

ЖАННАТ ВАСФИ

Имом Қуртубийнинг "Тазкирасидан"

Арабчадан:
Жаҳонгир Тўлқин ўғли ва
Убайдуллоҳ Абдулазиз ўғли ўғирди

Муҳаррир:
Абдуғафур Искандар

Тошкент
« Мовароуннаҳр »
2006

Ушбу рисола Имом Қуртубийнинг Ислом оламида «Тазкира» номи билан машҳур бўлган "Ат-тазкирату фий аҳвалил мавта ва умурил ахирот" (Жон бериш ҳолатлари ва охират ишларидан эслатма) китобидан бир бобдир. Унда дорул бақо - жаннат ишончли хабарлар билан васф этилган.

Рисола кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2006 йил 31 март 265-сонли рухсати билан чоп этилди.

МУҚАДДИМА

Ер юзида хайрли, эзгу ишларни амалга оширадиганлар учун жаннатларни шай этиб қўйган парвардигоримиз Аллоҳ таолога ҳамду санолар бўлсин. Инсониятни эзгуликка бош-лаб, ул абадий неъматлар диёри сари чорлаган пайғамбаримиз Муҳаммад мустафога (с.а.в.) саловот ва саломлар ёғилсин. Дунёни яхшилиқка бурқаб, жаннат эшиги томон шошган, яхшилиқда мусобақалашган саҳобаи киромлар ва бошқа солиҳларга Аллоҳнинг розилиги бўлсин. Жумладан, жаннат васфини китобат этиб, қалбларда у ёққа нисбатан шавқ уйғотган Имом Қуртубий ҳазратларини Аллоҳ раҳматига фарқ этсин.

Азиз ўқувчи, ушбу мўъжаз рисола Ислом оламининг қадрли илмий меросларидан саналмиш "Ат-тазкирату фий аҳвалил мавта ва умурил ахирот" — "Жон бериш ҳолатлари ва охират ишларидан эслатма" китобидан бир бобдир (Аллоҳ насиб этса, яқин ойлар ичида қолган боблар ҳам қўлингизга етиб бориши устида камарбастамиз).

Имом Қуртубий Абу Абдуллоҳ ибн Аҳмад ибн Абу Бакр ибн Фарҳ (вафотлари 671 ҳижрий, шаввол) Андалуснинг Қуртуба шаҳрида таваллуд топганлар ("Қуртубий" деган тахаллус олишлари ватанларига нисбатандир). Аллоҳнинг солиҳ бандаларидан, ориф уламо, тақводор, зоҳид, муфассир, насиҳатгўй эдилар. "Ал-жамеъу лияҳкамил Қуръан" номли тафсирлари Ислом оламида жуда машҳурдир.

Ушбу жаннат ҳақидаги бобда муаллиф жаннат ҳақидаги оятларни батафсил тафсир этганлар, муфассирларнинг мўътабар сўзларини келтирганлар, саҳиҳ-ҳасан ҳадисларни, саҳобаи киромлар ва бошқа улуғларнинг васфларини баён қилганлар, пировардда, жаннат хусусида шундай "гулдаста" бунёд этганларки, ўқиган киши беихтиёр димоғида ажиб ҳидларни, балки, жаннат бўйларини туяди. Албатта, жаннат улуғ маскан, барча мўминлар кўз тиккан макон. Қолаверса, у ердаги неъматлару ҳурлар, қушлару-булоқлар ҳам ўз эгаларига интизор турибди. Жаннат васфини ўқир экансиз, қалбингизда ажойиб ҳислар уйғонади, унга нисбатан

соғинч пайдо бўлади, умидингиз кучайиб, тоқатсизлик ҳам туғилса, ажаб эмас.

*Аммо бир нарсани унутмаслигимиз керак. Жаннатни ҳар қанча соғинмайлик, шунинг ўзи у ерга кириш учун кифоя эмас. Унинг маҳри шу дунёдир. Унинг қиймати шу дунёда тўланади. "Биз бу дунёни яхши кўрамиз, чунки у дунёни (яъни, жаннатни) мана шу дунёда топамиз", деган эдилар Ҳазрати Али. Жаннатни соғинмоқ бу дунёдан кечмоқ, дегани ҳам эмас. **"Аллоҳ сенга ато этган мол-давлат билан (аввало) охират диёрини (ободлигини) истагин ва дунёдан бўлган насибангни ҳам унутмагин"**, дейилгандир Қасас сурасининг 77-оятда. Пайғамбаримиз(с.а.в.) ҳам бу дунёсини деб, у дунёсидан, у дунёсини деб, бу дунёсидан кечганлар мўмин эмаслигини айтганлар. Демак, мўмин киши икки тарафни ҳам бирдай тутди, у дунёсининг ғамини мана шудунёда ейди.*

Аллоҳ таоло инсонни ер юзига инсон ўлароқ жўнатган экан, вазифасини уддалаганлар учунгина жаннат ҳозирлаб қўйилганини унутмаслик керак.

"Жаннат..."га сайрингиз хайрли бўлсин, шавқингиз тошсин, Аллоҳнинг ўзи уни муяссар айласин, омийн, ё Раббил оламийн.

Муҳаррир

ЖАННАТ НЕЪМАТЛАРИ, СИФАТЛАРИ ВА У ҲАҚИДА КЕЛГАН ХАБАРЛАР

Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида жаннатни кишида шубҳа қолдирмайдиган даражада, сифатлаб берди. Айниқса, "Раҳмон", "Воқеа", "Фошия" ва "Инсон" сураларида батафсил баёнлар келган. Шунингдек, пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам жаннатни очиқ-равшан ҳужжатлар билан васф қилганлар. Бу васфларнинг "саҳиҳ" ва "ҳасан"ларини ҳамда салафи солиҳлардан ворид бўлган хабарларни ўқувчиларимизга тортиқ этамиз. Аллоҳ таоло бизларни у зотлар билан бирга қилсин. Омийн.

Ибн Ваҳб ривоят қилади: "Бизга Ибн Зайд ушбу ҳадисни айтди: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **"Аниқки, инсоннинг устига замондан у тилга олгулик бир нарса бўлма-ган вақт-муддат ҳам келгандир"** (Инсон сураси, 1), оятини ўқиётган эдилар. Бу сура нозил бўлаётганда, ҳузурларида бир қора танли одам бор эди. У Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бир нарсаларни сўрарди. Умар ибн Хаттоб унга: "Бас қил! Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга халақит берма", дедилар. Расулulloҳ (с.а.в.): "Қўявер, эй Ибн Хаттоб", дедилар. Сура иниб бўлгач, ҳалиги кишига ўқиб бердилар. Оятларда баён қилинган жаннат васфларини эшитиб, унинг нафаси бир сиқилди-ю жони узилди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шунда: "Жаннатга бўлган шавқ биродарла-рингизнинг жонини чиқарди", дедилар".

ЖАННАТ АҲЛИНИНГ БУ ДУНЁДАГИ СИФАТЛАРИ

Ибн Ваҳб Ибн Зайддан ривоят қилади: "Аллоҳ таоло жаннат аҳлини бу дунёда қўрқувчи, маҳзун, кўп йиғлайдиган, мушфиқ, шунинг оқибатида охиратда неъматланган ва шод бўладилар, деб васф этган. Аллоҳ таолонинг шундай сўзи бор:

"Ҳақиқатан, бизлар илгари (ҳаёти дунёда) аҳли оиламиз орасида (бўлган чоғимизда охиратда Аллоҳнинг азобига дучор бўлишдан) қўрқар эдик" (Ват-тур, 26).

Дўзах аҳлини эса, бу дунёда хурсандчилик ва шодлик билан сифатлаган:

"Дарвоқеъ, у (ҳаёти дунёдалик пайтида) аҳли оиласида (ўз куфру исёни билан) шоду хуррам эди. Албатта, у ўзининг ҳеч қачон (Парвардигори ҳузурига) қайтмаслигига ишонар эди" (Иншиқоқ, 13-14)".

Жаннат аҳлининг бу дунёдаги васфига юқоридаги хабар кифоя қилади.

ЖАННАТЛАРНИНГ БИР-БИРИДАН АФЗАЛЛИГИ БОРМИ?

Аллоҳ таоло айтади: **"Парвардигори (ҳузурида) туришдан (яъни, Парвардигори олдида туриб, ҳаёти дунёда қилиб ўтган барча амалларига жавоб беришидан) қўрққан киши учун икки жаннат бордир"** (Раҳмон, 46). Сўнгра: **"У икки (жаннатдан) қуйироқда яна икки жаннат бордир"** (Раҳмон, 62), деди.

Абдуллоҳ ибн Аббос "Парвардигори (ҳузурида) туришдан қўрққан киши учун икки жаннат бордир", ояти ҳақида: "Фарзларни (Аллоҳнинг буйруқ ва қайтариқларини) адо қилганлар учун икки жаннат бўлади", деганлар. Баъзи муфассирлар: "Аллоҳдан қўрққан ҳар бир банда учун иккитадан жаннат бор", деса, баъзилари: "Ҳамма Аллоҳдан қўрққан бандалар учун икки жаннат бор", дейдилар.

Аллоҳдан қўрққан ҳар бир банда учун иккитадан жаннат бор, деган сўз кучлироқ.

Муҳаммад ибн Али Термизий айтади: "Жаннатнинг бири Аллоҳдан қўрққани ва буйруқларини бажаргани, иккинчиси қайтариқларидан қайтгани учун".

Албатта, Аллоҳ ҳар бир жонни амали устида кузатиб турувчи зотдир.

Мужоҳид ва Наҳаъий Аллоҳ ҳузурида туришдан қўрққан инсон ҳақида дейдилар: "У шундай кишики, бир гуноҳ ишни қилмоқчи бўлади, ёдига Аллоҳ тушади, шу заҳоти Аллоҳдан қўрқиб, у ишни тарк этади".

Икки жаннат ҳақида ҳам турли фикрлар мавжуд. Абдуллоҳ ибн Аббос Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қиладилар: "Икки жаннат — жаннат кенгли-гидаги икки боғ-бўстон. Ҳар бир бўстоннинг кенглиги юз йиллик масофадир. Ҳар бир бўстоннинг ўртасида устма-уст нур ёғилиб турадиган ҳовли бор, ундаги ҳар бир нарса неъмат ва кўкаламзордан иборат. Унинг туриши абадий ва дарахтлари ўсувчидир" (Буни Ҳаравий ва Саълабийлар Абу Ҳурайрадан ҳам ривоят қилишган).

Баъзилар: "Икки жаннатнинг бири қасрларнинг қуйи қисми, иккинчиси юқориси"; дейдилар.

Муқотил: "У икки жаннат "жаннатун-наъим"дир", деган. "У икки (жаннатдан) қуйироқда яна икки жаннат бордир", ояти хусусида ҳам турли фикрлар билдирилган. Ибн Аббос айтадилар: "Аввалги икки жаннатдан даражаси пастроқ яна икки жаннат бор. Бу жаннатлар Аллоҳдан қўрққан бандалар учун. Аввалги икки жаннатда хурмо ва мевали дарахтлар ўсади. Кейинги икки жаннатда эса экинзор ва набототлар, ёйилиб тўшалган нарсалар бор".

Мавридий: "Эҳтимол, қуйироқдаги икки жаннат — жаннат эгаларидан мартабаси пастроқ бўлган мангу ёш хизматкор болалар учундир. Шунда эркак ва аёл хизматчилар алоҳида бўладилар", дейди.

Ибн Журайж: "Юқоридаги икки жаннат пешқадам, муқарраб бандалар учун, у ерда ҳар бир мевадан икки нав бор ва остларидан булоқлар оқиб туради. Қуйидаги икки жаннат ўнг томон эгалари учун, у ерда мева, хурмо, анорлар ва отилиб турувчи булоқлар бор", дейди.

Ибн Зайд айтади: "Юқоридаги икки жаннат олтиндан бўлиб, муқарраб бандалар учун, қуйидаги икки жаннат кумушдан бўлиб, ўнг томон эгалари учун". Саид ибн Жубайр ҳам Абдуллоҳ ибн Аббосдан шунга ўхшаш фикрни ривоят қилган, Абу Мусо Ашъарий ҳам шу фикрда. Аллоҳ таоло бу тўрт жаннатни сифатлагач, улар ўртасидаги фарққа ҳам ишора қилган. Аввалги иккиси ҳақида: **"У иккисида икки оқар чашма бордир"** (Раҳмон, 50) деган; кейинги иккиси ҳақида: **"У иккисида тинмай отилиб турувчи икки чашма бордир"** (Раҳмон, 66), дейди. Отилиш оқиб туришдан пастроқдир. Яна аввалгиси ҳақида:

"У иккисида барча мевадан икки нав бордир" (Раҳмон, 52), дейди, яъни, биз билган ва билмаган ёки ҳўл ва қуруқ. Буни Аллоҳ умумий тарзда айтди, хослагани йўқ. Иккинчиси ҳақида: **"У иккисида мева, хурмо ва анорлар бордир"** (Раҳмон, 68), деган. "Барча мевадан" деб умумий қилмасдан, хослаб айтди. Яна аввалги иккиси ҳақида айтади:

"(Аҳли жаннат) астарлари шойидан бўлган кўрпачалар устида ястанган ҳолларида (ўлтирурлар)" (Раҳмон, 54). Иккинчиси ҳақида: **"(Жаннат аҳли у**

жаннатларда) яшил болишлар ва гўзал гиламлар устида ястанган ҳолларида (ўлтирурлар)" (Раҳмон, 76), дейди. Аниқки, ипак-шойи кўрпачалар гиламдан яхшироқ.

Аввалги иккисидаги ҳурлар ҳақида: **"Улар гўёки ёқут ва маржондирлар"** (Раҳмон, 58), деб; иккинчисидagi ҳурлар ҳақида: **"У (жаннат)ларда хушхулқ ва гўзал юзли (аёл)лар бордир"** (Раҳмон, 70), дейди. Ҳар қандай гўзаллик ёқут ва маржоннинг гўзаллиги каби эмас.

Аввалги иккиси ҳақида: **"(У икки жаннат сон-саноқсиз) шох-новдалар эгасидирлар (яъни, сермева ва соя-салқиндирлар)"** (Раҳмон, 48), дейди. Пастдаги икки жаннат ҳақида:

"(Улар серсув ва серяпроқликдан) қорамтирдирлар" (Раҳмон, 64), деб айтади.

Бу изоҳлар, аввалги икки жаннатнинг даражаси юқори, деган инсонларнинг нисбий қарашлари. Аслида пастдаги жаннат ҳам кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган неъматларга эга. Балки Аллоҳ таоло зикр қилмаган фарқлари яна ҳам кўпроқдир.

"Нима учун аввалги икки жаннат эгаларининг сифатлари келтирилди-ю кейинги иккитасиники келтирилмади?" дейилса, "Жаннатларнинг умумий сони тўртта, Аллоҳдан қўрқувчи инсонларнинг даражалари ҳам ҳар хил. Аввалги иккиси кўпроқ қўрқувчи тақводорларга, кейинги иккиси улардан пастроқ даражадаги инсонларга", деб жавоб қилинади.

Аслида бу гаплар ҳам муфассирларнинг фикрлари, лекин бу ерда бошқа бир фикр ҳам бор, у "кейин зикр қилинган икки жаннат аввалги зикр қилинган икки жаннатдан олий ва афзал", деган фикрдир. Заҳҳок ҳам шуни маъқуллаган. Чунки аввалги икки жаннат олтин ва кумушдан, кейинги икки жаннат ёқут ва зумраддандир.

"У икки жаннатдан қуйироқда яна икки жаннат бор", оятига келсак, "қуйироқда" сўзи араб тилида *"дуун"* калимаси билан ифодаланган. Бу сўз "олдида, яқинида, олд тарафида", деган маъноларни ҳам беради. Худди шу маънони Абу Абдуллоҳ Муҳаммад Ҳаким Термизий ихтиёр қилиб, "Наводирул усул" китобида айтади: "У икки жаннатнинг олд тарафида аршга яқинроқда яна икки жаннат бор".

Муқотил: "Аввалги икки жаннат "Адн" ва "Наъим" жаннатлари, кейинги иккитаси "Фирдавс" ва "Маъво" жаннатлари", деган. Бунга Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: "Агар сўрсангиз, Фирдавс жаннатини сўрангиз..." деган ҳадислари далолат қилади. Бу ҳақда ҳали сўз келади, иншааллоҳ.

Кейинги икки жаннатни аввалги иккитасидан афзалроқ, деб тушунган муфассир уламолар, жумладан, Термизий айтади: "Кейинги икки жаннат ҳақида: **"У иккисида тинмай отилиб тургувчи икки чашма бордир"** (Раҳмон, 66), дейилган. У ҳар хил мушқ, анбар, кофур каби хуш бўйлар билан Аллоҳнинг дўстларига сачраб-отилиб туради. Отилиш оқишдан яхшироқ".

Абдуллоҳ ибн Аббос: "Бу сув билан отилиб турувчи фавворадир"; Саид ибн Жубайр: "Сув ва мевалар билан отилиб туради", деганлар.

Кейинги жаннатлар ҳақида: **"У иккисида мева, хурмо ва анорлар бордир"** (Раҳмон, 68), дейилди. Баъзи уламолар, хурмо билан анор мева эмас, чунки меваларни зикр қилиб, яна алоҳида хурмо ва анорни зикр қилди, дейдилар. Бу зоҳир каломдир. Жумҳур уламо, у иккиси ҳам мевалар туркумидан, иккисининг алоҳида зикр қилиниши эса, бошқа мевалардан афзаллиги учун, бу ҳол Аллоҳ таолонинг: **"Барча намозларни ва хусусан ўрта намозни (аср намозини) сақланглар — ўз вақтларида адо қилинглар!"** (Бақара, 238); яна:

"Ким Аллоҳга ва Унинг фаришталарига, пайғамбарларига, Жаброил ва Микоилга душман бўлса, бас, албатта, Аллоҳ (бундай) кофирларга душмандир" (Бақара, 98), деб айтганига ўхшайди, дейишади.

Баъзилар: "Хурмо билан анорнинг алоҳида зикр қилинишига сабаб улар худди бизлардаги нок, гуруч каби одатий таом, хурмони, қорин тўйдириш учун, анорни мева сифатида истеъмол қилар эдилар. Бошқа мевалар эса, улар учун ажиб ва қизиқарли эди. Шунинг учун турфа хил мевалар айтилиб, сўнгидан ўзларингиз еб юрган хурмо ва анорлар ҳам бор, деган маънода алоҳида зикр қилинди", дейди.

Кейинги икки жаннатдаги ҳурлар "хойроотун ҳисан" калимаси билан сифатланган.

Термизии айтади: "Хойротун"дан "Аллоҳ ихтиёр қилган, танлаган", деган маъно чиқади. Аллоҳ ўзи танлаб, ўзи яратди, Аллоҳнинг танлови одамлар танлаганига ўхшамайди. Сўнг "ҳисанун" (гўзал) деб васф қилди. Нарсани яратган зот гўзал деб сифатлаганидан кейин ҳақиқатда гўзал бўлади-да! Яна бир фарқ: аввалги икки жаннатдаги ҳурлар ҳақида "бегона эркакларга қарашдан кўзларини тийгувчи, гўё ёқут ва маржон каби", дейилади. Бу сифатга эга бўлганлар афзал-ми ёки Аллоҳ танлаганими? Албатта, Аллоҳнинг танлагани. Шунингдек, иккинчиси ҳақида: "(Улар) чодирларда асралган ҳурлардир", дейилди, аввалгисида: "(бегона эркакларга қарашдан) кўзларини тийгувчи (қиз)лар бор", дейилди. Чодирларда асралгани кўзларини тийгувчилардан олийроқ ва афзалроқдир".

Ривоятларда келадики: "Аршнинг остида турган булут ёмғир ёғади ва унинг раҳмат томчиларидан ҳурлар яралади, сўнг анҳор бўйида уларнинг ҳар бирига кенглиги қирқ мил бўлган чодир тикилади, унда бирорта эшик бўлмайди. Аллоҳнинг дўсти, яъни, у ҳурларнинг эгаси келиб, чодирни ечади. Бу нарса у ҳурларга фаришта ва хизматчилардан бирор жонзотнинг кўзи тушмаганини билдириш учун қилинади. Улар махлуқларнинг кўзларидан асралганлиги учун ҳам, "чодирларда асралган ҳурлар", дейилди". Аллоҳ билгувчироқ.

Сўнгра кейинги иккинчи икки жаннат ҳақида: **"(Жаннат аҳли у жаннатларда) яшил болишлар ва гўзал гиламлар устида ястанган ҳолларида (ўтирурлар)"** (Раҳмон, 76), дейилди. "Болиш" араб тилида "рофрофун" калимасида келган. Унинг маъноси ҳақида ҳам турли фикрлар билдирилган. Баъзилар, чодирнинг ёпинчиғи ва кийимларнинг этагигача осилиб турадиган қисми, дейди. Баъзилар, у бешик (арғамчи) каби ўннга, чапга, тепага, пастга тебранади ва унга жуфтлари билан чиққан киши роҳат олади, қушнинг ҳавода қанот қоқиши ҳам "раффа" дейилади, дейишган.

Ҳаким Термизий айтади: "Тебранувчи болиш (рафраф) шойи астарли кўрпачадан афзал. Аввалги икки жаннат ҳақида: "Аҳли жаннат астарлари шойидан бўлган кўрпачалар устида ястанган ҳолларида (ўтирурлар)"; кейингиси ҳақида: "(Улар) яшил болишлар ва гўзал гиламлар устида ястанган ҳолларида (ўтирурлар)", дейилди. Яшил болиш шундай нарсаки, Аллоҳнинг дўсти унга ўрнашса, худди арғимчоқ каби у ёқ-бу ёққа, хоҳлаган тарафига тебраниб учади".

Меърож ҳақидаги ҳадисда келади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам "Сидратул мунтаҳо"га етгач, Рафраф келиб, у зотни Жаброилдан қабул қилиб олди ва Аршнинг остонасига учиб олиб чиқди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "У мен билан бир тепага, бир пастга учди, ҳатто мени Аллоҳ таолонинг ҳузурига олиб борди", деганлар. Сўнг қайтиш вақти етгач, яна Рафраф у зотнинг қўлларидан тутиб, бир юқорига, бир пастга учиб, Жаброилга топширди. Шунда Жаброил алайҳиссалом овозларини баланд кўтариб, Аллоҳга ҳамд айтиб йиғлади".

Демак, Рафраф Аллоҳ таолонинг хизматчиларидан. Унга энг мўътабар ва хос ишлар топширилган. Худди Бароқ пайғамбарларга улов бўлгани каби. У ҳам махсус вазифадир.

Кейинги икки жаннат аҳлига берилган "рафраф" эса уларнинг болиш ва суюнчиқларидир. У эгаларини хоҳлаган тарафга — анҳор бўйларига, қирғоқлар, боғу-роғлар ва ҳурларнинг чодирларига учуриб олиб боради.

Сўнг: "...гўзал гилам устида", деди. Аллоҳ таоло уни гўзал деб таърифляптими, демак, ҳақиқатда гўзал. Нақадар гўзал эканини биз тасаввур қила олмаймиз.

Аллоҳ таоло бу икки жуфт жаннатни бир-биридан фарқ қилувчи сифатлар билан сифатладими, демак, улар фарқли экан.

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло: "Парвардигори (ҳузурда) туришдан (яъни, Парвардигори олдида туриб, ҳаёти дунёда қилиб ўтган барча амалларига жавоб беришдан) кўрққан киши учун икки жаннат бордир", деди, сўнг: "У икки (жаннат)дан қуйироқда яна икки жаннат бордир", деди. Бундан маълум бўладики, жаннатлар еттита эмас, тўртта экан. Бунинг баёни ҳам ҳали келади, иншааллоҳ.

ЖАННАТ НЕЪМАТЛАРИ ВА ЖАННАТ АҲЛИГА ТАЙЁРЛАБ ҚЎЙИЛГАН НАРСАЛАРНИНГ СИФАТИ ҲАҚИДА

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Аллоҳ аzza ва жалла: "Солиҳ бандаларим учун уларга берган нарсаларимдан ташқари заҳира қилиб, кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ва бирорта инсоннинг хаёлига ҳам келмаган нарсаларни тайёрлаб қўйганман", деяпти, дедилар, сўнг ушбу оятни ўқидилар:

"Бас, уларнинг қилиб ўтган амалларига мукофот бўлсин, деб улар учун беркитиб қўйилган кўзлар қувончини бирор жон билмас" (Сажда, 17) (Муслим ривояти).

Усома ибн Зайд розийаллоҳу анҳумо айтадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни асҳобларига: "Жаннатга кириш учун энг шимарувчилар борми? Чунки у таърифга ожиз. Каъбанинг Раббига қасамки, жаннат чарақлаган нур, тебраниб турган райҳонлар, тикланган қасрлар, тўлиб оқувчи анҳорлар, пишиб етилган турли хил мевалар, гўзал ва чиройли жуфтлар, софлиги ва тиниқлиги абадий бўлган кўпдан-кўп зеб-зийнатлар диёридир. У олий, ажойиб, тинч ва осойиштадир", дедилар. Асҳоб: "Биз жаннат учун энг шимарувчилармиз, эй Расулulloҳ!" дейишди. Ул зот: "Иншааллоҳ, денглар", дедилар..." (Ибн Можа ривояти).

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Расулulloҳдан (с.а.в.): "Махлуқлар нимадан яратилган?" деб сўрадим. "Сувдан", дедилар. Сўнг: "Жаннат нимадан бино бўлган?" дедим. "Кумуш ва олтин ғиштлардан. Унинг пойдевори мушк, тошлари дур ва ёқут, тупроғи заъфарон. Ким унга кирса, неъматланади, умидсиз бўлмайди, абадий туради, ўлмайди, кийимлари эскирмайди, ёшлиги ҳам кетмайди (қаримайди)", дедилар" (Термизий ривояти).

Иброҳим ибн Муовия Саид Тоийдан ривоят қилади: "Менга уммул мўмининнинг озод этган қули Абул Мудалла Абу Ҳурайранинг ушбу ҳадисини айтди: "Эй Расулulloҳ, (с.а.в.): нима учун сизнинг ҳузурингизда бўлганимизда қалбларимиз юмшаб, охиратни ўйлаб қоламиз. Қачон сизнинг олдингиздан кетиб, бола-чақамиз олдига борсак, дунёга машғул бўлиб кетамиз", дедик". Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Агар сизлар мени тарк қилган чоғингизда ҳам, ҳузуримда бўлганингиз каби ҳолатда турганингизда, фаришталар сизлар билан, албатта, қўл бериб сўрашар, сизларни зиёрат қилиш учун ўйларингизга келишар эди. Агар сизлар ҳеч гуноҳ қилмаганингизда, Аллоҳ таоло гуноҳ қиладиган қавми келтирган бўлур эди, сўнг у қавм истиғфор айтиб, гуноҳларини кечиришини сўрар ва Аллоҳ уларни кечирар эди", дедилар. Биз: "Эй Расулulloҳ, (с.а.в.) жаннат ҳақида хабар беринг, у нимадан бино бўлган", дедик. "Олтин ва кумуш ғиштдан. Унинг лойи хушбўй мушк, майда тошлари дур ва ёқут, тупроғи заъфа-рондир. Унга ким кирса, боқийдир, умидсиз бўлмайди, абадийдир, ўлмайди, кийими ҳам эскирмайди, ёшлиги ҳам кетмайди", дедилар" (Абу Довуд Таёлисий чиқарган).

Абу Саид Худрийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Ибн Сайёдга: "Жаннатнинг тупроғи нимадан?" деб савол қилдилар. У: "Оппоқ мушкдан бўлган тупроқ, эй Абул Қосим!" деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "Тўғри айтдинг", дедилар (Муслим ривояти).

Имом Муслимнинг яна бир ривоятида келишича, Ибн Сайёд Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан жаннатнинг тупроғи ҳақида сўраган. У зот: "Соф мушкдан бўлган оппоқ тупроқ", деб жавоб берганлар.

ЖАННАТ АНҲОРЛАРИ ВА ТОҒЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ БИР ПАРЧАСИ ДУНЁДА МАВЖУДЛИГИ ҲАҚИДА

Аллоҳ таоло дейди: **"Тақво эгалари учун ваъда қилинган жаннатнинг мисоли-сифати (бу): Унда айнимаган сувдан бўлган дарёлар ҳам, таъми ўзгармаган суддан**

Бўлган дарёлар ҳам, ичувчилар учун лаззатли, мусаффо асалдан бўлган дарёлар ҳам бордир" (Муҳаммад, 15).

Ривоят қилинишича, у дарёлар ўзансиз оқади. Бу иш ҳам Аллоҳнинг қудратидандир.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва салам айтадилар: "Жаннатдаги анҳордар мушқдан бўлган тепаликлар (ёки тоғлар) остидан оқиб чиқади" (Уқайлий ривояти).

Исмоил ибн Исҳоқ айтади: Бизга Исмоил ибн Абу Идрис Касир ибн Абдуллоҳ ибн Умар ибн Авфдан, у отасидан, у бобосидан ҳадис айтди: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Тўртта тоғ жаннат тоғларидан, тўртта дарё жаннат дарёларидан, тўртта майдон жаннат майдонларидандир".

"Қайси тоғлар?" дейишди. У зот: "Уҳуд тоғи, у бизни яхши кўради, биз ҳам уни яхши кўрамиз; Тур тоғи ҳам жаннат тоғларидан. Лубий ва Жудий тоғлари ҳам жаннат тоғларидандир. Жаннат анҳорлари — Нил, Фурот, Сайҳон ва Жайҳон. Майдонлари - Бадр, Уҳуд, Хандақ ва Хайбар", дедилар.

Ҳаким ибн Муовия отасидан ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда сув денгизи, сут денгизи, асал денгизи ва шароб денгизи бор. Сўнг ундан кейин дарёлар оқади" (Термизий ривояти).

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтадилар: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Сайҳон, Жайҳон, Нил,.. Фурот, барчаси жаннат дарёларидандир" (Муслим ривояти).

Каъб айтади: "Дажла — жаннат боғ дарёси, Фурот — сут дарёси, Миср (яъни, Нил) — шароб дарёси, Сайҳон — асал дарёси. Бу тўртала дарё Кавсардан оқиб чиқади".

Бухорий Исро ва Меърож ҳақидаги Анас розийаллоҳу ан ҳудан ривоят қилган ҳадисда шундай зихр этади: "У зот дунё осмонига етганиларида, оқиб турган икки дарёни кўрдилар ва: "Эй Жаброил, бу иккиси нима?" деб сўрадилар. Жаброил алайҳиссалом: "Нил билан Фуротнинг унсури", деди. Сўнгра кейинги осмонга чиқдилар. Унда бошқа бир дарёни кўрдилар. Унда дур ва забаржаддан бўлган қаср бор эди. Қўллари билан урган эдилар, у хушбўй мушқ экан. "Бу нима, Жаброил?" деб сўрадилар. "Аллоҳ сизга беркитиб қўйган Кавсар", деди Жаброил".

ЯЪЖУЖ МАЪЖУЖ ЧИҚИБ ЗАМОН ОХИРЛАШГАНДА, БУ ДАВРЛАРНИНГ ЙЎҚОЛИШИ, ҚУРЪОН ВА ИЛМНИНГ КЎТАРИЛИШИ ҲАҚИДА

Абу Жаъфар Нухас Ибн Аббосдан ҳадис айтади: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Аллоҳ азза ва жалла ер юзига бешта дарёни туширди: Ҳинд дарёси Сайҳунни, Балх дарёси Жайҳунни, Ироқ дарёлари Дажла билан Фуротни ва Миср дарёси Нилни. Аллоҳ уларни энг қуйи жаннатдаги булоқдан Жаброил алайҳиссаломнинг қанотлари билан нозил қилди. Уларни тоғларга ўрнатиб, ер юзига оқизди ва инсонлар учун фойдали қилди. Бу иш Аллоҳ таолонинг ушбу: **"Ва Биз осмондан (аниқ) ўлчов билан сув ёғдириб, уни ерга жойлаб қўйдик"** (Мўминун, 18), деган сўзининг исботидир. Қачон Яъжуж-Маъжуж чиқиш пайти келса, Аллоҳ Қуръонни, илмни ва ушбу бешта дарёни кўтариш учун Жаброил алайҳиссаломни юборади. Сўнг бу нарсалар осмонга кўтарилади. Бу иш Аллоҳ таолонинг ушбу: **"Шакшубҳасиз, Биз уни кетказишга ҳам қодирмиз"**, деган сўзидир (Мўминун, 18). Бас, қачон бу нарсалар ер юзидан кўтарилса, одамлар дунё ва дин яхшиликларини йўқотади". Қуръоннинг Яъжуж-Маъжуж чиқиш пайтида кўтарилиши хусусида турлича қарашлар бор.

Масъудийдан ривоят қилинади: "Ибн Масъуд даврларида Фурот дарёси тошди. Бу ҳол инсонларга ёқмади. Шунда Ибн Масъуд: "Унинг тошишини ёмон кўрманглар! Ҳали шундай замон келадики, бир тоғора сув қидирилади-ю, топилмайди. Бу ҳодиса ҳамма сув ўз унсурига қайтганда бўлади. У пайтда сув ва булоқ қолдиқлари фақат Шомда қолади", дедилар.

ЖАННАТ ДАРЁЛАРИ ҚАЕРДАН ОҚИБ ЧИҚАДИ?

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ким Аллоҳга ва Расулига иймон келтирса, намоз ўқиса, рўза тутса, уни жаннатга киргизиш Аллоҳнинг зиммасида бўлади, у Аллоҳ йўлида ҳижрат қиладими ёки (ҳижрат қилмай) туғилган юртида қоладими, фарқи йўқ", дедилар. Саҳобалар: "Эй Расулуллоҳ,(с.а.в.) инсонларга бу хушxabарни етказайликми?" деб сўрашди. У зот айтдилар: "Жаннатда юзта даража бор, уни Аллоҳ йўлида жаҳд қилувчилар учун тайёрлаб қўйган. Ҳар икки даражанинг ораси осмон билан ерча. Бас, агар Аллоҳдан сўрасангиз, Фирдавсни сўрангиз. Чунки у жаннатнинг энг олий ва баландидир, унинг шифти — Аллоҳнинг Арши. Ўша ердан жаннат дарёлари оқиб чиқади" (Бухорий ривояти).

Қатода айтади: "Фирдавс — жаннатнинг энг олийи, энг ўртаси, афзали ва энг баландидир".

Баъзилар: "Фирдавс ҳамма жаннатларни ичига олган умумий ном, худди жаҳаннам барча дўзахларнинг умумий номи бўлганидек. Масалан, Аллоҳ таоло Мўминун сурасининг ав-валида мўминларнинг сифатларини мақтаб, сўнг: "Ана ўшалар Фирдавсга меросхўр бўладиган ворислардир. Улар ўша жойда мангу қолурлар", деган. Яна Маъориж сурасида худди шундай сифат эгаларини: "Ана ўшалар жаннатларда ҳурмат-иззат кўргувчилардир", дейди. Бундан биламизки, Фирдавс битта жаннат эмас, балки бир нечта жаннат экан", дейдилар. Ваҳб ибн Мунаббах ҳам шундай фикрда.

ХАМР ЖАННАТ ЭГАЛАРИНИНГ ШАРОБИ ЭКАНИ, КИМ УНИ ДУНЁДА ИЧСА, ОХИРАТДА ИЧМАСЛИГИ, ЖАННАТ ЭГАЛАРИНИНГ ЛИБОС ВА ИДИШЛАРИ ҲАҚИДА

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ким дунёда ипак кийса, охиратда киймайди, ким дунёда хамр ичса, охиратда ичмайди, ким тилла ва кумуш идишларда ичса, охиратда тилла ва кумушда ичмайди", дедилар. Сўнг: "Улар жаннат эгаларининг либослари, жаннат эгаларининг шароблари ва жаннат эгаларининг идишларидир", дедилар (Насоий ривояти).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ушбу учта нарсанинг охират неъматларидан экани, ким бу дунёда ундан тавба қилмаса, жаннатга кирган тақдирда ҳам, у нарсалардан маҳрум бўлишини баён этдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтадилар: "Ким дунёда хамр ичса, сўнг тавба қилмаса, охиратда ундан маҳрум бўлади". Бу ҳадисни Имом Молик ривоят қилганлар. Ипак мато кийувчи ҳам, олтин ва кумуш идишда ичувчи ҳам худди шундай. Чунки банда Аллоҳ таоло учун охиратга олиб қўйган нарсани шошиб, бу дунёда кийди, Аллоҳ, бу дунёда ҳаром нарсани истоемол қилди.

Абу Довуд Таёлисий "Муснад"ида ривоят қилади: "Бизга Ҳишом Қатодадан, у Довуд Сирождан, у Абу Саид Худрийдан ҳадис айтди: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Ким дунёда ипак кийса, охиратда киймайди. Агар жаннатга кирса, жаннат эгалари киядилар, аммо у киймайди". Ушбу саҳиҳ санадли ҳадис сўзимизга очиқ ҳужжатдир.

ЖАННАТ ДАРАХТЛАРИ, УЛАРНИНГ МЕВАЛАРИ ВА ДУНЁДАГИ МЕВАЛАРГА ЎХШАШЛАРИ ҲАҚИДА

Абу Ҳурайра ривоят қилдилар: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳ таоло: "Мен солиҳ бандаларим учун кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ва ҳеч бир ин-соннинг хаёлига келмаган нарсаларни тайёрлаб қўйдим", деяпти. Агар хоҳласангиз: "Улар учун беркитиб қўйилган кўзлар қувончини (яъни, жаннат.неъматларини олдиндан) бирор жон билмас", оятини ўқингиз. Жаннатда бир дарахт борки, суворий унинг соясида юз йил юрса ҳам, кесиб ўта олмайди. Агар хоҳласангиз: **"(Улар) ёйилган соя (ости)да..."** (Воқеа, 30) оятини ўқингиз. Жаннатдаги қамчидек жой дунё ва ундаги бор нарсалардан яхшидир. Атар хоҳласангиз: **"Бас, ким дўзахдан четлатилиб, жаннатга киритилса, муҳаққақ (бахт-**

саодатга) эришгай. Бу дунё ҳаёти эса алдагучи матодир" (Оли Имрон, 185), оятини ўқингиз" (Термизий ривояти).

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда бир дарахт бор, суворий унинг соясида етмиш (ёки юз йил) юради. У "хулд" (абодият) дарахтидир" (Ибн Муборак ривояти).

Ибн Муборак айтади: "Бизга Ибн Абу Халда Бани Махзум озод этган Зайёддан, у Абу Ҳурайрадан ривоят қилиб айтди: "Жаннатда бир дарахт бор, чопар унинг соясида юз йил юради.

Агар хоҳласангиз: "(Улар) ёйилган соя (ости)да..." оятини ўқингиз", дедилар. Бу гап Каъбга етиб боргач, у айтди: "Тўғри, Мусо ибн Имронга Тавротни, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга Қуръонни нозил қилган Зотга қасамки, агар бир киши туяга миниб, бу дарахтнинг тубини айланса, туя чарчокдан ўтиради-ю, айланиб чиқа олмайди. Албатта, Аллоҳ таоло уни эқди ва руҳидан унга пуфлади. Унинг шохлари жаннат сўриларининг орқасида. Жаннатнинг ҳамма дарёлари шу дарахтнинг тагидан оқиб чиқади".

Асмо бинти Абу Бакр айтадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Сидратул мунтаҳо"ни зикр қилиб, дедилар: "Суворий унинг битта шохи соясида юз йил сайр қилади (ровийлардан Яҳё: "Ё, юзта суворий унинг соясида дам олади, дедилар", дейди), у ерда олтин тўшаклар бор, мевалари кўзадай" (Термизий ривояти).

Абдураззоқ зикр этади: Маъмар Қатодадан, у Анасдан хабар қилди: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Менга еттинчи осмонда "Сидратул мунтаҳо" дарахти кўрса-тилди. Унинг мевалари Ҳажрнинг кўзаларидай, япроқлари филнинг қулоғидай. Унинг тагидан иккита зоҳирий (яъни, кўриниб турган) ва иккита ботиний (яъни, кўринмайдиган) дарё оқиб чиқади. "Булар нима?" деб Жаброилдан сўраганимда, "Иккита ботинийи жаннатда, иккита зоҳирийи эса, Нил билан Фуротдир", деди".

Бухорий Молик ибн Саъсоъадан ҳадис айтади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Менга "Сидратул мунтаҳо" кўрсатилди. Унинг меваси Ҳажрнинг кўзаларидек, барглари филнинг қулоқларидек эди. Унинг аслидан тўртта дарё оқар, иккитаси ошкора ва иккитаси махфий эди..." Юқоридаги ҳадисни тўла зикр қилинган.

Ибн Масъуднинг ҳадисидида "Сидратул мунтаҳо" жаннатнинг энг юқориси, дейилган.

Ибн Муборак айтади: Сафвон Салим ибн Омирдан ривоят қилди: Саҳобалар: "Аъробийлар ва уларнинг асл масалалари бизларга жуда фойда берди", дейишарди. (Чунки улар кўп савол беришарди.) Бир куни бир аъробий келиб: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), дарҳақиқат, Аллоҳ Қуръонда азият берувчи дарахтни зикр қилди, ваҳоланки, мен жаннатда азият берувчи дарахт бўлмасам керак, деб ўйлаган эдим?" деди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "У нима экан?" деб сўрадилар. Аъробий: "Сидр (луғавий маъноси "бута"), унда азият етказувчи тиканлар бўлади", деди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Аллоҳ таоло: "Тикансиз бутазорларда..." (Воқеа, 28) демаганми? Аллоҳ таоло ҳар бир тиканининг ўрнига биттадан мева қилди. У мева бўлиб ўсади. Ҳар бир мева етмиш икки рангда товланади, таъми бир-бирига ўхшамайди", дедилар". Абдураззоқ зикр қилади: "Бир аъробий Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдларига келиб, жаннат хусусида сўради. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга ҳовуз ҳақида гапирдилар. У: "Жаннатда мевалар борми?" деди. "Ҳа, у ерда Тубо деган дарахт бор", дедилар. У: "Эй Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ердаги қайси дарахт унга ўхшайди?" деб сўради. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Сенинг ерингда унга ўхшайдиган дарахт йўқ. Шомга борганмисан? У ерда Жавзо деган дарахт бор, новдалари пастидан ўсиб, юқорисида қуюқ бўлиб ёйилган", дедилар. Аъробий: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), унинг (яъни, жаннатдаги Тубо дарахтининг) қалинлиги қандай?" деди. Айтдилар: "Агар беш ёшли бақувват туя уни айланиш учун юрса, охирига етмай, чарчокдан силласи қурийд". Кейин: "У ерда узум борми?" деб сўради. У зот: "Ҳа", дедилар. У: "Бир бош узумнинг катталиги қандай?" деди. Набий (с.а.в.) айтдилар: "Учқур чавандознинг тинмай юрадиган бир ойлик

масофасича".

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилинган кусуф (күёш тутилиши) тўғрисидаги ҳадисда шундай келади: Саҳобалар: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), биз сизни турган жойингизда бир нарсани олгандек қўл узатганингизни, сўнг яна орқага чекинганингизни кўрдик", дейишди. Расулulloҳ (с.а.в.): "Мен жаннатни кўрдим ва ундан узум олмоқчи бўлдим, агар олганимда, дунё тургунча ундан ер эдинглар", дедилар (Муслим ривояти).

Абу Убайда айтадилар: "Жаннатнинг хурмоси танасидан шох-шаббаларигача (яъни, тагидан учигача) устма-уст терилгандир. Ҳар меваси кўзадай. Ундан бир дона узиб олинса, ўрнига яна бошқаси пайдо бўлади. Жаннатнинг сувлари ўзансиз оқади, унинг узумлари ўн икки зироъ келади" (Ибн Му-борак ривояти).

Ибн Ваҳб Шаҳр ибн Ҳавшадан, у Абу Умома Боҳилийдан ривоят қилади: "Тубо жаннатдаги дарахтдир. Бирорта ҳовли йўқки, унинг шохи етган бўлмаса, бирорта чиройли қуш йўқки, унинг шохида бўлмаса, бирорта мева йўқки, унинг шохида пишмаса".

Молик ибн Анас айтади: "Банандан бошқа бирорта мева жаннат меваларига ўхшамайди. Чунки Аллоҳ таоло жаннат мевалари ва сояларини доимий деган (Раъд, 34). Фақат банангина қишин-ёзин пишиб ётади".

Абу Зардан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бир лаган анжир ҳадя этилди. Ундан едилар, сўнг асҳобга: "Олинглар, энглар! Агар осмондан мева нозил бўлган десам, шу мевани айтган бўлар эдим. Чунки жаннат мевалари данаксиз бўлади. Бундан энглар, у бавосилни кесади ва бўғимлар оғришида фойда беради", дедилар (Саълабий Авзо-ийдан ривоят қилган).

ЖАННАТ ЛИБОСЛАРИ ҲАҚИДА

Аллоҳ таоло дейди:

"(Улар жаннатларда) ипак шойилардан бўлган, яшнаб турувчи либослар кийиб..." (Қаҳф, 31);

"Либослари эса ҳарир (ипак бўлур)" (Ҳаж, 23).

Барро ибн Озиб айтади: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бир ҳарир кийим ҳадя қилинди. Асҳоб қўлма-қўл томоша қила бошлади. Шунда Расулulloҳ (с.а.в.): "Шундан ажабланияпсизларми?" дедилар. Улар: "Ҳа", дейишди. У зот: "Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, Саъд ибн Муознинг жаннатдаги дастрўмоли бундан яхшидир", дедилар.

Саъд ибн Муоз айтади: "Аторад ибн Ҳожибга Кисро ипак кийим кийгизган эди, уни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳадя қилди. Шунда одамлар тўпланиб, у кийимни ушлаб кўриб ҳайратланишди ва: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), сизга бу осмондан нозил бўлдими?" дейишди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ажабланманглар! Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, Саъд ибн Муознинг жаннатдаги дастрўмоли бундан яхшироқдир", дедилар".

ЖАННАТДАГИ БАРЧА ДАРАХТЛАРНИНГ ТАНАСИ ОЛТИНДАН ЭКАНИ ҲАҚИДА

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатдаги барча дарахтларнинг танаси олтиндандир" (Термизий ривояти).

Жаннатдаги хурмо дарахти, унинг меваси ва яхшиси ҳақида Ибн Аббос айтадилар: "Жаннат хурмосининг танаси зумраддан, новдаси қизил олтиндандир, барг-япроқлари жаннат аҳли учун ёпинчиқ, уларнинг зеб-зийнату безаклари ҳам хурмонинг новда ва баргларидан. Меваси кўзадай, челақдай бўлиб, сутдан оқ, асалдан ширин ва ёғдан мулойимдир, унда данак бўлмайди" (Ибн Муборак ривояти).

Ибн Зайд ҳадис айтади: Бир киши: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), жаннатда хурмо борми, чунки мен хурмони яхши кўраман?" деди. "Ҳа, жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, ундаги хурмонинг

танаси олтиндан, пастки қисми ҳам олтиндан, шохлари ҳам олтиндан, япроқлари бутун олам безакларидан гўзал, ғужумлари ҳам олтиндан, поялари ҳам олтиндан, мевалари кўзадан катта, ёғдан юмшоқ ва асалдан лаззатлироқдир", дедилар у зот (Ибн Ваҳб ривояти).

Абул Фараж ибн Жавзий Жарир ибн Абдуллоҳдан ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам менинг қўлимдан ўртаси ковак тахтани олиб: "Эй Жарир, агар жаннатда бу каби тахтани қидирсанг ҳам, топа олмайсан", дедилар. "Мен: "У ерда хурмо ва дарахт йўқми?" дедим. У зот: "Бор, унинг танаси дур ва олтиндан, юқорисида меваси бор", дедилар".

ЖАННАТДАГИ ЗИРОАТ (ЭКИН-ТИКИН) ҲАҚИДА

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни гапираётган эдилар, ҳузурларида қишлоқдан келган киши ҳам бор эди: "Жаннат аҳлидан бир киши Парвардигордан экин экишга изн сўради, — дедилар Набий (с.а.в.), — Аллоҳ унга: "Сенга хоҳлаган нарсанг муҳайё эмасми?!" деди. У: "Ҳа, барча нарса муҳайё, лекин мен экин экишни, у тезда униб, ўсиб, мева бериб етилишини, уни йиғиб олишни ва тоғдай-тоғдай хирмон қилишни яхши кўраман", деди. Аллоҳ таоло унга: "Ма, ола қол! Сени ҳеч нарса тўйдирмайди", деди". Шунда ҳалиги қишлоқлик: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), ўша одам қурайший ёки ансорий бўлса керак, чунки улар деҳқончилик қилади. Лекин биз деҳқон эмасмиз", деди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кулиб қўйдилар" (Бухорий ривояти).

ЖАННАТ ЭШИКЛАРИ, УЛАРНИНГ СОНИ, КИМЛАР УЧУНЛИГИ, НОМЛАРИ ВА КЕНГЛИГИ ҲАҚИДА

Аллоҳ таоло дейди:

"То қачон улар дарвозалари очилган ҳолдаги (жаннатга) келиб етганларида..."
(Зумар, 73).

Илм аҳлининг баъзилари жаннат эшиклари саккизта эканини айтиб, далил сифатида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ушбу ҳадисларини келтирадилар: "Сизлардан ким таҳорат олса ва таҳоратини мукамал қилса, таҳоратдан фориг бўлгач, "ашҳаду аллаа илаҳа иллаллоҳу ва ашҳаду анна Муҳаммадан абдуҳу ва росулүҳ", деса, унга жаннатнинг саккиз эшиги очилади ва у хоҳлаганидан киради" (Муслим ривояти).

Баъзи уламолар "Муваатто", "Саҳиҳул Бухорий" ва "Саҳиҳул Муслим"да Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ушбу: "Ким Аллоҳ йўлида, икки жуфт нарсани инфоқ қилса, жаннатда: "Эй Аллоҳнинг бандаси! Бу яхшидир", деб нидо қилинади. Ким намоз аҳлидан бўлса, намоз эшигидан, ким жиҳод аҳлидан бўлса, жиҳод эшигидан, ким садақа аҳлидан бўлса, садақа эшигидан, ким рўза аҳлидан бўлса, Раййон эшигидан чақирилади". Абу Бакр розийаллоҳу анҳу: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), бир киши бу эшикларнинг барчасидан чақирилиши мумкинми?" деб сўрадилар. У зот: "Ҳа! Сен ўшалардан бўлишингаи умид қиламан", дедилар", ҳадисига биноан, у эшиклардан кимлар киришини тайин қилганлар.

Қози Иёз айтади: "Муслим бу ҳадисда жаннат эшикларининг тўрттасини зикр қилиб туриб, қолган яна тўрттасини қўшган. Улар: тавба эшиги, ғазабларини ичига ютувчилар эшиги, рози бўлганлар эшиги ва ҳисоб-китобсиз кирадиганлар учун ўнг томон эшиги".

Ҳаким Термизий "Наводирул усул"да жаннат эшиклари ҳақида айтади: "Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг эшиклари ҳамда раҳмат ва тавба эшиклари борки, Аллоҳ уларни яратганидан бери очиқ туради. Қачон кўёш ғарбдан чиқса, ёпилади ва қиёмат кунигача очилмайди. Бошқа эшиклар эса эзгу амалларга кўра тақсимланган: намоз эшиги, закот эшиги, садақа эшиги, жиҳод эшиги, силаи раҳм эшиги ва умра эшиги. Шунга кўра, жаннат эшиклари ўн биттадир".

Абулҳасан Ожирий Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан келтирган ҳадисда Набий соллаллоҳу

алайҳи ва саллам айтганлар: "Жаннатда бир эшик бор "зуҳо" (чошгоҳ) деб номланади. Қиёмат куни нидо қилгувчи: "Зуҳо намозини ўқишда бардавом бўлганлар қани? Бу сизларнинг эшигингиз, бас, ундан киришлар!" деб нидо қилади".

Бу билан ўн иккита бўлди.

Абу Исо Термизий Солим ибн Абдуллоҳдан, у отасидан ривоят қилган ҳадисга биноан жаннат эшиклари ўн учта бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар; "Менинг умматим кирадиган эшикнинг кенглиги учқур чопарнинг уч кунлик масофасидек. Улар ундан шундай сиқилиб кирадиларки, ҳатто тиззалари узилиб тушай дейди".

Термизий айтади: "Бу ҳадисни Бухорийдан сўраган эдим, билмади. "Солим ибн Абдуллоҳдан Холид ибн Абу Бакрнинг ривоят қилиши мункардир", деди".

"Умматим кирадиган эшик..." дегандаги "уммат" шундай одамларки, улар эшикдан чақирилишига лойиқ амаллар қила олмаган. Яъни, уларнинг амаллари эшикдан нидо қилинишга лойиқ даражага етмаган. Шунинг учун улар махсус эшикдан сиқилиб киради. Шу билан эшиклар сони ўн учтага етди.

Эшикларнинг саккизтадан кўп эканига Умар ибн Хаттоб розийаллоҳу анҳу ривоят қилган ҳадис ҳам далолат қилади: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ким таҳорат олса ва таҳоратини мукамал қилса, сўнг "ашҳаду аллаа илаҳа иллаллоҳ"ни қалбида тасдиқ қилган ҳолда айтса, унинг учун жаннат эшикларидан саккизтаси очилади. Қиёмат куни хоҳлаганидан киради" (Термизий чиқарган). Абу Умар ибн Абдулбир "Таҳмид" китобида: "Ҳадисда: "жаннат эшикларидан саккизтаси", дейилган". Бу гапдан саккизтадан бошқа эшиклар ҳам борлиги тушунилади", дейилади.

Абу Довуд ва Насойлар ривоятида: "Унга жаннатнинг саккиз эшиги очилади", дейилган. Унда "жаннат эшикларидан..." деб айтилмаган. Шунга кўра, кўпчилик айтганидек, жаннат эшиги саккизта бўлади.

Холид ибн Умайр айтади: "Утба ибн Ғазвон (у Басра амири эди) бизга хутба қилди. Хутбасида Аллоҳга ҳамду сано айтиб, "Унга жаннатнинг саккиз эшиги очилади", деган ҳадисни эслади, сўнг: "Дарҳақиқат, бизга зикр қилиндики, жаннат эшикларининг ҳар икки табақаси ораси қирқ йиллик масофадир. Ҳали шундай кун келадики, у издиҳомдан тўлади", деди" (Муслим ривояти).

Анас розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган шафоат тўғрисидаги ҳадисда: "Муҳаммаднинг(с.а.в.) жони қўлида бўлган Зотга қасамки, жаннат эшикларининг икки табақаси ораси Макка билан Ҳажр (ёки Бусро) орасидаги масофа кабидир", дейилган.

Саҳл ибн Саъд айтади: "Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Жаннатга умматимдан етмиш минг нафари (ёки етти юз мингтаси — ровий Абу Ҳозим қайси бирилиги¹ни эслай олмади) бир-бирларининг қўлларида тутганларича кириб боради, охиридаги кирмагунча бошидаги кирмайди. Уларнинг юзлари тўлин ой кабидир".

Бу ҳадислар ўзининг саҳиҳлиги билан бирга, жаннат эшиклари саккизтадан ортиқ эканига ҳам далолат қилади.

Имом Абулқосим Абдулкарим Қушайрий "Таҳбир" номли китобида келтиради: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Чиройли хулқ киши бўйнидаги Аллоҳ розилигидан бўлган ҳалқадир. У ҳалқа раҳмат занжирларига уланган. Занжирлар эса, жаннат эшиги ҳалқасига туташган. Чиройли хулқ қайси тарафга юрса ҳам, занжир уни ўзига тортиб туради ва ўша эшикдан уни жаннатга олиб киради. Ёмон хулқ эса, кишининг бўйнидаги Аллоҳ ғазабидан бўлган ҳалқадир. У ҳалқа азоб занжирига боғланган. Занжир эса, дўзах эшигига туташган. Ёмон хулқ эгаси қаёққа юрмасин, занжир уни ўзига тортиб туради ва ўша эшикдан дўзахга олиб киради".

"Фирдавс" китобида Набийдан (с.а.в.) ушбу ҳадис келтирилади: "Жаннатда "фараҳ" {хушнудлик} отли бир эшик борки, ундан фақат болаларни хушнуд этган одамларгина киради".

Ҳадисдаги "Ким бир жуфт нарсани Аллоҳ йўлида инфоқ қилса..." жумласидаги бир жуфт

нарсани Ҳасан Басрий: "Ҳар бир нарсадан иккитадан", деб тушунтирган, яъни, икки дир-ҳам ёки икки динар, ёхуд иккита қўйлак ё иккита маҳси ва ҳоказо, деб айтишади.

Баъзилар алоҳида-алоҳида нарсалардан, яъни, динар ва дирҳам ёки дирҳам ва кийим, ёки маҳси ва калиш ёки пул ва маҳси ва ҳоказо.

Божий айтади: "Бундан амал мурод қилинган бўлиши ҳам мумкин, масалан, икки кун рўза тутиш, икки ракат намоз ва ҳоказо".

Лекин биринчи тафсир ҳақиқатга яқинроқ. Чунки Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган ҳадис шу маънода. Ожирий Абу Зардан зикр қилади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ким Аллоҳ йўлида икки нарса инфоқ қилса, жаннат қўриқчилари уни жаннатга шошилтиради", дедилар, сўнг: "Икки туя, икки дирҳам, иккита камон, иккита ковуш", деб қўшиб қўйдилар.

Жаннат эшикларининг кенглиги ҳақида келган ҳадисларда бир-бирига зидлик йўқ. Чунки бир эшикнинг кенглиги иккинчисидан бошқача бўлиши мумкин.

Саҳл ибн Саъддан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда Раййон деган эшик бор, ундан рўзадорлар киради. Рўзадорларнинг охири киргач, у эшик беркитилади, сўнг ундан бошқа ҳеч ким кирмайди" (Бухорий ва Муслим ривояти).

Амалларга кўра ҳос бўлган бошқа эшиклар ҳам шундай.

Абу Ҳурайрининг ҳадисида барча эшиклардан чақириладиган инсонлар ҳам бўлиши зикр қилинди. Бу чақириқ, баъзи олимларнинг фикрига кўра, амал қилган инсонни улуғлаш, ҳурматлаш, эъзозлаш чақириғи бўлиб, амалларининг савоби буюк эканини билдириш учундир. Зеро, банда барча амалларни қилар экан, барча эшиклардан чақирилиш бахтига муяссар бўла олади. Аммо банда, қайси амали ғолиб, келса, ўша амалнинг эшигидан киради.

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят дилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Бугун сизлардан ким рўза тутди?" деб сўрадилар. Абу Бакр розийаллоҳу анҳу: "Мен", дедилар. У зот: "Бугун сизлардан ким жанозага борди?" деб савол қилдилар. Абу Бакр: "Мен", дедилар. "Бугун ким мискинга таом берди?" деб сўрадилар кейин. Яна Абу Бакр розийаллоҳу анҳу: "Мен", дедилар. "Бугун сизлардан ким касални зиёрат қилди?" деган эдилар, Абу Бакр: "Мен", дедилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шунда: "Кимда бу хислатлар жамланса, у, албатта, жаннатга киради", дедилар (Муслим ривояти).

Абу Довуд Таёлисий "Муснад"ида келтиради: Абу Умома Расулulloҳдан(с.а.в.) ушбу ҳадисни айтди: "Бир киши жаннат эшиги оддига келтирилди, бошини кўтарган эди, жаннат эшигида: "Садақага ўн баробар, қарзга ўн саккиз баробар", деган ёзувни кўрди. Чунки қарз сўраган одам муҳтожлиги учун сизга келади, садақа эса гоҳо муҳтож бўлмаганнинг қўлига ҳам тушиши мумкин".

Анас ибн Молиқдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Исро кечаси жаннат эшигида "Садақага ўн баробар, қарзга ўн саккиз баробар", деган ёзувни кўрдим. Сўнг Жаброилга нима учун қарзга садақадан кўпроқ?" дедим. Жаброил алайҳиссалом: "Чунки тиланчи ўзида бор бўлса ҳам, сўрайверади, қарз сўровчи эса, фақат ҳожати туфайли сўрайди", деди" (Ибн Можа ривояти).

ЖАННАТ ДАРАЖАЛАРИ ВА УЛАРДАН МЎМИНГА БЕРИЛАДИГАНЛАРИ ҲАҚИДА

Термизий раҳимаҳуллоҳ Ато ибн Ясрдан, у Муоз ибн Жабалдан ривоят қилади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда юзта даража бордир. Ҳар бир даража осмон билан ер орасича. Энг баланди Фирдавсдир. Фирдавснинг устида Арш бор. Жаннат дарёлари ўша ердан оқиб чиқади. Бас, агар Аллоҳдан сўрасанглар, Фирдавсни сўранглар".

Ибн Ваҳб айтади: "Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг олдларига келиб: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), жаннатда нечта даража бор?" деди. "Юзта даража, — дедилар у зот, — ҳар бир даражанинг ораси осмон билан ер орасича келади. Биринчи даражанинг ҳовлилари,

уйлари, эшиклари, сўрилари ва калитлари кумушдан; иккинчи даражанинг ҳовлилари, уйлари, эшиклари, сўрилари ва калитлари олтиндан; учинчи даражаники ёқут, дур ва забаржаддан. Қолган тўқсон етти даражанинг қандай эканини фақатгина Аллоҳ билади".

Абу Саид Худрийдан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат юз даражадир. Агар бутун оламлар унинг биттасига жойлапгирилса, бемалол сиғади" (Термизий ривояти).

Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Соҳиби Қуръон жаннатга кирганда, "ўқи ва кўтарил!" дейилади. У ўқийди ва ҳар бир оятда бир даража кўтарилиб бораверади, ҳатто ўзи билган оятнинг охиригисини ўқигунча (кўтарилаверади)" (Ибн Можжа ривояти).

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Соҳиби Қуръонга, ўқи, кўтарил ва дунёда тартил қилганинг каби тартил қил (тартил — тажвид билан дона-дона ўқиш). Сенинг манзилинг охириги оятни ўқиган жойингдадир", дейилади" (Абу Довуд ривояти).

Абу Ҳафс Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатнинг даражалари Қуръон оятларининг сонига тенг, ҳар бир оятга бир даража берилади. Бу олти минг икки юз ўн олти (6216) оятдир. Ҳар икки даражанинг оралиғи осмон билан ерча келади. У даражалар "иллиййин"нинг энг юқорисида ниҳоя топади. Унинг етмиш минг устуни бор, улар ёқутдан бўлиб, бир неча кеча-кундузлик масофадан нур сочиб туради".

Оиша розийаллоҳу анҳо айтдилар: "Жаннат даражалари Қуръон оятларининг ададича. Жаннатда Қуръон ўқувчи кимсадан ҳам афзалроқ даражада бирор кимса бўлмайди".

Уламолар (уларга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) айтадилар: "Ҳофизул Қуръон, ҳамалатул Қуръон ва қорилар ҳукмларни, ҳалол ва ҳаромларни билувчилар ва ундаги нарсаларга амал қилувчилардир".

Шунингдек, Қуръонни мақтаниш ва риё учун ўқиган кимсалар ҳақида Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган қуйидаги ҳадисда етарлича огоҳлик бор: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Ким Қуръонни ўрганса ва ўргатса-ю, ундаги нарса (буйруқ ва қайтариқ)ларни олмаса ва бузса, жаҳаннамга кириши учун Қуръон унга қарши ҳужжат ва гувоҳ бўлади. Ким Қуръонни таълим олса ва таълим берса ҳамда ундаги нарсаларни олса, жаннатга кириши учун Қуръон унинг фойдасига ҳужжат ва гувоҳ бўлади".

"Саҳиҳул Бухорий"да келган ҳадисда: "Қуръон ўқувчи ва унга амал қилувчи мўминнинг мисоли утружжа (апельсин) каби, унинг таъми ҳам, ҳиди ҳам ширин. Қуръон ўқимайди-ган мўминнинг мисоли хурмо каби, унинг таъми ширин, лекин ҳиди йўқ. Қуръон ўқийдиган фожирнинг мисоли райҳон кабидир. Унинг мазаси аччиқ, бироқ ҳиди ширин. Ўзи фожир, бунинг устига Қуръон ўқимайдиган кишининг мисоли қалампир каби, унинг ҳиди ҳам йўқ, мазаси ҳам аччиқ", дейилади.

Хуллас, маълум бўляптики, жаннатда юзта даража бор, уни Аллоҳ йўлида юрувчиларга тайёрлаб қўйган. Қуръон ўқиш эса, жами даражаларни ҳосил қилади. Аллоҳ таоло марҳамати ила ихлосли қилсин.

ЖАННАТ БОЛАХОНАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЭГАЛАРИ ҲАҚИДА

Аллоҳ таоло дейди:

"Лекин Парвардигорларидан қўрққан зотлар учун (жаннатда) устма-уст қурилган хоналар бўлиб..." (Зумар, 20);

"Фақат иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар ана ўшалар учунгина қилган амаллари сабабли неча баробар мукофот бўлур ва улар (жаннатдаги) юксак манзилларда тинч-омон бўлурлар" (Сабаъ, 37);

"Ана ўшалар сабр-қаноат қилганлари сабабли (жаннатдаги) юксак даражалари

билан мукофотланурлар" (Фурқон, 75).

Саҳл ибн Саъд розийаллоҳу анҳудан ривоят: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳллари афзалликлари туфайли улардан тепада бўлганларга, худди уфқларда порлаб турган юлдузларга қарагандек қараб турадилар". Саҳобалар: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), у пайғамбарларнинг манзилими? Унга бошқалар ета олмайдами?" деб сўрашди. У зот: "Йўқ, жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, улар Аллоҳга иймон келтирган ва пайғамбарларни тасдиқлаган кишилардир", дедилар (Муслим ривояти).

Яна Саҳл ибн Саъддан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам "Ана ўшалар сабр-қаноатлари сабабли (жаннатдаги) юксак даражалар (баъзи тафсириларда: "болаҳоналар") билан мукофотланурлар" ҳамда "...ва улар (жаннатдаги) юксак манзилларда тинч-омон бўлурлар", ояти ҳақида дедилар: "Улар қизил ёқутдан ёки яшил забаржаддан ёки оппоқ дурдан бўлган болаҳоналардир. Жаннат аҳли у болаҳоналарни худди уфқнинг шарқи ёки ғарбидаги юлдузларни кўргандек кўриб, томоша қилиб ўтирадилар. Албатта, Абу Бакр ва Умар неъматланган ҳолларида ўшалардандир" (Термизий ривояти).

Абдуллоҳ ибн Масъуддан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Аллоҳ йўлида бир-бирини яхши кўрганлар қизил ёқутли устунлар устидаги етмиш минг болаҳоналарда бўладилар. Уларнинг ҳусни, дунё аҳлига қуёш қандай нур сочса, жаннат аҳлига шундай нур сочиб туради. Жаннат аҳллари бир-бирига: "Юринглар! Аллоҳ йўлида дўстлашганларни томоша қилиб келамиз", дейдилар. Қачон уларни кўрсалар, ҳуснлари жаннат аҳлига нур таратади, худди дунё аҳлига қуёш нур сочганидек. Уларнинг устларида ипак-шойилардан бўлган яшнаб турувчи либослар бор. Пешоналарига: "Булар Аллоҳ азза ва жалла йўлида бир-бирларини яхши кўрганлар", деб ёзиб қўйилгандир" (Термизий ривояти).

Абу Имрон ибн Умарнинг ҳадисида келади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Иллийиндагилар аҳли жаннатга қарайди. Агар улардан бирортаси жаннатга ташриф буюрса, юзининг нуридан жаннат янада ёришиб кетади. Шунда жаннат аҳли: "Бу қандай нур?" дейди. Уларга: "Иллийин аҳлидан итоатли, ростгўй, яхши банда ташриф буюрди", дейилади".

Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Болаҳонадагилар Иллийин аҳлини худди уфқда нур сочиб турган юлдузни кўргандек кўриб туради. Абу Бакр билан Умар неъматланган ҳолларида ўшалардандир" (Саълабий ривояти).

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда бир болаҳона бор, унинг ташқариси ичкарисидан, ичкариса ташқарисидан кўриниб туради". Шунда бир аъробий: "Бу кимники, эй Расулulloҳ?" деб сўради. У зот: "Сўзи ширин, таом берувчи, рўзада бардавом бўлган, инсонлар ухлаб ётган пайтда, қоим бўлиб, намоз ўқиганлар учун", дедилар (Термизий ривояти).

Жобир ибн Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни ҳузуримизга чиқиб: "Сизларга жаннат болоҳоналари ҳақида хабар берай-ми? У алвон-алвон жавоҳирлардан бўлган. Унинг ташқариси ичкарисидан, ичкариса ташқарисидан кўриниб туради. Унда қулоқ эшитмаган, кўз кўрмаган неъмату кароматлар бор", дедилар. Биз: "Ота-онамиз сизга фидо бўлсин, эй Расулulloҳ! Бу кимга?" деб сўрадик. "Саломни ёйган, рўзада бардавом бўлган, таом берган ва инсонлар ухлаб ётганида, намоз ўқиганлар учун", дедилар. Биз: "Ота-онамиз сизга фидо бўлсин эй, Расулulloҳ! Бунга ким тоқат қила олади?" дедик. У зот: "Менинг умматларим тоқат қила олади. Тоқат қиладиганлар ҳақида сизларга хабар бераман: ким мусулмон биродарига йўлиққанда салом берса, дарҳақиқат, у саломни ёйган бўлади; ким аҳли оиласига таом бериб, уларни тўйдирса, таом берган бўлади; ким рамазон рўзасини тутиб, яна ҳар ой уч кун тутса, у рўзада бардавом бўлган бўлади; ким хуфтон намозини жамоат билан ўқиса, батаҳқиқ, у инсонлар (яъни, яҳудий, насоро ва мажусийлар) ухлаб ётганда намоз ўқиган бўлади", дедилар" (Абу Наъим ривояти).

Бу болаҳоналар эгаларининг амалларига кўра турли хилдир. Баъзилари баъзиларидан юқори бўлади.

Ҳадисда: "Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, улар (болаҳоналар) Аллоҳга иймон келтирган ва пайғамбарларни тасдиқлаган кишилар учун", дейилди, бироқ иймон ва тасдиқдан бошқа бирорта амал зикр қилинмади. Бу ерда Аллоҳга бўлган етук иймон ва пайғамбарларни ҳеч иккиланмасдан, довдирамасдан тасдиқлаган инсон назарда тутиляпти. Зеро, оддий умумий бўлган иймон билан бу манзилларга эришиб бўлмайди. Аллоҳ таоло: **"Ана ўшалар сабр-қаноатлари сабабли (жаннатдаги) юксак даражалари билан мукофотландилар"** (Фурқон, 75), деди. Сабр бутун жонини Аллоҳга ибодатга сарфлашдир. Яна бошқа бир оятда: **"Молу дунёларингиз ҳам болаларингиз ҳам сизларни Бизнинг даргоҳимизга яқин қилгувчи эмасдир. Фақат иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар — ана ўшалар учунгина қилган амаллари сабабли неча баробар мукофот бўлур ва улар (жаннатдаги) юксак манзилларда тинч-омон бўлурлар"** (Сабаъ, 37), деб, юксак манзилнинг даражасини зикр қилди. Бу билан ҳадисда тилга олинган иймон барча буйруқлару ҳукмларни, хабари келган барча нарсани қалбан тасдиқлаган ҳолда мукамал иймон келтириш экани маълум бўлади. Агар банда солиҳ амал қилса-ю, зиддини ҳам аралаштирса, у фосиддир. Фасод аралашмаган солиҳ амаллар эса фақатгина Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсаларга таскин топган ҳолда ҳақиқий иймон келтириш билан бўлади. Фасод аралашганда эса, иймон ва амал у даражада бўлмайди. Шунинг учун манзили ҳам бошқаларникидан пастроқ бўлади.

Буни Ҳаким Термизий раҳматуллоҳи алайҳ ҳам: "Бу очиқ равшан нарса", деб ушбу оятларни зикр қилган: **"Албатта (ҳаёти дунёдан Аллоҳ таолонинг амру фармонларига итоат қилиб ўтган) яхшилар (жаннатда) мизожи-аралашмаси кофур - Аллоҳнинг (яхши) бандалари ичадиган (жаннатий) чашма - бўлган майкосалардан (май) ичурлар** (Инсон, 5);

"У майнинг мизожи-аралашмаси таснимдандир. (Тасним Аллоҳнинг) яқин (банда)лари ичадиган бир чашмадир" (Мутаффифун, 27-28).

Аллоҳ таоло яхшилар билан яқин муқаррабларнинг шаробларини ана шундай баён қилди. Уларнинг тоатдаги ғайратлари билан солиҳ амаллардаги тафовутларга кўра манзил ва даражаларини ҳам баён қилинган: **"Дарҳақиқат, яхшиларнинг номаи аъмоллари, шакшубҳасиз, иллийиндадир"** (Мутаффифун, 18). Бас, инсон "иллийин"га кириши учун аброр ва муқарраблардан бўлишга ғайрат қилсин. Иллийин эгалари Аллоҳнинг ҳамсуҳбатларидир. Улар Қодир Подшоҳ ҳузуридаги рози бўлинган ўринда нурли минбарлар эгаларидир.

Аллоҳ таоло муқарраблардан сўнг ўнг томон эгаларини ҳам баён қилиб айтади:

"Энди китоби - номаи аъмоли ўнг қўлидан берилган кишига келсак, бас, у: "Мана, менинг китобимни ўқинглар. Дарҳақиқат, мен ҳисоб-китобимга (яъни, охиратдаги ажр-мукофотга) рўбарў бўлишимни билган эдим", дер. Сўнг у кўнгилли ҳаётда, мевалари (аҳли жаннат учун) яқин бўлган юксак жаннатда бўлур" (Ал-Ҳаққа, 19-22). Ўнг томон эгалари олий жаннатдадирлар.

Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Жаннатда бир болаҳона бор, унинг тепасида илгаги ҳам, остида устуни ҳам йўқ", дедилар. "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), унинг эгалари унга қандай қилиб киради?" дейишди. У зот: "Бамисоли қуш каби кирадилар", дедилар. "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), у кимлар учун?" дейишди. "Касал, азоб-уқубат ва синов аҳллари учун", дедилар (Абулқосим Зоҳир ибн Тоҳир Шаҳомий таҳриж қилган).

Яна Анас ибн Моликдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Қиёмат кунида шундай кишилар келтириладики, улар пайғамбар ҳам эмас, шаҳид ҳам эмас, лекин Аллоҳ тарафидан уларга берилган манзил-даражалари сабабли пайғамбарлар ва шаҳидлар уларга ҳавас қилади. Улар нурли минбарларда бўладилар". Саҳобалар: "Улар

кимлар, Расулulloҳ?" дейишди. "Аллоҳни инсонларга, инсонларни Аллоҳга яхши кўрдирган кимсалар", дедилар. Саҳобалар: "Аллоҳни инсонларга яхши кўрдиришқу, тушунарли, аммо инсонларни Аллоҳга қандай яхши кўрдирадилар?", дейишди сўнг. У зот: "Яхшиликка буюрадилар ва ёмонликдан қайтарадилар, агар инсонлар итоат қилсалар, уларни Аллоҳ таоло яхши кўради", дедилар (Лайс ибн Саъд ривояти).

ЖАННАТДАГИ ҚАСРЛАР, ҲОВЛИЛАР, УЙЛАР ВА МЎМИН БАНДА ЭРИШАДИГАН НАРСАЛАР ҲАҚИДА

Қасан айтади: "Имрон ибн Ҳусайн ва Абу Ҳурайрадан "покиза масканлар" (Тавба, 72) оятининг тафсири ҳақида сўрадим. Улар: "Энг билувчидан сўраймиз", дейишди ва сўнг Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўрадик. У зот: "Жаннатдаги дурдан бўлган қасрдир. У қасрда қизил ёқутлик етмишта бино бор, ҳар бир бинода тоза забаржадлик етмишта уй бор, ҳар бир уйда етмишта сўри бор, ҳар бир сўрида турли-туман етмишта кўрпа-тўшак бор, ҳар бир тўшакда ҳурлардан бўлган етмишта аёл бор ва ҳар бир уйда етмишта дастурхон, ҳар бир дастурхон устида турли-туман етмиш хил таом, ҳар бир уйда етмишта ёш ўғил ва қиз хизматчилар бор. Аллоҳ таборака ва таоло мўминга бир мартада буларнинг барчасига етадиган қувват ато этади", дедилар.

Ибн Зайд отасидан ривоят қилади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Албатта, бир кишига бир дурдан ясалган қаср берилади. Бу қасрда етмишта хона бор, ҳар бир хонада ҳурлардан бўлган бир аёл ва ҳар бир хонада етмишта эшик бор, ҳар бир эшикдан жаннат ҳидлари кириб туради. Бир эшикдан кирган ҳид бошқа эшикдан кирган ҳидга ўхшамайди", дедилар ва Аллоҳ таолонинг: **"Улар учун беркитиб қўйилган кўзлар қувончини бирор жон билмас"** (Сажда, 17), оятини ўқидилар" (Ибн Ваҳб ривояти).

Бурайда ибн Хосибдан ривоят қилинади: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни тонгда турдилар ва Билолни чақириб: "Эй Билол! Нима сабабли жаннатга мендан олдин кирдинг. Жаннатга кирсам, олдимда оёғинг товушини эшитдим. Сўнг тўрт бурчакли, олтиндан тикланган қасрни кўрдим ва: "Бу қаср кимники?" деб сўрадим. "Бир арабники", дейишди. Мен: "Мен арабман, бу қаср кимники?" дедим. "Муҳаммаднинг (с.а.в.) умматидан бўлган кишиники", дейишди. "Мен Муҳаммадман! Бу қаср кимники?" дедим. "Умар ибн Хаттобники", дейишди". Шунда Билол розийаллоҳу анҳу: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), ҳар қачон азон айтсам, дарҳол икки ракат намоз ўқийман ва қачон таҳоратим кетса, дарҳол таҳорат оламан, зиммамда Аллоҳ таоло учун икки ракат намоз бор деб биламан" (яъни, икки ракат намоз ўқиб оламан), дедилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Шу икки (хислатинг) сабабли экан", дедилар" (Термизий ривояти).

Табароний Анас розийаллоҳу анҳунинг ҳадисларидан мухтасар келтиради: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатга кирган эдим, олтиндан бўлган қасрни кўрдим ва: "Бу кимга?" деб сўрадим. "Умар ибн Хаттобга", дейишди".

Доримий ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ким "Қул ҳуваллоҳу аҳад"ни ўн марта ўқиса, унинг учун жаннатда бир қаср бино қилинади. Ким уни йигирма марта ўқиса, иккита қаср, ким ўттиз марта ўқиса, учта қаср бино қилинади", дедилар. Шунда Умар ибн Хаттоб розийаллоҳу анҳу: "Ундай бўлса, қасрларимизни кўпайтириб олайлик", дедилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Аллоҳ янада кўпайтириб бергувчи зотдир", дедилар.

Ҳаммод ибн Зайд Абу Синондан ривоят қилади: "Ўғлим Синонни дафн қилдим, Абу Талҳа Хавалоний қабрнинг чеккасида туриб деди: "Менга Заҳҳок ибн Абдурахмон Абу Мусодан ҳадис айтди: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Агар Аллоҳ азза ва жалла бандасининг фарзандини олса, фаришталарига: "Бандам нима деди?" дейди. Фаришталар: "Сенга ҳамд ва истиржоъ айтди", дейдилар. Аллоҳ таоло: "Унга жаннатда уй бино қилинлар ва у уйни "ҳамд

уйи" деб атанглар", дейди", дедилар" (Абу Довуд Таёлисий чиқарган).

АЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ "БАЛАНД КЎТАРИЛГАН КЎРПАЧАЛАР", ДЕГАН ОЯТИ ҲАҚИДА

Абу Саид Худрий айтадилар: "Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳ таолонинг: (яъни, "Баланд кўтарилган кўрпачалар") (Воқеа, 34), сўзи хусусида: "У (тўшакларнинг) баландлиги осмон билан ер орасича, беш юз йиллик масофа каби", дедилар (Термизий ривояти).

Баъзи аҳли илмлар "кўрпача"ни даражалар маъносида деб, ҳар бир даражанинг ораси осмон билан ер оралиғига тенг, дея, тафсир қилишган.

Баъзилар эса: "Кўрпача" жаннатдаги аёллардан киноя. Шунда ундан ҳусн ва жамолда қадри баланд бўлган аёллар тушунилади. Араблар аёлни тўшак, кийим, иштон, совлиқ қўй, деб истиъора қиладилар. Чунки тўшак аёллар ўрни, ҳадисда ҳам: "Фарзанд тўшак соҳибиникидир, фоҳиша эса боладан маҳрум этилади", дейилган. Шунингдек, Аллоҳ таоло: **"Улар (хотинларингиз) сизлар учун либосдир"** (Бақара, 187);

"(Даъвогарлардан бири деди): Дарвоқеъ, мана бу менинг биродарим бўлиб, унинг тўқсон тўққиз совлиқ қўйи бор, менинг эса биргана совлиғим бордир..." (Сод, 23), деб айтган", дейишади.

ЖАННАТ ЧОДИРЛАРИ, БОЗОРЛАРИ, ЖАННАТИЙЛАРНИНГ ДУНЁДА ҚИЛГАН ИШЛАРИ ВА ИБОДАТЛАРИНИ ЭСЛАШЛАРИ

Абу Мусо Ашъарийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда яхлит дурдан ўйиб ясалган чодир бор, кенглиги олтмиш мил. Ҳар бурчагида мўмин учун аҳллар бор. Улар бир-бирларини кўрмайдилар. Мўмин уларни айланиб юради" (Муслим ривояти).

Бошқа бир ривоятда: "Дурдан ишланган чодирнинг бўйи олтмиш мил. Ҳар бир бурчагида мўмин учун аҳллар бор, улар бир-бирларини кўрмайдилар", дейилган.

Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда бир бозор бор. Ҳар жума унга келадилар. Сўнг шамол эсиб, уларнинг юзлари-ю кийимларига мушк сочади ва уларнинг ҳусни жамоли зиёда бўлади. Сўнг ҳусни ва жамоллари зиёда бўлган ҳолда қайтадилар. Аҳллари уларга: "Аллоҳга қасамки, биздан кейин ҳусни жамолда янада зиёда бўлибсиз", дейди" (Муслим ривояти).

Саид ибн Мусаййабга бир куни Абу Ҳурайра: "Аллоҳдан сен билан мени жаннат бозорида жамланишини сўрайман", дедилар. Саид: "Жаннатда бозор борми?" деб сўради. Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу: "Ҳа", деб ушбулари айтиб бердилар: "Фаришталар ўраб турган бозорга келасан. Унда кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган, хаёлга келмаган нарсалар бор. Хоҳлаганимиз берилади, сотилмайди ҳам, сотиб олинмайди ҳам. Ва мана шу бозорда жаннат аҳллари бир-бирларига йўлиқадилар. Юқори манзил эгалари қуйроқдагилар билан учрашадилар — ваҳоланки, у ерда паст даражанинг ўзи йўқ унинг устидаги кийимига қуйроқдагининг ҳаваси келади. У ҳам гапини тугатмасданоқ ундан чиройлироғи унда гавдаланади. Чунки бирор кимсада жаннатда хафалик бўлмайди" (Термизий ривояти).

Бу ҳадисни Абу Ҳурайрадан мукамал тарзда Ибн Можа ҳам келтирган. Унда бундай дейилади: "Менга Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам хабар бердилар: "Жаннат аҳли жаннатга кирса, амалларига кўра манзил-даражаларини эгаллайди. Уларга дунёдаги жума куни миқдорича муҳлат берилади, бас, улар Аллоҳни кўради. Аллоҳ уларга Аршни ва жаннатнинг бир боғида жамолини кўрсатади. Улар учун нурдан, дурдан, ёқутдан, забаржаддан, олтин ва кумушдан бўлган минбарлар қўйилади. Уларнинг энг қўйи манзилдагиси — ваҳоланки, у ерда қўйи даражанинг ўзи йўқ — мушк ва кофурдан бўлган тепаликда ўтиради, улар минбарлардаги курси эгаларини ўзларидан афзал деб ўйламайдилар". Шунда мен: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.),

Парвардигоримизни кўрамизми?" деб сўрадим. У зот: "Ҳа, ҳаво очиқ кунда қуёшни ва тўлин ойни кўришга бирор нарса сизларга тўсқинлик қиладими?" дедилар. "Йўқ", дейишди. "Худди шунингдек, Парвардигорингиз азза ва жаллани кўришда ҳам тўсиқ бўлмайди. У мажлисда Аллоҳ таоло хитоб қилмаган бирор кимса қолмайди. Ҳатто уларнинг ҳар бирига: "Эй фалончи, мана бундай, мана бундай қилган кунингни эслай оласанми?" деб дунёда қилган ишларини эслатади. У банда: "Эй Парвардигор, у ишимни кечирмаганмидинг?" дейди. Парвардигор: "Ҳа, кечирганман! Ўша мағфиратимнинг кенглиги сабабли сен шу манзйлда ўтирибсан", дейди", дедилар Набий алайҳиссалом".

Парвардигор билан бандалар бир-бирларига мана шундай хитоб қилиб туришган чоғда, бандалар устини булут қоплайди ва хушбўй ёмғир ёғади, унинг бўйи бошқа бирор нарсада топилмайди. Сўнг Парвардигор уларга: "Сизларга сахийлик билан тайёрлаб қўйган нарсаларимга тўйинглари ва хоҳлаган нарсаларингизни олинглар", дейди. Сўнг манзилларига қайтишади ва уларни жуфтлари кутиб олишади. Улар: "Хуш келдингиз, марҳабо, кетаётганингизда бошқача эдингиз, қайтганингизда жамолингиз ва бўйларингиздан яна зиёда бўлибди", дейишади. Улар эса: "Бугун биз Парвардигоримиз билан ҳамсуҳбат бўлдик ва шу сабабли ҳам биз бундай кўринишда қайтишга ҳақлимиз", дейдилар".

Али розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда бир бозор бор, унда сотиш ҳам, сотиб олиш ҳам йўқ. У ерда аёл-эркакларнинг суврат-қиёфалари бўлади. Ким бир сувратга киришни хоҳласа, ўша қиёфага киради" (Термизий ривояти).

Анас ибн Молик айтадилар: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: "Жаннатда бозорлар бор, унда сотиш ҳам, сотиб олиш ҳам йўқ. Жаннат аҳли жаннат хурсандлигига муяссар бўлгач, тупроқлари мушк бўлган майин дурлар устида ястанган ҳолда ўтирадилар. Улар жаннатларда бир-бирлари билан дунёда қандай бўлганлари, Аллоҳга қандай ибодат қилганлари, қандай қилиб кечаларни бедор, кундузларни қоим ўтказганлари, дунёдаги фақирлик ва бойлик қандай экани, ўлим қандай кечгани ва шунча синовлардан кейин қандай қилиб жаннатга кирганларини эслашиб ўтиради".

ҲЕЧ КИМНИНГ ЖАННАТГА РУХСАТСИЗ КИРМАСЛИГИ ҲАҚИДА

Салмон Форсийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Жаннатга бирор-бир инсон киритилмайди, фақат "Бисмиллаҳир. роҳманир роҳийм, бу Аллоҳ тарафидан фалончи ўғли фалончига бўлган китоб, уни мевалари яқин бўлган олий жаннатга киргизинг!" деган рухсат билан киради" (Аҳмад ибн Ҳанбал ривояти).

Бу ҳадис жаннатга ҳисоб-китоб билан киритиладиган инсонлар ҳақида бўлса керак.

ЖАННАТГА БИРИНЧИ КИРАДИГАНЛАР ФАҚИРЛАР ЭКАНИ ҲАҚИДА

Ибн Муборак айтади: "Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдларига келди ва: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), қиёмат кунда Аллоҳ таоло билан ҳамсуҳбат бўлувчилар ҳақида хабар беринг", деди. Расулulloҳ (с.а.в.): "Улар Аллоҳдан кўрқувчилар, Аллоҳга бўйинсунувчилар, ўзларини камтар олувчилар, Аллоҳ таолони кўп зикр қилувчилар", дедилар. У киши: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), жаннатга биринчи кирувчилар ҳам ўшаларми?" деб сўради. У зот: "Йўқ", дедилар. У кейин: "Унда, жаннатга биринчи кирадиганлар кимлар?" дея сўради. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Фақирлар жаннатга киришда бошқалардан ўзиб кетади. Шунда уларнинг олдидан фаришталар чиқиб: "Ҳисоб-китобга қайтинглар!" дейди. Фақирлар: "Нимамизга ҳисоб-китоб қилинамиз? Аллоҳга қасамки, бизларда мол-давлат бўлмаган бўлса, уни баъзилардан қиз-ғаниб, баъзиларга исрофларча сарф қилмаган бўлсак. Шунингдек, бизлар амир ҳам эмас эдикки, баъзиларга адолат қилиб, баъзиларга зулм этган

бўлсак. Бироқ бизларга Аллоҳ-нинг амри келди, биз Унга ибодат қилдик ва то ҳузурига келгунимизга қадар Унга тоатда бўлдик", дейди. Шунда уларга: "Жаннатга киринглар, амал қилувчиларнинг ажр-мукофоти нақадар яхши!" дейилади".

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Фақирлар ҳақида Аллоҳ таолодан қўрқинглар! Чунки Аллоҳ таоло қиёмат кунида: "Бандаларим ичидан танлаганларим қани?" дейди. Фаришталар: "Эй Парвардигор, улар кимлар?" деб сўрайди. Шўнда Аллоҳ таоло айтади: "Улар қадаримга рози бўлган, сабр қилган фақирлардир, уларни жаннатга киргизинглар!" Бас, улар жаннатга киритилади. Фақирлар еб-ичиб турганида, бойлар ҳали ҳисоб қилинаётган бўлади".

Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Муҳожирларнинг фақирлари жаннатга бойларидан беш юз йил олдин киради" (Термизий ривоят).

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Фақирлар жаннатга бойлардан беш юз йил олдин кирадилар, у ярим кундир". Ровийларнинг бошқа силсиласидан келган ҳадисда: "Мусулмонларнинг фақирлари жаннатга бойлардан ярим кун, яъни, беш юз йил олдин киради", дейилган (Ҳасан саҳиҳ).

Умар ибн Хаттоб розийаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: "Мусулмонларнинг фақирлари жаннатга бойларидан ярим кун олдин киради", деганларини эшитдим. Шунда: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), ярим кун қанча?" деб сўрашди. У зот: "Беш юз йил", дедилар. "Бир йили неча ой?" дейишди. "Беш юз ой", дедилар: "Бир ой неча кун?" дейишди сўнг. "Беш юз кун", дедилар. "Бир куни қанча?" деб сўрашган эди, "Сизлар санайдиган кундан беш юзтаси", дедилар Расулulloҳ".

Жобир ибн Абдуллоҳдан ривоят: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Мусулмонларнинг фақирлари бойларидан қирқ куз (яъни, қирқ йил) олдин жаннатга киради" (Ҳасан саҳиҳ).

Ибн Амр айтадилар: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Муҳожирларнинг фақирлари қиёмат куни жаннатга бойлардан қирқ куз олдин киради" (Муслим ривояти).

Ҳадислардаги миқдорларнинг турли хиллиги фақирларнинг ҳолатлари турлилиги билан боғлиқ, шунингдек, бойларнинг ҳам.

Шу билан бирга, фақирларнинг жаннатга биринчи кирганлари бойларнинг биринчи кирганларидан қирқ куз, яъни, қирқ йил, охириги кирганларидан беш юз йил олдин, дейиш ҳам мумкин.

Бу бобда келган ҳадислардан фақирлик бойликдан афзал экани ҳам тушунилади. Аммо уламолар бу хусусда баҳс қилишган. Ҳатто китоблар, боблар битилиб, ҳар бир фикр эгаси ўзига яраша ҳужжатларни келтиришган.

Абу Али Даққоқдан: "Қайси сифат афзал: бой-беҳожатликми ёки фақирлик?" деб сўрашди. У киши: "Бой-беҳожатлик, чунки у Аллоҳнинг сифати, фақирлик эса, банданинг. Аллоҳнинг сифати банданинг сифатидан афзал, Аллоҳ таоло: "Эй инсонлар, сизлар Аллоҳга муҳтождирсизлар. Аллоҳнинг Ўзи (барча оламлардан) беҳожат ва (барча) мақтовга лойиқ зотдир" (Фотир, 15), деган", деди.

Хуллас, фақир — Аллоҳнинг қули-бандаси. Гарчи унда мол кўп бўлса ҳам, у Аллоҳнинг қули. У бойдир, қачонки Аллоҳ таолога суюнса ва Ундан бошқага қарамаса. Аксинча, бутун эътибори дунёга боғланиб қолса ва ўзини молга муҳтож билса, у ҳақиқатда молнинг қули бўлган фақирдир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Динорнинг қули ночор бўпти", деганлар. Бу ҳадисни Бухорий ва бошқалар келтирганлар.

Банданинг шарафи эса, Аллоҳга муҳтожлиги, Уни улуғлаши, Унга бўйинсуниши биландир. Агар бўйин Аллоҳга тавозеъ билан эгилса, шу эгилиш унинг азизлигидир.

Мол-давлатга боғланиб қолган, унга ҳарис ва рағбатли бўлган бой ҳақиқатда бечорадир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Бойлик мол-давлатнинг кўплиги билан эмас, балки

нафснинг бойлиги биландир", деганлар (Муслим ривояти). Банда кифоя қиладиган нарсага қаноат этиши лозим. Чунки у тонг отгунча ёки кеч тушгунча борми, йўқми, билмайди.

Бойлик ҳам, фақирлик ҳам мол-давлатнинг кўп ёки камлигида эмас. Бу ерда энг олий учинчи даража ҳам бор. У Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўраган "каффоф", яъни, инсонларга муҳтож бўлмайдиган даражадаги ўртача ризқдир. У зот: "Эй Аллоҳим, Муҳаммад оиласининг ризқини етарли қил", деб сўраганлар. Маълумки, Расулulloҳ сол-лаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамиша ҳолатларнинг афзалини, даража ва амалларнинг олийини сўраганлар.

Шунингдек, ҳамма олимлар ўта фақирлик ҳам, туғёнга олиб борувчи бойлик ҳам ёмонлигига иттифоқ қилишган.

Ибн Можанинг "Сунан"ида Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Қиёмат куни фақир ҳам, бой ҳам, дунёда менга етарли даражада ризқ берилганида эди, деб орзу қилиб қолади". Етарли ризқ эса, ночорлик билан беҳожатликнинг ўртасидир.

Дарҳақиқат, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ишларнинг яхшиси ўртачасидир", деганлар. Чунки ўртаҳоллик туғёнга олиб борувчи бойлик офатидан ҳам, Расулulloҳ сол-лаллоҳу алайҳи ва саллам паноҳ сўраган ўта ночорликдан ҳам саломат бўлишдир.

Соҳиби каффоф — ўртаҳол одам дунё неъматлари-ю шодликларида дабдаба қилмайди. Унинг ҳолати фақирликка яқин. Унга ҳам сабри учун фақирга бериладиган савоб берилади. Шунга кўра ўрта ҳол кишилар ҳам, иншааллоҳ, жаннатга фақирлар қаторида бойлардан беш юз йил олдин киради. Чунки улар ўртача ҳаёт кечирадилар, бой эмаслар. Ўртачалик эса, айти адолатдир. Аллоҳ таоло:

"Шунингдек, сизларни бошқа одамлар устида гувоҳ бўлишингиз ва пайғамбар сизларнинг устингизда гувоҳ бўлиши учун ўрта (адолатли) бир миллат қилдик" (Бақара, 143), деган.

Ибн Умар розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилинади: Умар розийаллоҳу анҳу: "Жобия деган жойда хутба қилиб деди: "Эй инсонлар, мен сизларнинг орангизда қоим бўлиб турибман, худди Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизнинг орамизда қоим бўлганларидек. У зот: "Сизларга асҳобимни ва улардан кейингиларни маҳкам тутишингизни васият қиламан. Сўнг ёлғон ёйилади, ҳатто қасам ичиш талаб қилинмаса ҳам, одамлар қасам ичади, гувоҳлик сўралмасада, гувоҳлик беради. Киши номаҳрам аёл билан холи қолмасин, агар қолса, учинчиси шайтон бўлади", деган эдилар. Жамоатни маҳкам тутинглар, фирқаланишдан сақланинглар, чунки шайтон ёлғиз одам биландир, икки кишидан эса, узоқдир. Ким жаннат неъматларини хоҳласа, жамоатни тутсин. Ким яхшиликлардан хурсанд бўлса ва ёмонликни ёмон кўрса, ана ўша мўминдир" (Термизий ривояти).

ЖАННАТ АҲЛИНИНГ СИФАТИ, ДАРАЖАСИ, ЁШИ, БЎЙИ, ЁШЛИГИ, ТЕРИ, КИЙИМИ, ТАРОҒИ, ТУТАТҚИСИ, ЖУФТИ ВА ТИЛИ ҲАМДА ЖАННАТДА БЎЙДОҚ БЎЛМАСЛИГИ ҲАҚИДА

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатга кирадиган биринчи гуруҳ (бошқа бир ривоятда: "Умматимнинг бир гуруҳи", дейилган) бадр кечасидаги тўлин ой янглиғ бўлади. Сўнг улардан кейингилари осмонда нур сочиб турган чарақлаган юлдуз каби бўлади. (Яна бир ривоятда: "Сўнг бундан кейин даражалар бўлади", дейилган.) Улар у ерда бавл қилмайдилар, ахлат чиқармайдилар, туфламайдилар, бурун қоқмайдилар. Тароқлари олтин, тупроқлари мушк, жуфтлари хурлардир (бошқа ривоятда: "Улардан ҳар бирининг иккитадан жуфти бор, гўзал-ликларидан болдирларининг илиги кўриниб туради. Улар ўртасида ихтилоф, бир-бирларини ёмон кўриш бўлмайди. Уларнинг қалблари бир қалбдек, эртаю кеч Аллоҳга тасбеҳ айтадилар", дейилган)" (Муслим ривояти).

Бир ривоятда: "Уларнинг хулқлари бир кишининг хулқидек, бўйлари оталарининг бўйидек (яъни, Одам алайҳиссаломнинг бўйларидек)", дейилган. Яна бир ривоятда: "Оталарининг бўйидек олтмиш зироъ бўлади", дейилган.

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан: "Жаннатда эркаклар кўпми ё аёллар?" деб сўрашганда: "Ҳар бир киши учун иккита аёл бўлади, уларнинг болдирлари суягидаги иликлари гўштининг устидан кўриниб туради. Жаннатда бўйдоқ одам бўлмайди", дедилар.

Ибн Масъуддан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлидан бўлган аёл (шунчалик гўзалки) болдирининг оқлиги етмишта зийнат ортидан ҳам билиниб туради, ҳатто илиги ҳам кўринади. Бу ҳол Аллоҳ таоло айтганидекдир: "Улар (яъни, ҳурлар софлик ва оқликда) гўёки ёқут ва маржонлардир" (Раҳмон, 58). Чунки ёқут шундай тошки, агар унинг орасидан ип ўтказсанг, софлигидан у ип кўриниб туради" (Термизий ривояти).

Анас розийаллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Агар жаннат аҳлидан бўлган бир аёл ер аҳлига кўринса, еру осмон ўртаси нурланиб, хуш бўйга тўлиб-тошади. Шубҳасиз, унинг бошидаги рўмоли дунё ва ундаги барча нарсдан яхшидир" (Бухорий ривояти).

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли соқолсиз, кўзлари тим қора бўлади. Уларнинг ёшлиги кетмайди (яъни, қаримайдилар) ва кийимлари ҳам эскирмайди" (Термизий ривояти).

Муоз ибн Жабалдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Жаннат аҳли жаннатга соқолсиз, кўзларига сурма суртилган ҳолда ёшлари ўттиз ёки ўттиз уч бўлиб киради".

Жобир ибн Абдуллоҳдан ривоят: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли соқолсиздир. Фақат Мусо ибн Имроннинггина киндигигача соқоли бўлади".

Саъд ибн Абу Ваққос розийаллоҳу анҳу айтадилар: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Агар жаннатдаги тирноқчалик бир нарса дунёга кўринса, бутун еру осмон ўртасидаги нарсалар зийнатланиб, яшнаб кетади. Агар жаннат аҳлидан бир киши чиқиб, енгини кўрсатса, қуёшнинг нури йўқолади, худди юлдузнинг нурини қуёш йўқотганидек" (Тер-мизий ривояти).

Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳудан ривоят: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Киши ёш ўладими, қари ўладими, жаннатда ўттиз ёшда бўлади, ундан ошмайди, камаймайди ҳам. Дўзах аҳлиники ҳам шундай бўлади".

Юқорида Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда жаннатда ҳар бир киши учун иккитадан аёл б-рилиши айтилди. Бу хабардан жаннатда аёллар эркаклардан кўп бўлиши тушунилади. Ваҳоланки, Имрон ибн Ҳусайн розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда: "Аёллар жаннатда камчиликдир", деб уларнинг эркаклардан камлиги, аксинча, дўзахда кўпчиликини ташкил этиши айтилган.

Бу ҳақда уламоларимиз турлича фикрлар билдиришган. Шулардан бири: мутлақ аёл зоти жаннатда эркаклардан кўп бўлади, бу тўғри. Аммо бу кўплик жаннатда яратилган ҳурларнинг ҳисобига кўра. Дунёда яшаб ўтган аёллар эса, жаннатда эркаклардан оз бўлади. Бу дунё аёллари дўзах аҳлининг кўпчилигидир.

Жаннатда дунё аёлларининг камлиги ҳақидаги ҳадис аёллар дўзахдалик пайтлари назарда тутиб айтилган бўлса, ажабмас. Қачонки, дўзахдаги аёллар шафоат ва Аллоҳ таолонинг раҳмати туфайли дўзахдан чиқса, ҳатто "Лаа илаҳа иллаллоҳ" деган бирорта аёл қолмасдан жаннатга кирса, ўшанда аёллар жаннатда эркаклардан кўп бўлиб, ҳар бир эркакка дунё аёлларидан иккитасидан берилади. Ҳурлар эса кўп-кўп ато этилади.

Худди шу маънода Абу Саид Худрийдан ривоят бор: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлининг энг қуйи даражадагиси учун саксон мингта хизматчи ва етмиш иккита аёл (жуфт) бўлади" (Термизий ривояти).

Яна шу маънодаги ҳадисни Абу Муҳаммад Доримий ҳам Абу Умома розийаллоҳу анҳудан ривоят қилган.

"Тароқлари олтин, кумуш, тутатқилари хушбўй бўлади", деган сўз хусусида баъзиларда шундай фикр туғилиши мумкин: "Жаннатда соч тарашга не ҳожат, ваҳоланки, сочлари тўзимаса, кир бўлмаса; тутатқига не ҳожат, ўзларининг ҳидлари мушқданда хушбўйроқ бўлса?"

Уларга шундай жавоб берилади: Жаннат аҳлига берилажак неъматлар, кийимлар уларнинг авратларини ёпишга муҳтожликлари учун эмас, уларнинг еб-ичиш, таомлари очликдан эмас, шароб, май кабилар чанқоқ сабабли эмас, хушбўй тутатқилар тутатилиши ҳам уларнинг ёқимсиз ҳидди бўлишидан эмас. Балки буларнинг ҳаммаси доимий лаззат, узлуксиз неъматдир. Аллоҳ таоло Одам алайҳиссаломга айтган сўзни эсланг: **"Шубҳасиз, сен у жойда (яъни, жаннатда) оч-яланғоч қолмайсан. Ва у жойда ташна ҳам бўлмайсан, иссиқда ҳам (иссиқдан қийналиб ҳам) қолмайсан"** (Тоҳо, 118—119).

Бунинг ҳикмати шуки, Аллоҳ таоло жаннат эгаларини жаннатда дунёда неъматлантирмаган неъматлар билан неъматлантиради ва уларга Ўзидан бошқа ҳеч ким билмайдиган нарсаларни зиёда қилиб беради.

Худди шундай фикр дўзах аҳли ҳақида ҳам бўлиши мумкин. Аллоҳ таоло: **"Ўшанда (яъни, дўзахга ташланганларида) улар бўйинларида кишан ва занжирлар билан қайноқ сув томонга судралурлар, сўнгра оловда ёндирилурлар"** (Ғофир, 71);

"Зеро, Бизнинг даргоҳимизда (кофирлар учун тайёрлаб қўйилган) кишанлар ва (уларни куйдириб озор берувчи) олов-дўзах бордир" (Муззамил, 12), деган. Бас, Аллоҳ таоло уларни дунёда азобламаган азоблари билан азоблайди. Шаъбий айтади: "Аллоҳ таоло дўзахийларни қочиб кетмасин учун кишанлайди, деб ўйлайсанми? Йўқ, Аллоҳга қасамки, ундай эмас! Улар кўтарилишни хоҳласалар, бу кишанлар уларга оғирлик қилиб, босади ва бўш ҳолатда азоблангандан кўра қаттиқроқ азобланади".

Ибн Муборак айтадилар: "Бизга Саид ибн Абу Айюб Уқайл ибн Шихобдан ушбу ҳадисни айтди: "Жаннат аҳлининг тили арабча, қабрдан чиққанларида сурёний бўлади".

Суфён айтади: "Бизларга етдики, инсонлар қиёмат куни жаннатга киришларидан олдин сурёний тилида гапиради. Жаннатга кирганларидан кейин араб тилида сўзлашадилар".

ҲУРЛАР, УЛАРНИНГ СЎЗЛАРИ ВА ОДАМИЙ АЁЛЛАРНИНГ ЖАВОБЛАРИ ҲАМДА ХЎЖАЙИНЛАРИ ҲАҚИДА

Жаннатда Одам алайҳиссалом қизлари бир хил ёшда бўлишлари ва аммо ҳурлар турлича экани, жаннат аҳлининг нафслари қандай хоҳласа, шундай — кичик ёки катта бўлишлари ҳақида хабарлар бор.

Али розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Албатта, жаннатда ҳурлар йиғилиб, овозларини баланд кўтариб айтадилар — у овозга ўхшашини халойиқ эшитмаган: "Биз абадиймиз, ҳалок бўлмаймиз, ҳузур-ҳаловатдамиз, маҳрум бўлмаймиз, рози бўлувчимиз, ғазабланмаймиз. У бизники ва биз уники бўлган кимса нақадар яхши!" дейдилар.

Оиша розийаллоҳу анҳо айтадилар: "Қачон ҳурлар мана шу сўзларни айтсалар, дунё аҳлидан бўлган мўмина аёллар уларга: "Биз намоз ўқиганмиз, сизлар ўқимагансизлар, биз рўза тутганмиз, сизлар тутмагансизлар, биз таҳорат олганмиз, сизлар олмагансизлар, биз садақа қилганмиз, сизлар қилмагансизлар", деб жавоб қайтарадилар. Ва дунё аёллари улардан ғолиб келади". Аллоҳ билгувчиروқ.

Муҳаммад ибн Каъб Қуразий айтади: "Аллоҳга қасамки, агар ҳурлардан бири Аршдан ўз билакузугини кўрсатса, билакузугининг нури қуёш ва ойнинг нури, албатта, ўчиради. Шундай экан, уни таққан ҳурнинг ўзи қандай бўлди?! Аллоҳ таоло ҳурга қандай кийим ва зийнатлар яратса, унинг эгасига ҳам шундайини яратади".

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтдилар: "Жаннатда "ийно" деган бир ҳур бор. Юрса, атрофида, ўнг ва сўл тарафида етмиш минг хизматчи бўлади. У: "Яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарганлар қаерда?" деб айланиб юради".

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо айтдилар: "Жаннатда "лаъба" деб аталувчи ҳур бор. Агар у денгизга туфласа, суви ширин бўлиб кетади. Унинг дудоғига: "Ким мени хоҳласа, Парвардигоримга итоат қилсин", деб ёзиб қўйилган".

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам "Исро" кечасидаги ҳурларнинг васфини шундай келтирганлар: "Уларнинг бошида юзта соч ўрими, ҳар бир соч ўримининг орасида олтмиш мингта кокил бор, ҳар кокил тўлин ойдан ҳам нурлироқ, бошларига дур ва соф гавҳардан тож кийдирилган. Унинг пешонасига дуру гавҳар билан биринчи сатрда: "бисмиллаҳир роҳманир роҳим" деб, иккинчи сатрда: "Ким мени хоҳласа, Раббимнинг тоатида бўлсин", деб ёзилган. Жаброил алайҳиссалом менга: "Эй Муҳаммад(с.а.в.), бу ва бунга ўхшаганлар сенинг умматинг учун. Хурсанд бўл, эй Муҳаммад(с.а.в.), ва умматингга хушxabар бер ҳамда уларни ғайрат қилишга буюр", деди".

Абулқосим Хаталий айтади: Ато Салмий Молиқ ибн Динорга: "Бизни шавклантиринг", деди. Молиқ: "Эй Ато, албатта, жаннатда бир ҳур бор, унинг гўзаллиги билан жаннат аҳли бир-бирларига фахрланадилар. Агар Аллоҳ таоло жаннат аҳлига ўлмасликни ёзмаганида (яъни, жаннатда ўлим бўлганида) унинг гўзаллигидан ҳамма ўлиб қолар эди", деди.

Муҳаммад ибн Солиҳ дейди: "Ато Молиқнинг бу сўзидан кейин (ўша ҳурнинг ишқида) қирқ йил маҳзун ҳолда юрди".

Ибн Муборак айтади: Ибн Масъуд розийаллоҳу анҳу айтдилар: "Ҳурларнинг икки болдир суюгининг илиги гўшти, суюги ва етмишта безаги ортидан, худди қизил май оқ шишанинг ичида кўриниб тургандек кўриниб туради".

Ҳаббон ибн Абу Жабала айтади: "Дунё аёлларидан жаннатга кирганлари дунёда қилган амаллари сабабли ҳурлардан афзал бўлади".

Яна бир ривоятда: "Одам аёллари ҳурлардан етмиш минг баробар афзалроқдир", дейилган.

ЯХШИ АМАЛЛАР ҲУРЛАРНИНГ МАҲРИ ЭКАНИ ҲАҚИДА

"Иймон келтириб яхши амаллар қилган зотларга хушxabар берингки, улар учун остларидан дарёлар оқиб турувчи боғлар бор. Қачон ўша боғларнинг бирор мевасидан баҳраманд бўлсалар, "илгари тотиб кўрган нарсамизку", дейишади. Зеро, уларга сурати бир-бирига ўхшаш мевалар берилади. Ва улар учун жаннатда покиза жуфтлар бордир. У зотлар жаннатда абадий қолажақлар" (Бақара, 25).

Ҳаким Термизий "Наводирул усул"да келтиради: АбуМасъ-уд Ғифорий айтди: "Аллоҳ таоло: "Чодирларда асралган ҳурлар", дея сифатлагани яхлит дурдан ўйиб ишланган чодирлардаги ҳурлардир. Улардан ҳар бирининг етмиш хил зийнати бор, у зийнатларнинг биридаги ранг бошқасида такрорланмайди. Уларга етмиш хил ҳид берилади, бир ҳид бошқасида такрорланмайди. Уларда ҳар бир аёл учун дур ва ёқутдан ўйилган етмишта сўри бўлади. Ҳар бир сўрида етмишта тўшак, ҳар бир тўшакда болишлар бор. Ҳар бир аёлга етмиш минг қиз ва бола хизмат қилади, уларнинг қўлида турли хил таомлар солинган олтин ликопчалар бор. Таомларнинг лаззати ҳам бир-бириникидан ўзгача. Унинг жуфтига ҳам шунинг мисли берилади. Қизил ёқутдан бўлган сўри устида ёқутдан ишлов берилган иккита билакузук бор. Бу неъматлар рамазон ойида тутилган рўзанинг ҳар бир кuni учундир".

Миқдам ибн Маъдиқарибдан ривоят қилинади: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳнинг ҳузурида шаҳид учун олти хислат бор... Унга ҳурлардан етмиш иккитаси никоҳлаб берилади" (Термизий ривояти).

Бу хабарлар Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу ривоят қилган ҳадисдаги ҳар бир жаннатийга бериладиган иккита аёл дунё аёлларидан эканини қувватлайди.

Яҳё ибн Муоз айтади: "Дунёни тарк қилиш қаттиқдир, лекин жаннатни йўқотиш унданда қаттиқ. Охиратнинг маҳри дунёни тарк қилишдир".

Ҳури ийнларнинг маҳри масжидларни супириб-тозалаш экани ҳам айтилган. Бу ҳақда Анас розийаллоҳу анҳунинг ҳадисларида келади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айт-дилар: "Ҳурларнинг маҳри масжидларни супиришдир".

Абу Қарсофа ҳам: "Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: "Масжиддан ахлатни чиқариб ташлаш ҳури ийнларнинг маҳридир", деганларини эшитдим", дейди.

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Ҳурларнинг маҳри бир неча ҳовуч хурмо ва бир неча бурда нондир" (Буни Саълабий ҳам зикр қилган).

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Одам боласининг қизига жуда кўп мол эвазига уйланасизлар, ваҳолангки, ҳурларни бир лукма таом, бир дона хурмо ва битта кийим эвазига тарк қиласизлар (яъни, ҳурга эришиш учун садақа қилиб турмайсизлар)".

Саҳнундан ривоят қилинади: "Мисрда Саид исмли киши бор эди. Унинг онаси обида аёл эди. Саид агар кечаси намозда қоим бўлса, онаси ҳам орқасидан турарди. Агар уйқуси келиб, мудроқ босса, онаси: "Эй Саид, дўзахдан қўрқадиган, гўзал ҳурларга уйланадиган инсон ухламайди", дер, шунда Саид яна тетик ҳолда ибодатини давом эттирар эди".

Собитдан ривоят қилинади: "Отам ярим кечаси жуда кўп ибодат қиларди, айтардики: "Бир куни кечаси тушимда дунё аёлларига ўхшамайдиган ўта гўзал қизни кўрдим ва унга: "Сен кимсан?" дедим. У: "Ҳурман" деди. "Менга хотин бўл", дедим. У: "Аллоҳ томонидан мени ўзингга никоҳлаб ол ва маҳримни бер", деди. "Маҳринг нима?" деб сўрадим. У: "Кўп таҳажжуд", деди".

Шоирлар: "Эй ҳурларга гўшангада никоҳланувчи, эй қадри баланд ҳурларни талаб қилувчи, бепарво бўлма, ғайратингни сусайтирма, унга етишишда сабрли бўл. Инсонларни тарк қил, улар билан алданиб қолма. Кечалари намозда қоим тур, кундузлари тонг отганда соим бўл, мана шулар ҳурларнинг маҳридир. Чунки агар кўзинг уларнинг кутиб олишини, кўкраклари-ю нозланиб қарашларини, дудоқлари-ю қоматларини кўрса, шубҳасиз, бу дунёдаги кўраётган барча хурсандлигу ўйин-кулгуларинг, роҳату фароғатларинг арзимас эканини билиб қоласан", деган маънода жуда чиройли шеърлар битишган.

Қори Музар айтади: "Бир куни кечаси Қуръон ўқиётганимда мени уйқу босди. Сўнг ухлаб қолдим. Шунда тушимда бир жорияни кўрдим, унинг юзи тўлин ойдек гўзал, қўлида бир қоғоз бор эди. Менга: "Қуръон ўқияпсанми, эй шайх?" деди. "Ҳа", дедим. У: "Мана буни ўқи", деди. Қоғозни олиб очдим, унда нимадир ёзилган эди. Аллоҳга қасамки, шу заҳоти уйғониб кетдим, унда нима ёзилганини ҳеч эслай олмадим".

Молик ибн Динор айтади: "Мен кечаси Қуръон ўқир эдим. Бир куни ўқиётиб, ухлаб қолдим ва тушимда ҳусну жамолда тенгсиз жорияни кўрдим. Унинг қўлида бир парча қоғоз бор эди. У менга: "Қуръон ўқишни яхши кўрасанми?" деди. Мен: "Ҳа", дедим. Шунда у менга ўша қоғозни берди. Унда ушбу байтлар битилган эди: "Уйқу сени жаннатдаги осойишталик ва гўзаллардан машғул қилиб қўйди. У ерда абадий яшайсан, ўлим йўқ ва чодирларда гўзаллар билан ўйин-кулгу қиласан. Уйқудан воз кеч, албатта, кечаси Қуръон ўқиш уйқудан яхшидир".

ҲУРЛАР НИМАДАН ЯРАЛГАНЛИГИ ҲАҚИДА

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳурлар нимадан яратилгани ҳақида сўрашди. Айтдилар: "Учта нарсдан: пастроқдагилари мушқдан, ўртадагилари анбардан, олийлари кофурдан. Сочлари ва қошларига нурдан бўлган қоралик чизилган" (Термизий ривояти).

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо айтадилар: "Аллоҳ таоло ҳури ийнларни оёқ бармоқларидан тиззасигача заъфарондан, тиззасидан кўкрагигача мушқдан, кўкрагидан бўйнигача анбардан, бўйнидан бошигача оқ кофурдан яратди. Уларнинг эгнида рионгул (жуда гўзал гул) каби етмиш

минг безак бор. Агар қараса, юзидан худди қуёш дунё аҳлига нур сочганидек порлоқ нур таралади. Агар унга қаралса, кийимлари ва терисининг нозиклигидан жигари кўринади. Бошида хушбўй мушқдан бўлган етмиш минг кокил солланиб туради. Ҳар бир кокилнинг этагида бир хизматчи қиз кўтариб юради ва: "Аллоҳ-нинг дўстлари учун қилган амаллари эвазига мукофотдир", деб нидо қилади".

КИШИ ДУНЁДА ҚАЙСИ ХОТИН БИЛАН БЎЛСА, ОХИРАТДА ҲАМ У БИЛАН БЎЛИШИ ҲАҚИДА

Ибн Ваҳб Моликдан зикр қилади: Абу Бакрнинг қизи Асмо эри Зубайр ибн Аввомга қарши чиқиб, гап талашиб қолишди. Эри унга ҳам, кундошларига ҳам ғазаб қилиб, сочларидан ушлаб олиб қаттиқ урди. Кундошлари кўрқар, Асмо эса унчалик ҳайиқмас эди. Зарб қаттиқ теккани сабабли отаси Абу Бакр розийаллоҳу анҳуга шикоят қилди. Шунда у зот: "Эй қизгинам, сабр қил! Зубайр яхши одам. Ва у жаннатда ҳам сенинг эринг бўлиши мумкин. Киши бир аёлни хотин тутса, жаннатда ҳам унга уйланишини эшитганмиз", дедилар.

Агар аёллар бирдан ортиқ эр кўрган бўлса, охиргиси билан бўлади.

Ҳузайфа розийаллоҳу анҳу аёлларига айтдилар: "Агар Аллоҳ таоло бизларни жаннатда жамласа, ким менинг хотиним бўлишни хоҳласа, мендан кейин эрга тегмасин. Чунки аёл дунёдаги охирги эри билан бўлади".

Муовия ибн Абу Суфён Умму Дардога совчи қўйди. Умму Дардо бош тортиб айтдики: "Абу Дардо менга Расулulloҳнинг(с.а.в.): "Аёл жаннатда охирги эри билан бўлади", деган ҳадисларини айтиб: "Агар жаннатда менинг хотиним бўлишни хоҳласанг, мендан кейин турмушга чиқма", деган".

Абу Бакр Нажжод зикр қилади: Анас розийаллоҳу анҳу айтдилар: "Пайғамбар алайҳиссалом аёллари Умму Ҳабиба айтди: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), дунёда бир аёлнинг икки эри бўлган бўлса, вафот қилганларидан кейин Аллоҳ уларни жаннатда жамласа, қайси бирига бўлади: биринчисигами ё иккинчисига?" У зот: "Хулқи гўзалроғига", дедилар.

Яна бошқа ривоятларда, аёлнинг эрлари кўп бўлган бўлса, танлайди, дейилган.

ЖАННАТДА ЕЙИШ, ИЧИШ ВА НИКОҲ ҲАҚИҚАТДА БОРЛИГИ, ИФЛОСЛИК, КАМЧИЛИК ВА УЙҚУНИНГ ЙЎҚЛИГИ ҲАҚИДА

Жобир ибн Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли у ерда (жаннатда) ейди, ичади, туфламайди, бавл қил-майди, ахлат чиқармайди, бурун қоқмайди". "Еган таомлари нима бўлади?" деб сўрашди. У зот: "Хушбўй кекирик ёки хушбўй тер билан (чиқиб кетади). Уларга тасбеҳ ва ҳамд ай-тишга илҳом берилади" (Бошқа ривоятда: "тасбеҳ ва такбир айтишга илҳом берилади худди нафас олишга илҳом берилганидек", дейилган.) (Муслим ривояти).

Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Мўминга жаннатда жимоъда шунча-шунча қувват берилади", дедилар. "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), бунга тоқати етадими?" дейишди. У зот: "Юзта қувват берилади", дедилар (Термизий ривояти).

Зайд ибн Арқамдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлидан бўлган кишига ейишда, ичишда, жимоъда ва шахватда юз кишининг қуввати берилади". Шунда яҳудий бир киши: "Еган-ичган киши ҳожат ҳам чиқаради", деди. У зот: "Сўнг терисидан хушбўй тер сизиб чиқади, шунда унинг қорни бўшайди", де-дилар (Доримий ривояти).

Абдуллоҳ ибн Айюб зикр қилади: Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо айтдилар: "Биз: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), дунёда аёлларимиз билан қўшилганимиз каби жаннатда ҳам қўшиламмизми",

дедик. У зот: "Ҳа, жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, киши бир кечада юзта келинчак-бокирага қўшилади", дедилар".

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинган шу маънодаги ҳадисни Баззор ҳам "Муснад"ида келтирган: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), жаннатда аёлларимизга қўшилаемизми?" деб сўрашди. У зот: "Ҳа, жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, бир киши бир кунда юзта келинга қўшилади", дедилар".

Абу Саид Худрийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли қачон аёллар билан қўшилса, яна бокира бўлиб қолишади". Бу ҳақда, иншааллоҳ, кейинроқ баён келади.

Абу Қалоба: "Уларга таом ва шароб келтирилади. Бунинг охирида (яъни, еб-ичиб бўлишгач) уларга бир шароб берилади. Уни ҳам ичадилар ва шу сабабли уларнинг қоринлари бўшаб, таналаридан мушқданда хушбўйроқ тер оқиб чиқади", деди ва ушбу оятни ўқиди:

"...Ва Парвардигори уларни ниҳоятда покиза шаробла суғоргандир" (Инсон, 21).

Абу Умома розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Жаннатга кирадиган ҳар бир кимсани Аллоҳ етмиш иккита аёлга жуфтлаб қўяди иккитаси ҳури ийнлардан, етмиштаси дўзах аҳлининг меросларидандир. У аёлларнинг ҳар бирида бўшашмайдиган олд томон (фарж) ва эркаларда сусаймайдиган закар бўлади" (Доримий ривояти).

Ҳишом ибн Халид айтади: "Дўзах аҳлининг мерослари", деган гапдан дўзах аҳли дўзахга кириб, уларнинг жаннатга кирган аёллари жаннатийларга мерос бўлиши тушунилади. Худди Фиръавн дўзахга кириб, хотини Осиё жаннатга мерос бўлгани каби.

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: "Жаннат аҳли аёлларини жимоъ қиладими?" деб сўрашди. У зот: "Ҳа, сусаймайдиган закар, бўшашмайдиган фарж ва кесилмайдиган шаҳват билан", дедилар.

Жобир розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), жаннат аҳли ухлайдими?" дейишди. У зот: "Йўқ, уйқу ўлимнинг биродаридир. Жаннатда ўлим йўқ", дедилар (Доруқутий ривояти). Аллоҳ билгувчироқ.

МЎМИН ҚАЧОН ЖАННАТДА БОЛАНИ ХОҲЛАСА, БИР ЛАҲЗАДА ҲОМИЛА БЎЛИШИ, ТУҒИЛИШИ ВА УЛҒАЙИШИ ҲАҚИДА

Абу Саид Худрийдан ривоят: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: **"Мўмин жаннатда агар фарзандни хоҳласа, ҳомиласи ҳам, туғилиши ҳам, улғайиши ҳам хоҳлаганидек ўша заҳоти бўлади"** (Термизий ривояти).

Термизий айтади: "Бу хусусида, яъни, жаннатда фарзанд бўлиши ҳақида илм аҳли ихтилоф қилишди. Уларнинг баъзилари: "Жаннатда жимоъ бўлади, фарзанд бўлмайди", дедилар. Жумладан, Товус, Мужоҳид Иброҳим Нахаъийлар шу фикрда.

Исҳоқ ибн Иброҳим Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган юқоридаги ҳадис ҳақида ушбу фикрларни айтади: "Агар мўмин жаннатда фарзанд бўлишини хоҳласа, шу заҳоти хоҳлаганидек бўлади, лекин у фарзанд бўлишини ҳеч қачон хоҳламайди". Дарҳақиқат, Абу Розин Уқайлийдан ривоят қилади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли учун жаннатда фарзанд бўлмайди". Аллоҳ билгувчироқ.

ЖАННАТДАГИ БАРЧА НАРСА АБАДИЙ, ЭСКИРМАЙДИ, БЎЛМАЙДИ, ТУГАМАЙДИ

Абу Саид ва Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Нидо қилгувчи: "Албатта, сизлар соғ бўласиз, ҳеч қачон касал бўлмайсиз, албатта, сизлар абадийсиз, ҳеч қачон ўлмайсиз, албатта, сизлар ёшсиз, ҳеч қачон қаримайсиз, албатта, сизлар неъматдасиз, ҳеч қачон маҳрум бўлмайсиз", деб нидо қилади. Бу ҳақда Аллоҳ таолонинг

ушбу сўзи бор: **"Уларга: "Қилиб ўтган (яхши) амалларингиз сабабли сизларга мерос қилиб берилган жаннат мана шудир", деб нидо қилинур"** (Аъроф, 43)".

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ким жаннатга кирса неъматланади, маҳрум бўлмайди, кийими эскирмайди, қаримайди". Дарҳақиқат, ҳурларнинг: "Бизлар абадиймиз, ҳалок бўлмаймиз", деган сўзлари юқорида ўтди.

ЖАННАТДАГИ АЁЛ-ҲУРНИНГ ДУНЁДА ЮРГАН ЖУФТЛАРИНИ КЎРИШИ ҲАҚИДА

Ибн Зайд ҳадис айтади: "Жаннат аҳлидан бўлган аёл осмондалик пайтида: "Дунё аҳлидан бўлган жуфтингни кўришни хоҳлайсанми?" дейилади. У: "Ҳа", дейди. Шунда парда кўта-рилиб, у билан жуфти ўртасидаги эшик очилади. У жуфтини кўради, уни танийди, унга қараш билан аҳдлашади, ҳатто унинг келишини сабрсизлик билан кутади, аёл анчадан бери кўрмаган эрига муштоқ бўлган каби, унга муштоқ бўлади. Агар жуфти билан дунёдаги аёли ўртасида низолар бўлса, яъни, гап талашса, уришса, натижада хотини эридан ғазабланса, бу нарса жаннатдаги ҳурга малол келади ва айтадики: "Ҳолингга вой бўлсин! Унга ёмонлик қилма. У сен билан жуда оз кеча бўлади (яъни, у тезда менга келади)", дейди.

Термизий шу маънода Муоз ибн Жабал розийаллоҳу анҳудан ривоят қилади: "Дунёда аёл қачон эрига озор берса, ҳурлардан бўлган хотини: "Аллоҳ жонингни олгур, унга озор бер-ма! У сенинг ҳузурингда мусофирдир. Яқинда сендан ажраб, менга келади", дейди".

ЖАННАТДАГИ ҚУШ, ОТ ВА ТУЯЛАР ҲАҚИДА

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: "Кавсар нима?" деб сўрашди. Айтдилар: "Аллоҳ таоло жаннатда менга берган дарёдир. У сутдан оқ, асалдан ширинроқ. Унда бўйинлари туянинг бўйнидай келадиган қушлар бор". Шунда Умар розийаллоҳу анҳу: "Шубҳасиз, бу ҳузур-ҳаловатку", дедилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Уни ейиш ҳузур", дедилар (Термизий ривояти).

Абу Дардодан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда бўйни туянинг бўйнидек келадиган қушлар бор, эгасининг, яъни, Аллоҳнинг дўсти қўлида саф тортиб туради ва улардан бири: "Эй Аллоҳнинг дўсти, мен аршнинг остидаги жаннат яйловларида боқилганман, тасним булоқларидан ичганман. Мени егин", дея мақтанади, шунда кишининг хаёлига улардан бирини ейиш келади. Ва шу заҳоти қуш унинг олдида турли хил таом бўлиб қолади. Ундан хоҳлаганича ейди. Тўйганидан сўнг қушнинг суяклари жамланиб, жаннатнинг хоҳлаган жойида ўтлаш учун яна учиб кетади". Шунда Умар розийаллоҳу анҳу: "Эй Набийulloҳ, шубҳасиз бу ҳақиқий неъмат", дедилар. У зот: "Ейимликлари ундан ҳам ҳузурлироқ" дедилар (Саълабий ривояти).

Сулаймон ибн Бурайда отасидан ривоят қилади: Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: "Жаннатда от борми?" деб сўради. У зот: "Агар Аллоҳ сени жаннатга киргизса, у ерда қизил ёқутдан бўлган от бор, қаерга учиб боришни хоҳласанг, ўша заҳотиёқ муҳайё бўлади", дедилар. Яна бир киши: "Туячи, жаннатда туя ҳам борми?" деб сўради. У зот шеригига айтган сўзни айтмадилар, балки: "Агар сени Аллоҳ жаннатга киргизса, у ерда нафсинг нимани хоҳласа, кўзинг нимадан шодланса, шу нарса бўлади", дедилар" (Термизий ривояти).

Абу Масъуд Ансорийдан ривоят қилинади: "Бир киши юганланган туя олиб келди ва: "Бу Аллоҳ йўлига", деди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Қиёмат кунида бунинг эвазига сенга етти юзта туя берилади, ҳаммаси юганланган бўлади", дедилар" (Муслим ривояти).

Ибн Ваҳб зикр қилади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда энг қуйи манзилдаги инсон ҳеч қаримайдиган минг-минглаб ёш хизматчилари ичида олтин қанотли

қизил, ёқутдан бўлган отга минади. Агар хоҳласангиз: **"У жойда қачон қарасангиз, ноз-неъматларни ва катта мулку давлатни кўрурсиз"** (Инсон, 20), оятини ўқинглар".

Ибн Муборак зикр қилади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Албатта, жаннат неъматларидан бири — жаннат эгалари зотдор ҳайвонлар устига миниб, бир-бирларини зиёрат қилишидир. Яна уларга жума кунда эгарланган, юганланган от берилади, у от бавл қилмайди, ахлат чиқармайди, унга минадилар ва Аллоҳ хоҳлаган жойда тўхтайдилар".

Ибн Аббос жаннатдаги маркаб-уловлар ҳақида зикр қилдилар ва Аллоҳ таолонинг. "У жойда қачон қарасангиз, ноз-неъматларни ва катта мулку давлатни кўрурсиз", оятини тиловат қилдилар.

Абдуллоҳ ибн Муборакдан ҳикоя қилинади: У киши бир кун фазотга чиқди. Қараса, бир киши оти ўлиб, маҳзун турибди. Шунда унга: "Отингни менга тўрт юз дирҳамга сот", дедилар. Киши хурсанд бўлиб сотди. Кунлардан бир кун тушида ўша ўлган отини кўрди, гўё қиёмат бўлиб, оти жаннатда тирилиб, ортидан етти юзта отни эргаштириб юрганмиш. Уни олишни хоҳлаб олдига борган экан, "Тегма! У кеча сеники эди, энди эса, Ибн Муборакники", деб нидо қилинибди.

Тонг отгач, Ибн Муборакнинг олдига келиб, савдони бузишни талаб қилди. Ибн Муборак: "Нега?" деб сўради. У тушида кўрган воқеани айтиб берди. Шунда у киши: "Бор, кет, тушингда кўрганингни ўнгимизда кўрамиз", деди.

Бу ҳикоя саҳиҳдир. Чунки шу маънодаги ҳадис Муслимнинг "Саҳиҳ"ларида Абу Масъуддан ривоят қилинган.

ҲИНО ЖАННАТ РАЙҲОНЛАРИНИНГ САЙЙИДИ ЭКАНИ ВА ЖАННАТ РАЙҲОНЛАР БИЛАН ЎРАЛГАНИ ҲАҚИДА

Абдуллоҳ ибн Умардан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ҳино жаннат хушбўйларининг саййидидир. Унда (жаннатда) ҳаяжонга соладиган даражада муаттарлик бор. Зотдор туялар устларига жаннат аҳлини миндириб юрадилар".

Имом Термизий Абу Усмон Ҳиндийдан ривоят қилади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтадилар: "Агар сизлардан бирортангизга райҳон беришса, уни қайтарманглар, албатта, у жаннатдан чиққандир".

ҚҮЙ ВА ЭЧКИ ЖАННАТ ҲАЙВОНЛАРИДАН ЭКАНИ ҲАҚИДА

Ибн Умар розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Қўй жаннат ҳайвонларидандир" (Ибн Можа ривояти).

Набий соллalloҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган ҳадисда: "Эчкига яхши қаранглар, унга озор берманглар, чунки у жаннат ҳайвонларидандир", дейилган (Баззор ривояти).

Соффот сурасининг 107-оятда: **"Биз (Исмоилнинг) ўрнига (Иброҳимга) катта бир (қўчқорни) сўйишни эваз қилиб бердик (уни жаннатдан туширдик)"**, дейилган. "Катта" дейилишига сабаб, у жаннатда қирқ йил боқилган эди". Бу гап Абдуллоҳ ибн Аббос розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилинган.

ЖАННАТНИНГ АТРОФИ, ҲИДИ ВА СЎЗЛАШИ ҲАҚИДА

Анас розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳ таоло Адн жаннатини яратиб, дарахтларни қўли билан эккач, жаннатга: "Гапир", деб буюрди. У: **"Дарҳақиқат, мўминлар нажот топдилар"** (Мўминун, 1), деди".

Бу ҳадисни Баззор ҳам Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳудан ривоят қилган.

Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳ таоло жаннатни олтин ва қумуш

ғишлардан яратди, унинг лойи мушқдир. Унга: "Гапир!" деганида, "Дарҳақиқат, мўминлар нажот топдилар", деди. Аллоҳ таоло айтди: "Барча неъматлар сендадир, эй мулклар манзили". Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳ жаннатни яраттач, унга: "Зийнатлан", деди, бас, зийнатланди. Сўнг унга: "Гапир", деди, бас, гапирди. Сўнг "Мен рози бўлган кимсага жаннат бўлсин", деди".

Умар ибн Абдулазиз, Зухрий, Калбий ва Мужоҳид айтадилар: "Жинларнинг мўминлари жаннат атрофидаги бўш жой ва майдонларда бўлишади, жаннат ичига киришмайди".

Молик Муслим ибн Абу Марямдан, у Абу Солиҳдан, у Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ўзлари бошқаларга мойил ва бошқаларни ҳам ўзларига мойил қилувчи кийим кийган ялонғоч аёллар ҳаргиз жаннатга кирмайдилар ва жаннатнинг ҳидини ҳам топмайдилар, ҳолбуки, унинг ҳиди беш юз йиллик масофадан келиб туради".

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллalloҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Огоҳ бўлинглар! Ким Аллоҳ ва Расулининг ҳаққи боғланган жонни ўлдирса, шубҳасиз, Аллоҳнинг ҳаққига хиёнат қилибди, бас, у жаннатнинг ҳидини ҳам ҳидламайди, ҳолбуки, унинг бўйи қирқ куз масофадан келиб туради" (Термизий ривояти).

Абдуллоҳ ибн Умар розийаллоҳу анҳумодан ривоят қилинади: Набий соллalloҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Ким Аллоҳ билан аҳдлашган жонни ўлдирса, жаннатнинг ҳидини ҳам топмайди, ваҳоланки, унинг ҳиди қирқ йиллик масофадан келиб туради" (Бухорий ривояти).

ЖАННАТГА ЭКИН ДАРАХТ ЭКИШ "СУБҲОНАЛЛОҲИ ВАЛ ҲАМДУ ЛИЛЛАҲИ..." КАЛИМАСИ ЭКАНИ ҲАҚИДА

Ибн Масъуддан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Исро кечаси Иброҳим алайҳиссаломга йўлиқдим. У менга: "Эй Муҳаммад(с.а.в.), умматингга мандан салом йўлла ва уларга хабар бергинки, жаннатнинг тупроқлари хушбўй, сувлари шириндир. У бир текисликки, унга кўчат ўтқазиш "субҳоналлоҳи вал ҳамду лиллаҳи ва лаа илаҳа иллalloҳу валлоҳу акбар"дир", деди" (Термизий ривояти).

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу дарахт экаётганларида Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам ўтиб қолдилар ва: "Эй Абу Ҳурайра, нима экяпсан?" деб сўрадилар. "Кўчат", дедилар. У зот: "Бундан ҳам яхшироқ кўчатни ўргатайми? У "субҳоналлоҳи, валҳамду лиллаҳи, ва лаа илаҳа иллalloҳу валлоҳу акбар"дир. Бу калиманинг ҳар бири учун сенга жаннатда бир дарахт экилади", дедилар (Ибн Можа ривояти).

Жобир ибн Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ким "субҳоналлоҳил ʼазийм ва биҳамдиҳ", деса, унга жаннатда бир хурмо экилади" (Термизий ривояти).

ЗИКР ЖАННАТНИ БИНО ҚИЛИШДА МАБЛАҒ ЭКАНИ ҲАҚИДА

Табарий "Адабун-нуфус" номли китобида зикр қилади: Ҳаким ибн Муҳаммад Аҳмасий деди: "Эшитишимча, жаннат зикр билан бино бўларкан. Бас, қачон зикрдан тўхташса, бино қилиш ҳам тўхтар экан. Уларга бу ҳақда ("Нега тўхтадинглар?") дейилса, "Бизга маблағ келмаяпти", дейишади".

Зикр Аллоҳ азза ва жалланинг буйруқларини бажариб, қайтариқларидан қайтишдаги итоатдир.

Набий соллalloҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинади: "Ким Аллоҳга итоат қилса, гарчи (нафл) намозлари, (нафл) рўзалари, яхши амаллари кам бўлсада, Аллоҳни зикр қилибди. Ким Аллоҳга осийлик қилса, гарчи нафл рўзаси ва яхши ишлари кўп бўлсада, Аллоҳни унутибди" (Абу Абдуллоҳ Муҳаммад "Аҳкамул Қуръон"да зикр қилган).

Зикрининг моҳияти Аллоҳ таолога Унинг буйруқларини бажариб, қайтариқларидан қайтишда итоат қилишдир.

Саид ибн Жубайр раҳматуллоҳи алайҳ айтадилар: "Зикр — Аллоҳга итоат қилиш. Ким Унга итоат этмаса, зикр этмабди, гарчи тасбеҳ ва таҳлилларни кўпайтириб, Қуръонни кўп ўқиса ҳам". Бу маънода Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган: "Ким Аллоҳга итоат қилса, гарчи жим турса ҳам, Аллоҳни зикр қилибди, ким Аллоҳга осийлик қилса, гарчи Қуръон ўқиб, тасбеҳ айтувчи бўлса ҳам, Аллоҳни унутибди".

Қуръон ўқиб, тасбеҳ айтиб туриб Аллоҳга осийлик қилувчи — Аллоҳу аълам — масхараловчи, беписанд, Аллоҳнинг оятларини ҳазил деб биладиган инсонга ўхшайди. Уламоларимиз Аллоҳ таолонинг: "Аллоҳнинг оятларини ҳазил деб билманглар!" сўзи таъвилида: "Аллоҳнинг амрини тарк қилиб, хатога йўл қўювчи, адашувчи бўлманглар!" демоқда, дейдилар. Худди шунингдек, бу оят маъносига гуноҳдан тавба қилиб, истиғфorni кўпайтириб, яна гуноҳида давом этган шахслар ҳам киради. Шу маънодаги барча инсонлар Аллоҳнинг оятини ҳазил деб билганлар қаторига киради.

ЖАННАТ АҲЛИНИНГ ЭНГ ҚУЙИ ВА ЭНГ ОЛИЙ ДАРАЖАСИ ҲАҚИДА

Муғйра ибн Шуъба розийаллоҳу анҳудан ривоят: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Мусо алайҳиссалом Парвардигордан: "Жаннат аҳлининг энг қуйи даражаси қандай?" деб сўради. Аллоҳ деди: "Бир киши жаннат аҳли жаннатга кириб бўлгач, келиб: "Эй Раббим, қандай қилай? Инсонлар жойларини эгаллаб, оладиганларини олиб бўпти", дейди. Унга: "Дунёнинг мулкичалик мулк берилса, рози бўласанми?" дейилади. У: "Розиман, эй Раббим", дейди. Бас, унга: "Сенга шу ва яна шунча, шунча, шунча", дейишади ва бешинчисида: "Розиман, эй Раббим", дейди. Унга: "Сенга шунча ва унинг ўн баробари, нафсинг хоҳлагани ва кўзингни қувонтиргани ҳаммаси сенга", дейилади. У: "Розиман", дейди". Мусо алайҳиссалом: "Ундай бўлса, эй Парвардигор, энг олий даража қандай?" деди. Аллоҳ таоло: "Улар мен танлаган инсонлардир. Уларнинг ҳурматидан дарахтларни ўзим экдим ва унга муҳр босдим, уни кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ва бирор-бир мавжудотнинг хаёлига ҳам келмаган", деди". Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Бунинг тасдиғи ушбу оятдир: **"Улар учун беркитиб қўйилган кўзлар қувончини (яъни, охират неъматларини олдиндан) бирор жон билмас"** (Сажда, 17) (Муслим ривояти).

Абдуллоҳ ибн Масъуд розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатга охири кирадиган ва дўзахдан охири чиқадиган инсон шундай кишики, эмаклаб келади. Аллоҳ унга: "Жаннатга кир!" дейди, У: "Жаннат тўла-ку", дейди. Унга уч марта айтилади, у ҳар сафар: "Жаннат тўла-ку", дейди. Шунда Аллоҳ таоло унга: "Сенга дунёнинг мислича ва яна ўн баробар", дейди" (Бухорий ривояти).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлининг энг қуйи манзилдагиси учун еттита қаср бор: олтиндан, кумушдан, дурдан, зумраддан, ёқутдан, кўзлар идрок қила олмайдиган ва Аршнинг рангидаги қаср. Ҳар бир қасрда зебу зийнат ва ҳурлар борки, уларни Аллоҳ азза ва жалладан бошқа ҳеч ким билмайди". Буни Қитбий "Уйунул ахбор" номли китобида зикр қилган.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлининг энг қуйи даражасидагиси минг-минг хизматчилар қуршовида уловга минади...".

Ибн Умардан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Жаннат аҳлининг энг қуйи даражадагиси боғлари-ю неъматлари, хизматчилари-ю сўриларига минг йиллик масофадан қарайди. Жаннат аҳлининг Аллоҳга энг муқаррами Аллоҳ таолонинг юзига ертаю кеч тикилади", дедилар, сўнг: **"У кунда (мўминларнинг) юзлари яшнаб, Парвардигорларига боқиб тургувчидир!"** (Қиёмат, 22) оятини ўқидилар.

Абу Саид Худрийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

"Жаннат аҳлининг энг қўйи манзилдагисининг саксон минг хизматчиси ва етмиш иккита хотини бўлади. Ва унинг учун Жобия билан Санъонинг оралиғичалик дур, забаржад ва ёқутдан бўлган қубба тикланади" (Ибн Муборак ривояти).

Мужоҳид айтади: "Жаннат аҳлининг энг қўйи манзилидаги киши ўз мулкани минг йилда айланиб чиқади, унинг четини олдини кўриб тургандек кўриб туради. Жаннатнинг энг юқорисидаги киши Парвардигорга эртаю кеч қарайди".

АЛЛОҲНИНГ РОЗИЛИГИ ЖАННАТДАН АФЗАЛЛИГИ ҲАҚИДА

Абу Саид Худрийдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Аллоҳ таоло жаннат аҳлига: "Эй аҳли жаннат!" дейди. Улар: "Лаббай, Раббимиз...ҳамма яхшиликлар қўлида бўлган Зот", дейдилар. Аллоҳ таоло: "Рози бўлдингизми?" деб сўрайди. Улар: "Қандай қилиб рози бўлмайлик, Парвардигор?! Ҳолбуки, бандаларингдан ҳеч кимга бермаган нарсангни бизга бердинг", дейдилар. Аллоҳ: "Сизларга бундан ҳам афзалроғини берайинми?" дейди. Улар: "Парвардигоро, бундан ҳам афзал нарса нима экан?" дейдилар. Шунда Аллоҳ: "Сизларга розилигимни ҳалол қилдим, бундан кейин сизларга ҳеч ҳам ғазаб қилмайман", дейди" (Бухорий ривояти).

Шу маънодаги узун ҳадисни Муслим ҳам келтирган.

ЖАННАТ АҲЛИНИНГ АЛЛОҲ ТАОЛОНИ КЎРИШИ ЭНГ КАТТА НЕЪМАТ ЭКАНИ ҲАҚИДА

Сухайбдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли жаннатга киргач, Аллоҳ таборака ва таоло: "Сизларга яна бир нарсани зиёда қилишимни хоҳлайсизларми?" деб сўрайди. Улар: "Юзимизни ёруғ қилмадингми? Жаннатга киргизмадингми? Бизга дўзахдан нажот бермадингми?" дейишади. Шунда парда очилади, бас, уларга Парвардигорлари азза ва жаллани кўришдан ҳам суюклироқ бирор нарса берилмайди". (Бошқа ривоятда: "Сўнг ушбу: **"Чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат ва зиёда неъматлар бордир"** (Юнус, 26), оятини ўқидилар", дейилади.) (Муслим ривояти).

Расулulloҳдан (с.а.в.): "Чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат ва зиёда неъматлар бордир" ояти ҳақида сўрашди. Шунда у зот айтдилар: "Жаннат аҳли жаннатга, дўзах аҳли дўзахга киргач, нидо қилгувчи: "Эй аҳли жаннат, сизлар учун Аллоҳнинг ҳузурида ваъда бор, уни сизларга тўлиқ қилиб бермоқчи", деб нидо қилади. Улар: "Юзларимизни ёруғ, мезонимизни оғир қилмадимми, дўзахдан бизга нажот бермадимми?" дейишади. Шунда парда очилади ва Унга қарашади". Аллоҳга қасамки, Аллоҳ таоло уларга Ўзининг юзига қарашдан ҳам суюклироқ, кўзларига қувончлироқ нарса бермади" (Насоий ривояти).

Абу Довуд Таёлисий ҳам бу ҳадисни таҳриж қилган: Сухайб розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат ва зиёда неъматлар бордир", оятини тиловат қилиб дедилар: "Жаннат аҳли жаннатга кирса, нидо қилгувчи: "Эй аҳли жаннат, сизлар учун Аллоҳ таолонинг ҳузурида ваъда бор", деб нидо қилади. Улар: "У нима экан? Дарҳақиқат, юзимизни ёруғ, мезонимизни оғир қилиб, бизни жаннатга киргизди-ку?" дейишади. Бу уларга уч марта айтилади. Сўнг Аллоҳ таборака ва таоло уларга тажаллий қилади, бас, улар Унга қарайдилар. Бу нарса уларнинг ҳузурида берилган нарсаларнинг энг улуғи бўлади".

Имом Аҳмад ва Муслим Анас розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: "Чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат ва зиёда неъматлар бордир", ояти ҳақида сўрашди, бас, айтдилар: "Дунёда чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат — жаннатдир, зиёда неъмат эса Аллоҳ таолонинг жамолига қараш".

Ибн Муборак зикр қилади: Абу Бакр Ҳилолий деди: "Абу Мусо Ашъарийдан Басрада ушбу

хутбани эшитдим: "Аллоҳ таоло қиёмат куни жаннат аҳлига фаришталарини юборади. Улар: "Аллоҳ сизларга ваъдасини тўлиқ қилиб бердимми?" дейди. Жаннат аҳли шунда қарашади, зийнат, кийим-кечак, мевалар, дарёлару гўзал-пок аёлларни кўриб: "Ҳа, Аллоҳ бизга ваъдасини тўлиқ қилиб берди", дейди. Фаришталар: "Ваъда қилган нарсасини сизларга тўлиқ бердимми?" дея уч марта сўрайди. Улар атрофларига қараб, ваъда қилинган нарсалардан бирор нарса қолмаганини кўриб, ҳар сафар: "Ҳа", дейдилар. Шунда фаришталар: "Сизлар учун бир нарса қолди, албатта, Аллоҳ таоло айтганки: "Чиройли амал қилган зотлар учун чиройли оқибат ва зиёда неъматлар бор", деб. Огоҳ бўлинглар! Чиройли оқибат — жаннат, зиёда неъмат — Аллоҳ таолога қараш".

Юқоридаги Насоий, Абу Довуд ва Ибн Муборак зикр этган ҳадислар Муслим ривоят қилган ҳадисни шарҳлаб келган. "Аллоҳ таоло айтди", дегани "Аллоҳнинг фариштаси ай-тди", деган маънода. "Сизларга яна бир нарсани зиёда қилишимни хоҳлайсизларми?" дегани фаришталарнинг: "Аллоҳ сизларга зиёда қилишни хоҳлайсизларми?" деганидир. "Шунда парда очилади", деган сўз: "Кўзлари етишидан тўсиб турган моненьлар кўтарилади ва улар Аллоҳ таолони буюклик, улуғлик, камолот, қудрат, олийлик ва жамол сифатлари билан кўради, Аллоҳ таоло ботил фирқалар сифатлаган нуқсонлардан покдир", деган маънода.

Бу ердаги парда махлуқларга тегишли, Яратувчига эмас. Махлуқлар тўсилгандирлар. Аллоҳ таоло тўсилишдан пок ва улуғ зот. Зеро, тўсилиш ҳиссий нарсалар билан ўраб оли-нишдир. У бизнинг сифатимиз. Лекин Аллоҳ таолонинг махлуқлар кўзи ва идрокдан тўсилиши Аллоҳ хоҳлаган нарса ва хоҳлаган кайфиятда бўлади.

Саҳиҳ ҳадисларда ривоят қилинишича, Аллоҳ таоло агар бандаларига тажаллий этиб, кўзларидан пардалар кўтарилса, Аллоҳнинг жамолини кўрсалар, анҳорлар қуйилади, дарахтлар тизилади, сўри-ю болаҳоналар шовқин билан овоз беради, булоқлар шилдирайди, ҳаяжонлантирувчи шамол эсади, ҳовли-ю қасрлардан янада кучлироқ мушк ва кофур таралади, қушлар сайрайди ва ҳурлардан янада ёришади. Бу хабарни Абул Маъолий "Ар-рад" китобида келтириб, "Буларнинг барчаси Аллоҳнинг қадари билан", дейди.

АЛЛОҲ ТАОЛОНИ КЎРИШ ҲАҚИДА

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Икки жаннат бор, уларнинг идишлари-ю бошқа нарсалари кумушдан ясалган ва яна икки жаннат бор, уларнинг идишлари-ю бошқа нарсалари тиллодан ясалган. Адн жаннатида қавм билан Парвардигорлари ўртасида унга назар солмоқларига улуғлик пардасигина моненьлик қилиб туради" (Муслим ривояти).

Жарир ибн Абдуллоҳдан ривоят қилинади: "Кечаси Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам билан ўтирган эдик. Шунда у зот ўн тўрт кечалик ойга қараб дедилар: "Албатта, сизлар у дунёда Раббингизни худди мана шу ойни кўргандек кўрасиз. Уни кўришда бир-бирингизга ҳалал бермайсиз. Агар қуёш чиқишидан ва ботишидан илгариги намозларни шайтонга бой бермасликка қодир бўлсангиз, ўқингиз!" Сўнг: **"Ва қуёш чиқишидан илгари ва ботишидан аввал Парвардигррингизга ҳамду сано айтиш билан (У зотни) покланг — намоз ўқинг!"** (Қоф, 30) деган оятни тиловат қилдилар" (Бухорий, Муслим ривояти).

Абу Довуд Уқайлийдан ривоят қилади: "Мен: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), ҳар биримиз қиёмат куни Аллоҳни очиқ-равшан кўрамизми?" деб сўрадим. У зот: "Ҳа", дедилар. "Махлуқлари устида бунинг белгиси борми?" деб савол қилдим. "Эй Абу Розин, сизларнинг ҳар бирингиз кечаси ўн тўрт кунлик ойни очиқ-равшан кўрасизларми?" дедилар. Мен: "Ҳа", деб жавоб қилдим. у зот: "Аллоҳ таоло буюқдир. Ой ҳам Аллоҳнинг бир махлуқидир. Бас, Аллоҳ буюқроқ ва улуғроқдир", дедилар".

Муслим ривоятидаги: "Улуғлик пардасигина моненьлик қилиб туради", сўзидаги "парда" истиъора бўлиб, Аллоҳнинг улуғлиги ва буюқлигидан киноя қилиб келтирилган. Буни Абу Ҳурайра Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилган ҳадиси қудсий очиқ баён

этади: "Аллоҳ айтди: "Улуғлик изоримдир, кибриё ридоимдир..." Бу билан икки сифатни баён этди. "Улуғлик пардаси" деганда улуғлик сифатини ирода қилди. У зот ўзининг улуғлиги ва буюклиги билан қиёматдан олдин ҳеч ким Уни кўришини хоҳламади. Қачон қиёмат бўлиб, жаннат аҳлига Адн жаннатига киришга изн берилгачгина Уни кўришларини хоҳлади. Бас, улар Адн жаннатига У зотни кўрадилар. Бу маънони Байҳақий ва бошқалар айтишган.

Улуғлик ва буюкликдан истиъора қилинган ридо ва изор ҳис қилинадиган кийим жинсидан эмас, албатта. Бу фақатгина ўхшатиш, холос. Чунки ридо ва изор инсон учун махсус нарсалардан бўлиб, уларга тушунарли бўлиши учун шундай ишлатилди. Аммо бу сифатларда Аллоҳ таолога ҳеч ким шерик бўла олмайди.

Ҳадиснинг охирида ҳам: "Ким у иккисидан бири устида Мен билан тортишса, уни ёниб турган жаҳаннамга киргизаман", дейилган.

ЖАННАТ АҲЛИГА АЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ САЛОМИ ҲАҚИДА

Жобир розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли ўзларига ваъда қилинган ноз-неъматлар ичида роҳат-фароғатда эканлар, баногоҳ, устларида бир нур пайдо бўлади. Шунда Аллоҳ таоло: "Ассалому алайкум, эй аҳли жаннат", дейди. Бу ҳол Аллоҳ таолонинг: "(Уларга) меҳрибон Парвардигор томонидан салом айтилур" (Ёсин, 58), деган сўзининг тасдиғидир.

Уни кўрганларида жаннатнинг барча неъматларини унутадилар, токи тўсилгунича шундай бўлади. Қачон Аллоҳ улардан тўсилса, Унинг нури ва баракоти улар билан қолади".

"Баногоҳ устларида..." деган сўздан мурод Аллоҳнинг олийлигидир. Зеро, Аллоҳ таоло жой ва манзилдан иборат макон билан сифатланмайди. У олийлик ва улуғлик жиҳатидан сифатланади. "Уни кўрганларида, жаннатнинг барча неъматларни унутадилар", деганида Аллоҳнинг жамолига қараш лаззати билан машғул бўлиб қолишлари тушунилади. Чунки Унинг жамолини кўришдан афзал нарса йўқ, Аллоҳ таолонинг тажаллисига ҳеч нарса баробар бўла олмайди. Агарда Аллоҳ таоло уларни собит ва боқий қилмаганида эди, уларга ҳам тоғ билан содир бўлган нарса воқеъ бўлур эди. Зеро, Аллоҳ таоло тоққа тажаллий қилган пайтда, у парча-парча бўлиб, қумга айланиб кетган эди.

"Қачон Аллоҳ улардан тўсилса", деганининг маъноси, Аллоҳ уларни унутиб қўйган жаннат неъматларига қайтарса ва улар яна ўзларига ваъда қилинган неъматлар ичида бўлиб, тайёрлаб қўйилган нарсалардан ором олишда давом этсалар, деганидир. Бироқ бу, улардан ғойиб бўлса, улар Аллоҳни яна унутади ва кўришдан тўсилиб, жаннат неъматлари билангина кифояландилар, дегани эмас. Аллоҳ таоло уларни унутган нарсаларига қайтаради, айна пайтда уларни бошқа кўриб бўлмайдиган қилиб тўсмайди. Бунга ҳадисдаги: "Унинг нури ва баракоти улар билан қолади", деган жумла далолат қилади.

Ҳикоя қилинишича, Мажнунга: "Лайлини сенга чақириб берайликми?" дейишди. "У менинг ёнимдамасмиди?" дея ҳайратланди Мажнун. Кейин ундан: "Лайлини яхши кўрасан-ми?" деб сўрашди. "Муҳаббат висолнинг уруғи. Менда эса, висол бўлиб ўтди. Мен Лайлиман, Лайли менман", деди у.

"ВА ЯНА БИЗНИНГ ҲУЗУРИМИЗДА ҚЎШИМЧА (ИЗЗАТ-ИКРОМ)ЛАР ҲАМ БОРДИР" ОЯТИ ҲАҚИДА

Яҳё ибн Салом айтади: "Бизга куфа аҳлидан бир киши Расулulloҳнинг ушбу ҳадисларини айтиб берди: "Жаннат аҳли ҳар жума куни кофурдан бўлган, четларига кўз етмайдиган тепалик устида туриб, Парвардигорларига қарайди. У тепаликда қирғоқлари мушклик дарё оқади. У ерда шундай жориялар борки, аввалгилару охиргилар эшитган овозларнинг энг гўзали билан Қуръон ўқийдилар. Манзилларига қайтсалар, ҳар бир киши улардан хоҳлаганининг қўлидан

ушлаб маконларига олиб кетади. Сўнг дурдан бўлган пештоқлар олдидан ўтадилар. Агар Аллоҳ таоло уларни манзилларига тўғрилаб қўймаса, ҳар жума Аллоҳ уларга янги нарсалар барпо қилгани сабабли манзилларини топа олмас эдилар".

Ибн Ваҳб зикр қилади: Ибн Масъуд айтдилар: "Жумага шошилиқлар, чунки Аллоҳ жаннат аҳлига ҳар жума кўринади. Улар оқ кофурдан бўлган тепалиқда Аллоҳга яқин бўладилар". Ибн Муборак айтадилар: "Дунёда жумага қанчалик шошган бўлсалар, қиёматда Аллоҳга шунчалик яқин бўладилар".

Ҳасан Аллоҳ таолонинг мазкур ояти ҳақида шундай дейди: "Қўшимча неъмат Аллоҳнинг жамолига қарашдир. Жаннат аҳлига жума кунидан ҳам сеvimлироқ кун йўқ. Чунки улар у кунда Аллоҳни кўради".

Баъзилар: "Қўшимча иззат-икромдан мурод ҳурларнинг уларга никоҳлаб берилишидир", дейди. Касир ибн Муррадан зикр қилинади: "Қўшимча иззат-икромлардан бири шуки,

жаннат аҳлининг устидан булут ўтади ва: "Сизларга нима ёғдирилишини хоҳлайсизлар?" дейди. Улар нимани хоҳласалар, ўша заҳоти шу нарса ёғади". Халид айтди: "Касир: "Агар Аллоҳ мени шу кунга етказса, осмондан бизга зийнатли гўзал жорияларни ёғдирилишини сўраган бўлур эдим", деди".

Ибн Амрдан ривоят қилинган ҳадисда: "Аллоҳга энг мукаррам бўлган киши Аллоҳга эртаю кеч тикилиб ўтиради", дейилган. Бу хабар жаннат аҳли Аллоҳ таолони кўришда турлича бўлишларига далолат қилади.

Дарҳақиқат, Абу Язид Бастомий: айтадики: "Аллоҳ таолонинг шундай бандалари борки, агар жаннатда Аллоҳ таолони бир лаҳза кўрмасалар, жаннат ва унинг неъматларидан (қутилишга) ёрдам сўрайдилар, худди дўзах аҳли дўзах азобидан (қутилишга) ёрдам сўраганларидек".

ЖАННАТ ВА ДЎЗАХ АҲЛИ ҲАҚИДА КЕЛГАН ОЯТ ВА УЛАМОЛАР ТАФСИРИ ХУСУСИДА УЛАМОЛАРНИНГ СЎЗЛАРИ

Аллоҳ таолонинг: **"Уларнинг кўнгилларидан (бир-бирларига нисбатан бўлган) ғиллу ғашликларни тортиб олурмиз"** (Аъроф, 43), ояти хусусида Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо айтадилар: "Жаннат аҳли жаннатга кирганда биринчи бўлиб, уларга иккита булоқ кўрса-тилади. Унинг биттасидан ичадилар, бас, Аллоҳ таоло уларнинг қалбидаги барча ғиллу ғашликларни кетказди. Сўнг иккинчи булоққа тушиб, унда чўмиладилар, бас, ранглари ярқираб, юзлари софлашади ва уларда неъматлар жилваси кўринади".

Али розийаллоҳу анҳу Аллоҳ таолонинг: **"Ва Парвардигорлари уларни ниҳоятда покиза шаробла суғоргандир"** (Инсон, 21), ояти ҳақида шундай дейдилар: "Жаннат аҳли жаннатга йўл олганларида, остидан иккита чашма оқиб турган дарахт олдидан ўтадилар. У чашманинг биридан ичадилар, бас, уларда неъмат жилваси товланади ва бундан кейин ҳеч қачон терилари ўзгармайди, сочлари тўзимайди. Сўнг иккинчисидан ичадилар, бас, уларнинг қоринларидаги барча азиятдан иборат нарса чиқариб ташланади. Кейин уларни жаннат қўриқчилари: "Сизларга тинчлик-омонлик бўлсин! Хуш келдингиз! Бас, унга кириб, мангу қолингиз" дея кутиб оладилар".

Ибн Муборак зикр қилишича, Али розийаллоҳу анҳу: **"Парвардигорларидан қўрққан зотлар эса, тўп-тўп ҳолда (жаннатга) келиб етганларида..."** (Зумар, 73) оятини уч марта тиловат қилдилар ва: "Етганларида жаннат дарвозаси олдида остидан икки чашма оқиб турган дарахтни кўрадилар. Уларнинг бирига худди буюрилгандек борадилар ва унда чўмиладилар. Шундан сўнг уларнинг сочлари ҳеч қачон тўзимайди ва терилари ўзгармайди, худди ёғ билан ёғлангандек мулойим бўлади. Сўнг иккинчисига борадилар, ундан ичадилар ва уларнинг қоринлари пок бўлиб, ичкаридаги барча ифлосликлар ювиб ташланади. Уларни жаннат дарвозаларининг ҳар бирида фаришталар: "Сизларга тинчлик-омонлик бўлсин! Хуш келдингиз!"

Бас, унга кириб, мангу қолингиз", деб пешвоз чиқадилар. Сўнг уларни ёш хизматчилар кутиб олиб, худди дунёда узоқдан келган меҳмонларни айлантиргани каби, сайр эттириб: "Эй Фалончи! Хурсанд бўл! Аллоҳ сенга мана буларни тайёрлаб қўйди", дейди. Сўнг улардан бир бола хотинларининг олдига бориб: "Дунёда исми фалончи бўлган фалончи келди", дейди. Хотини ундан: "Уни кўрдингми?" деб сўрайди, хурсандлигидан ҳаяжонланиб кетади ва эшик остонасида кутиб туради. Сўнг келади ва уйлар яшил, сариқ, қизил ва ҳоказо турли рангдага дур тошлардан қурилганини кўради. Сўнг ўтириб томоша қилади, гиламлар тўшалган, булоқ бўйида қадаҳлар териб қўйилган, ёстиқлар тизилган бўлади. Сўнг бинонинг шифтига қарайди, агар Аллоҳ таоло тақдир қилмаганида, унинг кўзи, албатта, кўр бўларди, чунки шифт чақмоқ мисолидир. Сўнг Аллоҳ таоло бизга хабар берганидек **"Бизларни бу (неъматларга) йўллаган зот — Аллоҳга ҳамду сано бўлгай. Агар бизни Аллоҳ ҳидоят қилмаганида, ҳаргиз йўл топа олмас эдик"** (Аъроф, 43), дейдилар".

Қитбий "Уйунул ахбор" номли китобида Али розийаллоҳу анҳудан ривоят қилади: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан Аллоҳ таолонинг: **"Биз тақводор зотларни отлиқ ҳолларида Раҳмон даргоҳига тўплайдиган кунни (эсланг)"** (Марям, 85), оятидаги "Отлиқ"дан мурод нима?" деб сўрадим. У зот: "Отлиқ ҳолларида тўпланадилар", дедилар. Сўнг "Нафсим қўлида бўлган Зотга қасамки, улар қабрдан чиқсалар, устларида олтиндан бўлган эгарлар, турли-туман гавҳарлардан бўлган безаклар тизилган туяга минадилар, туя уларни жаннат дарвозаси олдига олиб боради. Жаннат дарвозаси олдида бир дарахт бор, унинг тагидан икки булоқ чиқиб туради. Уларнинг биридан ичадилар. Ичганлари қоринларига етгач, Аллоҳ уларни дунёдаги кирлик ва ахлатдан пок қилади. Бу Аллоҳ таолонинг: "Парвардигорлари уларни ниҳоятда покиза шаробла суғоргандир", деган сўзидир. Сўнг иккинчи булоқда чўмиладилар, шундан кейин, уларнинг бошлари тўзи-майди, ранглари ўзгармайди. Сўнг жаннат дарвозасининг ҳалқасини қоқадилар. Агар халойиқ унинг жарангини эшитса, албатта, ақлдан озади. Сўнг дарҳол Ризвон исми фаришта уларга эшикни очади. Улар унинг гўзал юзига қараб, тиз чўкадилар. Ризвон уларга: "Эй Аллоҳнинг дўстлари, мен сизларга вакил қилинганман", дейди ва уларни кумушдан бўлган қасрларга олиб боради, у қасрнинг айвонлари олтиндан бўлиб, нурлилиги, нозиклиги ва гўзаллигидан ичкараси ташқарисидан, ташқариси ичкарасидан кўриниб туради. Шунда Аллоҳ дўстлари: "Эй Ризвон, булар кимники?" деб сўрайдилар. Ризвон: "Сизлар учун", дейди. Шунда, агар жаннат аҳлидан ўлим кўтарилмаганида, уларнинг кўпчилиги шоддикдан ўлган бўлур эди. Сўнг улардан бири қасрга киришни хоҳлайди. Ризвон унга: "Менга эргаш, Аллоҳ таоло сен учун тайёрлаб қўйган нарсаларни кўрсатаман", дейди. Кейин унга қасрларни, чодирларни ва бошқа нарсаларни кўрсатади. Сўнг уни ёқутдан бўлган болахонага келтиради. У болахонанинг пастидан юқорисигача юз зироъ бўлиб, дур ва ёқутлар турли-туман рангларда товланиб туради. Болахонада сўри бор, узунлиги ва кенглиги бир фарсах, устма-уст тахтланган тўшаклар унинг устида. Бу ҳол Аллоҳ таолонинг: **"Баланд кўтарилган кўрпачалар (усти)дадирлар"** (Воқеа, 34), деган сўзидир. Тўшаклар ҳам, сўри ҳам нурдан. Аллоҳ дўстининг бошида тож бўлади, унда етмиш бўлак бўлиб, ҳар бўлагида нур сочиб турган етмишта ёқут бор. Дарҳақиқат, Аллоҳ унинг юзини тўлин ойдек қилган. Ва унда нурдан ярқираб турган узун занжирлар бор. Унда учта — олтиндан, кумушдан ва дурдан бўлган билагузук тақилган. Бу Аллоҳ таолонинг: **"Улар у жойда олтиндан бўлган билагузуклар ва марварид-маржонлар билан безалурлар, либослари эса ҳарир-ипак бўлур"** (Ҳаж, 23), деган оятига мувофиқдир", дедилар.

Аллоҳ таолонинг: **"(У диёр) абадий туриладиган жаннатлар бўлиб..."** (Раъд, 23) ояти ҳақида Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо айтадилар: "Жаннатлар еттита: дорул-жалол (улуғлик диёри); дорус-салом (тинчлик диёри); жаннату адн (мангу жаннат); жаннатул-маъво (маъво жаннати); жаннатул-хулд (абадий жаннат); жаннатул-фирдавс; жаннатун-наъим".

"Жаннатлар тўртта", ҳам дейилган. Чунки Аллоҳ таоло: **"Парвардигори (ҳузурда)**

туришдан қўрққан киши учун икки жаннат бордир" (Раҳмон, 46), деб ортидан: **"У икки (жаннатдан) қуйироқда икки жаннат бордир"** (Раҳмон, 62), деди.

Бу тўртта жаннатдан бошқа бешинчи жаннатни жаннатул-маъвоани ҳам зикр қилганку, дейилса: "Маъво жаннати барча жаннатларнинг умумий номидир", дейилади. Бунга Аллоҳ таолонинг ушбу сўзи далолат қилади:

"Иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар учун қилиб ўтган амаллари сабабли жаннат маъволари манзил бўлур" (Сажда, 19).

"Жаннат" лафзи исми жинсдир. Шунинг учун баъзан "жаннат", баъзан "жаннатлар", деб айтилади. "Адн жаннати" ҳам шундай. Чунки "адн" мангу дегани, ҳамма жаннат ҳам мангудир. Худди шунингдек, "маъво" ҳам, у бошпана, жой, дегани, ҳамма жаннатлар ҳам мўминлар учун жойдир. "Дорус-салом" ва "дорул-хулд" ҳам шундай, барча жаннат тинчлик-омонлик ва абадийлик диёридир. Шунингдек, "жаннатун-наъим" ҳам, чунки ҳамма жаннат турли неъматларга тўла. Бу ҳақда Ҳалимий "Минҳожуддин" китобида зикр қилиб айтганки: "Биз Адн, Маъво, Наъимларни алоҳида-алоҳида жаннат демаймиз, чунки Аллоҳ унинг номларини бир жойда битта жаннат учун зикр қилган бўлса, бошқа жойда барча жаннатларни шу ном билан зикр қилган. Шундан биламизки, бу номлар жаннатларни бир-биридан ажратиш учун эмас, балки барча жаннатлар учундир. Айниқса, Аллоҳ таоло сон билан зикр қилди ва уни тўрттадан оширмади. Ва бу жаннатларга дарвозалар ҳам қилди ва дарвозаларни очиқ ҳолда деб айтди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Жаннат дарвозалари саккизтадир", деганлар. Эҳтимол, тўртта жаннат-нинг ҳар бирида иккитадан дарвозаси бордир. Шунингдек, жаннат аҳлини сифатлади ва сифатлаётганда уларни икки синфга ажратди: бири — муқарраб-пешқадамлар; иккинчиси — ўнг томон эгалари. Ва бизларга билдирдики, пешқадамлар юқоридаги икки олий жаннат эгалари, ўнг томон эгалари эса, у икки жаннатдан қуйироқдаги икки жаннат эгаларидир". Бу ҳақда ривоятлар келган.

Саид ибн Жубайр Ибн Аббос розийаллоҳу анҳудан: **"Парвардигор ҳузурида (туришдан) қўрққан зотлар учун икки жаннат бордир"** (Раҳмон, 42), оятидан то **"У икки (жаннатдан) қуйироқда икки жаннат бордир"** (Раҳмон, 62), оятигача бўлган оятлар ҳақида шундай ривоят қилади: "Аввалги икки жаннат муқарраблар учун, кейинги икки жаннат ўнг томон эгалари учундир". Абу Мусо Ашъарийдан ҳам шунга ўхшаши ривоят қилинган.

Аллоҳ таолонинг: **"Улар у жойда олтиндан бўлган билакузуклар ва марварид-маржонлар билан безанурлар..."** (Ҳаж, 23), ояти ҳақида муфассирлар айтадилар: "Жаннат аҳлидан бирор кимса йўқки олтиндан, марвариддан, кумушдан бўлган учта билакузук бўлмаса. Бу ерда "олтиндан ва марвариддан" дейилди, бошқа оятда: **"...Улар кумуш билакузуклар билан безангандирлар"** (Инсон, 21), дейилган.

Саҳиҳ ҳадисларнинг бирида: "Мўминнинг беаги таҳорат етган жойгача етади", дейилган".

Муфассирлар: "Подшоҳлар дунёда билакузук ва тожларни кияр экан, Аллоҳ таоло жаннат аҳлига ҳам уларни кийдиради, зеро, улар жаннатда подшоҳдирлар", дейдилар.

Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Мўминнинг жаннатдаги ҳовлиси яхлит дурдан ўйиб ясалган бўлиб, унда қирқта уй мавжуд, ўртасида дарахт бор, ундан зеб-зийнатлар ўсади. У бармоғи билан марварид, забаржад ва маржондан тизилган кийим-кечаклардан етмиштасини олади".

Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: "Эшитишимча, Аллоҳнинг дўсти икки тарафли кийим кияди. Кийимнинг икки тарафи чиройли овозда бир-бирлари ила гаплашади. Жасадга тегиб турган тарафи: "Аллоҳнинг дўстига мен муқаррамроқман, чунки мен унинг баданини ушляпман, сен эса тега олмайсан", дейди. Ташқариси шунда айтади: "Аллоҳнинг дўстига мен муқаррамроқман, чунки мен унинг юзини кўриб турибман, сен эса кўра олмайсан", дейди".

Юқорида ўтдики, ким бу дунёда ипак кийса, охиратда киймайди. Бу ҳадисни Абу Саид Худрий ривоят қилганлар. Абу Амр раҳимаҳуллоҳ уни саҳиҳлигини айтиб шундай деганлар: "Бу гап худди, маст қилувчи ичимликларни ичувчи одам қачон жаннатга кирса, май ичмайди ҳам,

эсламайди ҳам, уни кўрмайди ҳам, нафси ҳам хоҳламайди, деганга ўхшашдир. Дунёда ипакни кийган одам ҳам, агар тавба қилмаса, шундай бўлади". Тилло идишларни ишлатиб, тавба қилмаганлар ҳам шу ҳукмда. Баъзилар: "Майдан, ипак либосдан, олтин идишда ичишдан маҳрум қилинишлари дўзахда азобланаётган чоғларида бўлади. Дўзахдан шафоат ёки умумий раҳмат билан чиқиб, жаннатга киритилсалар, улар май, ипак каби нарсалардан маҳрум бўлмайдилар. Чунки жаннатда дунё лаззатидан бирор нарсанинг бўлмаслиги жазолаш ва азиятнинг бир туридир. Жаннатда эса ҳар қандай кўринишдаги азият ҳам, жазо ҳам бўлмайди", дейдилар.

Абу Саид Худрийнинг ҳадиси бу сўзларни рад қилади. Чунки, қуйи даражадаги банда ўзидан юқори даражани хоҳлай олмайди. Бу унга жазо эмас. Шу каби жаннат майларини ҳам, ипакларини ҳам нафси хоҳлай олмайди. Ва бу унга азият бўлмайди.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлидан бўлган бир киши бир ойда мингта ҳурга никоҳланади. Уларнинг ҳар бири билан дунёда қанча яшаган бўлса, шунча муддат қўшилади".

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Жаннат аҳлидан бўлган бир киши ҳур билан етмиш йил қўшилади. Бир-бирига ҳечам малол келмайди. Ҳар қачон келса, уни бокира ҳолида топади ва унинг шаҳвати ҳам қайтади, сўнг уни етмиш кишининг қуввати билан жимоъ қилади".

Мусайб ибн Шурайк айтади: "Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳ таолонинг:

"Дарвоқеъ, биз уларни (оҳу кўз ҳурларни) дафъатан пайдо қилдик (яъни, улар онадан туғилмадилар, балки Аллоҳнинг қудрати билан дафъатан пайдо бўлдилар). Сўнг ўнг томон эгалари учун (ёшда ҳам ҳусну жамол ва қадду қоматда ҳам) бир-бирига тенг, эҳтиросли бокира қизлар қилиб қўйдик" (Воқеа, 35 — 36) ояти ҳақида шундай дедилар: "Улар (яъни, оҳу кўз ҳурлар) дунё ожизаларидир. Аллоҳ уларни янгидан пайдо қилди. Ҳар сайин эрлари уларга келса, уларни бокира ҳолда топади". Оиша розийаллоҳу анҳо буни эшитгач: "Оғриқдан қийналмайдими?" деб сўрадилар. У зот: "У ерда оғриқ бўлмайди", дедилар.

Муоз ибн Жабал розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳлидан бўлган киши жуфти билан бир манзилда етмиш йил неъматланади. Сўнг ундан ҳам гўзалроқ ва нурлироқ бошқа бир ҳужрадан: "Сен бизга олижаноблик қиладиган вақт етмадими?" деган овоз келади. У: "Сен кимсан?" дейди. Ҳур: "Мен Аллоҳ таоло: "Бизнинг ҳузуримизда қўшимча (иззат-икром)лар ҳам бор", деб сифатлаган аёлларданман", дейди. Сўнг бориб, у билан етмиш йил бир манзилда неъматланади. Кейин бошқа бир хонадан унданда гўзалроғи ва нурлироғи: "Сен бизга олижаноблик қиладиган вақт келмадими?" дейди. У ўгирилиб: "Сен кимсан?" дейди. У: "Мен Аллоҳ таоло: **"Бас, уларнинг қилиб ўтган амалларига мукофот бўлсин, деб, улар учун беркитиб қўйилган кўзлар қувончини бирор жон билмас"** (Сажада, 17), деб сифатлаган аёлларданман", дейди. Бас, у ерга бориб, у ҳур билан бир манзилда етмиш йил неъматланади. Улар мана шундай айланиб юрадилар".

"Шак-шубҳасиз, жаннат эгалари бу Кунда (ўзлари истаган — орзу қилган) иш (лари) билан шод-хуррам бўлгувчидирлар" (Ёсин, 55-ояти) ҳақида Қатода деди: "Охиратда ёш жувонларла ҳордиқ чиқариш билан машғулдирлар".

Аллоҳ таоло: **"У жойда улар учун эрта-ю кеч ризқлар ҳозирдир"** (Марям, 62), ояти ҳақида уламолар айтадилар: "Жаннатда кеча ҳам, кундуз ҳам йўқ. Улар доим нур ичида бўладилар. Кеча кирганини пардаларнинг туширилиши ва дарвозаларнинг ёпилиши билан, кундуз кирганини пардаларнинг кўтарилиши ва дарвозаларнинг очилиши билан биладилар". Буни Абулфараж ибн Жавзий зикр қилган.

Термизий "Наводирул усул" китобида Уббон ибн Ҳасандан ривоят қилинган ҳадисни таҳриж қилади: "Бир киши: "Эй Расулulloҳ(с.а.в.), жаннатда кеча борми?" деб сўради. У зот: "Нега

буни сўраяпсан?" дедилар. У киши: "Аллоҳ таолонинг: "У жойда улар учун эрта-ю кеч ризқлар ҳозирдир", деган оятини эшитдим", деди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "У ерда кеча бўлмайди. У фақат тонгни равоҳга (заволдан кечагача бўлган муддат), равоҳни чошта қайтариб турувчи ёруғлик ва нур бўлади. Улар саловотлар йўллайдиган ва фаришталар саломлар айтадиган вақтни билдириш учун уларга турфа хил совғалар келтирилади", дедилар.

Ибн Аббос: **"Яна биз уларни кўнгиллари истайдиган мева-чева ва гўшт билан қувватлантирдик"** (Ват-тур, 22), оятини турфа хил меваларни қуруғи ҳам, ҳўли ҳам, деб тушунтирганлар.

Мужоҳид: **"(Жаннат) соялари уларга далил ва мевалара ҳам (узиб тановул қилиш осон бўлсин учун) эгиб қўйилган бўлур"** (Инсон, 14), ояти ҳақида айтади: "Яъни, мевалар осилиб қўйилади, қандай хоҳласалар, шундай тановул қиладилар, хоҳласалар, тик туриб, хоҳласалар, ўтириб, хоҳласалар, ёнбошлаб, хоҳласалар, ётиб, қандай ҳолатда бўлсалар, шундай тановул қилишлари учун машаққатсиз қилиб қўйилади".

Ибн Муборак ҳам Барро розийаллоҳу анҳудан шу маънони зикр қилган.

Зайд ибн Асламдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннат аҳли жаннатга кирсалар, бўйлари узун хурмо каби олтмиш зироъ бўлади, жан-нат меваларидан тик турган ҳолларида тановул қиладилар" (Ибн Муборак ривояти).

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, албатта, жаннат аҳли мевалардан тўшакларида ястанган ҳолларида тановул қиладилар, ҳали оғизларига олиб бормасидан, ўрнида яна бошқаси пайдо бўлади" (Яҳё ибн Салом ривояти).

"Уларга олтиндан бўлган лаганлар(да таомлар ва қадахларда шароблар) айлантирилур" (Зухруф, 71), ояти ҳақида Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатнинг энг қўйи манзили шундайки, унинг (эгасининг) атрофида ўн минг хизматчи қоим бўлади. Ҳар бир хизматчининг қўлида икки лаган бўлиб, уларнинг бири олтиндан, бири кумушдан, уларнинг ҳар бирида бошқасидан ўзгача нав бор". Буни Қитбий "Уйунул ахбор" китобида зикр қилган.

Муфассирлар айтади: "Энг қўйи манзилдаги кишини етмиш минг ғулом уни завқлантириб, олтиндан бўлган етмиш минг лаган билан айланиб юрадилар. У идишларшг ҳар бирида бошқасида бўлмаган таом бўлади. Охиргисидаги таомни биринчисидан егандек иштаҳа билан ейди. Охиргисининг таъмини худди бошидагининг таъмини билгандек билади. Жаннатдаги энг юқори манзилда бўладиган кишини эса, ҳар куни етти юз минг ғулом ҳар бирида турли таомлар бўлган етти юз минг идиш билан айланиб юрадилар. Лаганнинг энг охиргисидан биринчисидан еган иштаҳа билан ейди. Охиргисининг таъмини худди бошидагининг таъмини топгандек топади. Шунингдек, қадахларни ҳам айлантириб юрадилар.

"Ва ўзи кумушдан (ясалган бўлсада, нафислигидан) шиша-шиша бўлиб кетган қадахлар..." (Инсон, 15—16). Яъни, шишанинг софлиги кумушнинг оқлигидан. Чунки ҳар бир қавм ўз ерининг тупроғидан шиша олади. Жаннатнинг тупроғи эса кумуш, шунинг учун у ердаги шишалар ҳам кумушдан ясалган. Ибн Аббос розийаллоҳу анҳумо бу ҳақда айтганлар: "У кумушнинг софлигидадир. Бунда жаннатнинг ери кумушдан эканига далил бор. Чунки дунёда идишлар тупроқдан олинади. У идишларнинг ичидан ташқи, ташқидан ичи кўриниб туради. Худди май шиша идишда кўриниб тургани каби. Бирорта дунё кумушида бундай бўлмайди".

"(У шаробларни соқийлар) ўлчаб-белгилаб қўйгандирлар" (Инсон, 16), яъни, ҳар кимнинг эҳтиёжига яраша оз, кўп, ўртача қилиб ўлчаб қўйганлар. Бу гап Қатоданики; Ибн Аббос ва Мужоҳид: "Мартаба-даражаларига кўра белгилаб қўйилган, шунга яраша келтирилади", дейдилар. Соқийлардан мурод фаришталардир.

Шунингдек, фаришталар уларни май косаларда суғорурлар. Бошқа оятларда келадики:

"Албатта, яхшилар майкосалардан (май) ичурлар" (Инсон, 5); **"Уларга оқар чашмадан ичувчилар учун лаззат бўлган оппоқ (шароб) косалари айлантириб"**

турилур" (Саффот, 45). **"Унинг аралашмаси занжабил бўлган..."** (Инсон, 17). Араблар "занжабил"ни жуда яхши кўрар ва унга зарбулмасаллар келтирар эди, уни май билан аралаштириб ичарди. Аллоҳ таоло уларга яхши кўрган нарсалари билан хитоб қилиб, гўё: "Агар иймон келтирсангиз, сизларга охиратда бу дунёда яхши кўрган нарсаларингизга ўхшаши бўлади", демоқда.

"Салсабил билан суғорилур..." (Инсон, 17). Салсабил ҳам чашманинг номи бўлиб, луғатда "ўтимли", деб, ғоятда мулойим бўлгани учун шундай сифатланган.

Аллоҳ таоло дейди: **"Улар (жаннатда) муҳрланган майдан суғорилурларки, у майнинг муҳри мушк бўлур"** (Мутаффифун, 25—26).

Мужоҳид айтади: "Охирги қултум мушк билан муҳрланади". Баъзилар: "Бу майни ичса, охири мушк таъми билан хотима топади", дейди.

Абдуллоҳ ибн Масъуд муҳри мушк бўлиши ҳақида "Муҳрланган эмас, балки аралашган бўлади", деганлар.

Абу Дардо розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Кумуш каби оқ майнинг охирги қултуми мушк билан ниҳояланади. Агар дунё аҳлидан бир киши қўлини унга бир ботириб олса, бутун дунё унинг хуш бўйини топади".

"Бас, баҳслашгувчи кишилар (мана шундай мангу неъматга етиш йўлида дунёда солиҳ амаллар билан) баҳслашсинлар" (Муттаффифун, 26).

"У майнинг мизожи-аралашмаси таснимдир. (Тасним Аллоҳнинг) муқарраб (яқин) (банда)лари ичадиган бир чашмадир" (Мутаффифун, 27 — 28). Қатода айтади: "Ундан муқарраб (яқин) бандалар соф ҳолда ичадилар ва қолган жаннат аҳлларига эса аралаштириб берилади". Тасним жаннатдаги майларнинг энг шарафлиси. У луғатда "баланд" деган маънони билдиради. Тасним юқоридан пастга қараб оқадиган чашмадир.

Чашмалар муқаррабларга шараф бўлиш учун юқорига кўтариб қўйилган, ҳатто Аршнинг остидан оқади. Али ривоят қилган ҳадис ҳам тасдиқлайди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Жаннатда тўрт чашма бор. Иккитаси Аршнинг остидан оқади. Аллоҳ таоло шундай зикр қилган: **"Улар у (чашмани ўзлари хоҳлаган жойдан) чиқазиб-оқизиб олурлар"** (Инсон, 6). Иккинчиси "тинмай отилиб тургувчи икки чашма"дир (Раҳмон, 66). Яна икки чашма Аршнинг юқорисидан оқади. Бири Аллоҳ зикр қилган "салсабил", иккинчиси "тасним"дир".

Ҳаким Термизий "Наводирул усул" китобида айтадики: "Тасним — муқарраблар учун; кофур — аброрлар учун. Уларга кофурга таснимдан аралаштириб берилади. Жаннат аҳлига эса занжабил ва салсабил бўлган майлар ичирилади. Қуръон шундай зикр қилган. Яъни, муқаррабларга тасним, аброрларга кофур, аҳли жаннатга занжабил. Шунингдек аброрларга аралашма бўлгани муқаррабларга соф ҳолда, аброрларга соф ҳолда бўлгани аҳли жаннатга аралашма бўлади.

Аброрлар — яхшилар, содиқлар, ростгўйлардир. Муқарраблар — яқинлар, сиддиқлар, ўта ҳақиқатгўйлар, Аллоҳнинг яқин бандаларидир.

Ҳасан айтадилар: "Жаннатнинг майи сутдан оқ, асалдан ширинроқдир".

"Уларга оқар чашмадан ичувчилар учун лаззат бўлган оппоқ (шароб) косалари айлантирилиб турилур" (Вас-соффот, 45 — 46).

"Яна уларнинг олдиларида кўзларини (бегоналарга қарашдан) тийувчи, гўё яшириб қўйилган(оппоқ) тухумдек (покиза, заҳаланмаган) оҳу кўзлар бўлур" (Вас-соффот, 48). Яъни, кўзларини бошқаларга қарашдан тийиб, фақатгина эрларига қарайдилар.

Ибн Зайд айтади: "У оҳу кўзлар эрларига: "Аллоҳимнинг иззатига қасамки, жаннатда сендан гўзалроқ ҳеч нарса кўрмаяпман", дейди.

Ҳасан ва ибн Зайд айтадилар: "У оҳу кўзлар туяқуш ўз патлари билан шамол ва ғубордан беркитиб сақлаб турган тухумига ўхшатилади. У тухум оқликда жуда ҳам оппоқ ва бу аёллар ранглариининг энг гўзалидир".

Баъзилар: "Оқликдан мурод марвариддир, чунки Аллоҳ таоло **"Яна (улар учун) худди яшириб қўйилган марварид мисол оҳу кўз ҳурлар бордир"** (Воқеа, 22), деган", дейдилар.

"У (жаннат)ларда хушхулқ ва гўзал юзли (аёл)лар бордир" (Раҳмон, 70), ояти ҳақида Саид ибн Абу Омир айтади: "Агар жаннатдаги хушхулқ гўзаллардан биттаси осмондан кўринса, осмонни ёриштириб юборади ва юзининг нури қуёш ва ойдан юниб келади, унинг ёпинчиғи дунё ва ундаги барча нарсадан яхшидир".

Агарда Аллоҳ таоло уларни хушхулқ, гўзал, деб сифатлаётган экан, ким яна уларни таърифлаб бера олади, ким тасаввур қилолади?! Ҳеч ким.

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Чодир ўйилган дурдир. Унда олтиндан бўлган тўрт минг эшик табақаси бор".

Абу Дардо розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Чодир битта яхлит марвариддир. Унда етмиш минг эшик бор, барчаси дурдан". Ибн Муборак.

Ҳаким Термизий Аллоҳ таолонинг: **"(Улар) чодирларда асралган ҳурлардир"** (Раҳмон, 72), ояти ҳақида шундай дейди: "Ривоятларда келишича, раҳмат томчиларидан яралган булут Аршдан туриб ёмғир ёғади. Сўнг ҳар бир ҳурга анҳорлар бўйида кенглиги қирқ мил бўлган чодирлар қурилади. Бу чодирларда бирорта эшик бўлмайди. Қачон Аллоҳнинг дўсти жаннатга кирса, фаришталару хизматчиларнинг бирортасининг кўзи уларга тушмаганлиги билдириши учун чодирлар унинг кўзи ўнгидан очилади. Дарҳақиқат, улар махлуқларнинг кўзларидан беркитилгандирлар".

Доруқутний "Мадих" номли китобида Муътамар ибн Сулаймондан зикр қилади: "Жаннатда бокира жорияларни ўстирадиган дарё бор".

Ҳаким Термизий "Рафраф" ҳақида айтади: "Агар унга соҳиби чиқса, худди беланчак каби ўнгу чапга, пасту юқорига тебранади. Соҳиби аёллари билан, улар бу билан лаззат олади. Қачон "рафраф"ларига минсалар, Исрофил алайҳиссалом зикр ва мадҳ билан куй қила бошлайди. Хабарларда ривоят қилинишича Аллоҳнинг махлуқлари ичида Исрофилдан ҳам овози чиройлироқ бирор жонзот йўқ. Агар у зикру мадҳни бошласа, етти осмон аҳли салоту тасбеҳларидан тўхтади. Агар яна "рафраф"га ўтирсалар, Исрофил алайҳиссалом яна турли куйлар билан Аллоҳ таолога зикру тасбеҳ айта бошлайди. Шунда жаннатда бирорта дарахт қолмай, барчаси гуллайди, бирорта парда-ю эшик қолмай, ҳаммаси тебранади ва очилади, бирорта эшик ҳалқаси қолмай, барчаси турли-туман овозлар билан жаранглайди, бирорта ҳур жория қолмай, барчаси куйга жўр бўлади, қушлар ҳам куйлари билан қўшилади. Аллоҳ таборака ва таоло фаришталарга: "Уларга жавоб қайтаринглр ва дунёда шайтоннинг мусиқаларидан қулоқларини сақлаган бандаларимга эшиттиринглр", деб буюради. Бас, фаришталар куйлари ва руҳоний-қориларнинг овозлари билан жавоб берадилар. Шунда икки тарафнинг овозлари аралашиб, битта яхлит ларзага айланади. Сўнг Аллоҳ азза ва жалла: "Эй Довуд, Арш олдида туриб мени улуғла", дейди. Довуд алайҳиссалом барча овозларни жамловчи ва яна равшанлантирувчи овоз билан Парвардигорни улуғлай бошлайдилар, бу билан лаззат янада зиёда бўлаверади":

Яҳё ибн Абу Касир **"Бас, улар (жаннат) боғида шодланурлар"** (Рум, 15), ояти ҳақида: "Улар зикр ва тасбеҳ билан айтиладиган куй ичида шодланурлар", дейди.

Яна улар" гўзал гиламлар" (Раҳмон, 76), **"Тизиб қўйилган ёстиқлар"** (Фошиа, 15) устида ястанган ҳолларида ўлтирурлар.

."Ўнг томон эгалари (бўлмоқ) не (саодат)дир" (Воқеа, 27). Пешқадамлардан бошқа барча жаннат аҳли ўнг томон эгаларидир.

Улар **"тикансиз бутазорларда, тизилган бананзорларда"** (Воқеа, 28—29) неъматланадилар.

Муфассирлар айтадилар: "Бу банан дарахтидир. Уни араблар ранги яшиллиги учун гўзал дарахт ҳисоблашади. Бу оятда бананни айнан зикр қилиб хослагани шундаки, қурайшиликлр

бутазор ва банан дарахтининг сояси кўплиги ва кўкаламзорлиги учун жуда ҳам қизиқишар ва яхши кўришар эди. Шунинг учун уларга ёқтирган нарсаларига ўхшаши билан хитоб этилди ва ваъда қилинди. **"Ва улар учун жаннатда покиза жуфтлар бордир. У зотлар жаннатда абадий қолажаклар"** (Бақара, 25). Яъни, у жуфтлар бавл, балғам, туфлаш, маний ва туғишдан покдир ҳамда улар у ерда абадийдирлар, у ердан чиқиш йўқ. Бу гапни Мужоҳид айтган.

"Сўрилар устида бир-бирларига рўрабў ўтирган ҳолларида иззат-икром кўргувчидирлар" (Вас-соффат, 44), ояти ҳақида Мужоҳид айтади: "Яъни, бири бирининг орқасидан ғараз билан қарамайди". Баъзилар: "Оиласи билан қандай хоҳласалар, шундай айланадилар, ҳеч ким бир-бирининг орқасига қарамайди", дейишган.

Ибн Аббос розийаллоҳу анҳу айтадилар: "Сўрилар" дур, ёқут ва забаржаддан безалган. У сўриларнинг ҳар биттаси Санъодан Жобиягача ва Адндан Айлагача бўлган оралиқ ма-софагача".

МУСУЛМОН ВА МУШРИКЛАРНИНГ ВАФОТ ЭТГАН ГЎДАКЛАРИ ҲАҚИДА

Абу Амр "Ат-тамҳид бал истизкор" номли китобида, Абу Абдуллоҳ Термизий "Наводирул усул"да, шунингдек, муфассирлар Аллоҳ таолонинг: **"Ҳар бир жон ўзи (ҳаёти дунёда) касб қилган амали сабабли (дўзахда) ушлангувчидир"** (Мудлассир, 38) ояти ҳақида Али ибн Абу Толиб розийаллоҳу анҳудан ривоят қиладилар: "Улар мусулмонларнинг гўдакларидир". Термизий: Гуноҳ ёшига етмаганлар", деб зиёда қилган. Абу Амр айтади: "Жумҳур уламолар мусулмонларнинг гўдаклари жаннатда", дейдилар. Айрим уламолар мусулмон ва мушрикларнинг гўдаклари жаннат ёки дўзахдалиги ҳақида сукут қилганлар. Улар - Ҳаммод ибн Зайд, Ҳаммод ибн Салама, Ибн Муборак ва Исҳоқ ибн Роҳавайҳидирлар. Улар Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисга суянадилар: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан гўдаклар ҳақида сўрашди. Бас, айтдиларки: "Уларнинг нима қилганларини Аллоҳ билгувчироқ". Расулulloҳ (с.а.в.) "улар" (гўдаклар), дея умумий айтдилар, мусулмон ёки мушрик гўдаги, деб ажратмадилар.

Ҳалимий "Минҳажуддин" номли китобида айтади: "Мушриклар гўдаклари ҳақида сукут қилинади. Мусулмон гўдаклари ҳақида ҳам. Зеро, Аллоҳ таоло ўзининг азалий ва абадий илми билан улар балоғатга етганларида, қандай амал қилишларига қараб ҳукм этади, бунга ушбу ҳадисни ҳужжат қилишади: "Бир мусулмон кишининг ёш гўдаги вафот қилди. Шунда Пайғамбар соллаллоҳу адайҳи ва салламнинг аёлларидан бири: "Жаннат қушларидан бўлган қушга нақадар яхши", деди. Шунда у зот: "Қаердан биласан? Албатта, Аллоҳ жаннатни яратди ва унинг аҳлини ҳам яратган ҳамда дўзахни яратди ва унинг аҳлини ҳам яратган", дедилар. Бу гап мусулмонларнинг гўдаклари ҳақида ҳам қатъий бир нарса деб бўлмаслигига далолат қилади".

Ҳалимий айтади: "Бу ҳадисда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам гўдакни жаннатда деб қатъий айтишни инкор қилганлари эҳтимолдан холи эмас. Чунки бу нарсадаги ҳукм ота-онасининг иймонига боғлиқ. Ота-онаси мунофиқ бўлиши мумкин. У ҳолда гўдак кофирларнинг боласи билан қолади. Бу фикр "Мушрикларнинг фарзанди дўзахда бўлиши мумкин", деганларнинг сўзига мувофиқ.

Балки бу инкор мусулмонларнинг болалари ҳақида ҳали оят тушмаган пайтда айтилган бўлиши мумкин. Сўнг Аллоҳ таоло у зотга: **"Ўзлари иймон келтириб, зурриётлари ҳам уларга иймон билан эргашган зотларга (ўша) зурриётларини қўшдик"** (Ват-тур, 21), оятини нозил қилди. Аллоҳ таоло бу оятда ҳаёти дунёда иймон келтирган инсонларга зурриётларини эътиқодда тобеъ этиб, охирадда улар билан бирга қилиши ҳақида хабар берди. Бу билан мусулмонларнинг зурриётлари жаннатдалиги билинади. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Раббимдан менга жаннат ва дўзах аҳлини кўрсатишини сўрадим. Тушимда менга Жаброил ва Микоил алайҳиссаломлар келиб: "Юр, эй Абул Қосим!" дедилар. Мен

гўдакларнинг шовқин-суронларини эшитиб: "Эй Жаброил, булар кимлар?" дедим. "Улар мусулмонларнинг оталаридан олдин вафот этган зурриётлари. Улар ота-оналарига қўшилгунга қадар Иброҳим алайҳиссалом қарамоғида бўлади", деди". Бу ҳадис мусулмон гўдаклари жаннатдалигига далолат қилади".

Ҳалимий ҳужжат қилган мазкур ҳадисни Абу Довуд Таёлисий Қайс ибн Робиъдан, у Яҳё ибн Исҳоқдан келтирган.

Оиша бинти Талҳа Оиша розийаллоҳу анҳудан ривоят қилади: "Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга жаноза ўқиш учун бир ансорийнинг гўдаги келтирилди. Мен: "Ҳеч қандай ёмонлик қилмаган ва ёмонлик унга етмаган", дедим. У зот: "Эй Оиша, Аллоҳ таборака ва таоло жаннат аҳлини ҳам, дўзах аҳлини ҳам улар оталарининг белларида пайтидаёқ яратганини билмайсанми?" дедилар".

Бошқа бир тоифа уламолар: "Мусулмонларнинг гўдаклари жаннатда, мушрикларники дўзахда", деб, Салама ибн Язид Жуъфийнинг ҳадисини ҳужжат қиладилар: "Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига укам билан бирга келдим ва: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), онамиз жоҳилият даврида вафот этган, лекин меҳмонларни ҳурмат қилар, силаи раҳмни ўрнига қўяр, рўза тутар ва фалон, фалон ишларни қилар эди. Бу амалларидан бирортаси унга наф берадими?" дедик. У зот: "Йўқ", дедилар. Биз: "Онамиз жоҳилиятда ҳали эсини танимаган синглимизни тириклайин кўмган. Бу нарса синглимизга фойда берадими?" дедик. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Тириклайин кўмувчи ҳам, кўмилган ҳам дўзахдадир, магар кўмган одам кейин Исломи қабул этиб, мағфират қилинган бўлсагина, нажот топади", дедилар".

Бошқа бир ривоят шундай дейилади: "Сўнг у зот бизга етган нарсани (яъни, хомуш бўлганимизни) кўриб: "Менинг онам ҳам сизларнинг оналарингиз билан", дедилар".

Бу ҳадисни Абу Довуд ҳам шундай ривоят қилган: "Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: "Онам вафот этган, у меҳмонларни ҳурматини жойига қўяр, қўшнилари ҳаққига риоя қилар, аммо жоҳилиятда бир фарзандини тириклайин кўмган эди. Унинг жуда кўп молу давлати бор. Агар мен уни онам учун садақа қилсам, фойдаси бўладими?" деб сўрадим. Шунда Расулulloҳ: (с.а.в.) "Исломи ким қабул этган бўлса, шундагина фойда беради. Онам ҳам, тириклайин кўмилган ҳам дўзахдадир", дедилар ва бу нарса менга оғир ботганини кўргач: "Муҳаммаднинг онаси ҳам у билан. У иккисида Муҳаммаднинг ихтиёри йўқ", деб қўшиб қўйдилар".

Абу Наъим ва бошқалар Ибн Масъуд розийаллоҳу анҳудан ривоят қилади: "Мулк эгасининг икки ўғли Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига келиб: "Онамиз эрларини ҳурмат қилар, болаларига мулойим, меҳмонларни иззат қилар эди, лекин жоҳилиятда боласини тириклайин кўмган", дейишди. У зот: "Онамиз дўзахда", дедилар. Улар юзлари бўзариб, ортларига қайтишди. Набий алайҳиссалом уларни чақириб келишни буюрдилар. Улар бирор бир янгилик умидида хурсанд бўлиб келишди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Менинг онам ҳам сизларнинг оналарингиз билан", дедилар.

Абдуллоҳ ибн Қайс айтади: "Оиша розийаллоҳу анҳо Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан мусулмонларнинг зурриётлари ҳақида сўрадилар. У зот: "Улар оталари билан", дедилар. Оиша: "Амал қилмасдан-а?" дедилар. "Нима қилишларини Аллоҳ билгувчироқ", дедилар. Сўнг Оиша мушрикларнинг зурриётлари ҳақида сўрадилар. "Оталари билан бирга", дедилар. Оиша розийаллоҳу анҳо: "Амал қилмасдан-а?" дедилар. "Нима қилишларини Аллоҳ билгувчироқ", дедилар Набий алайҳиссалом.

Абу Умар айтади: "Абдуллоҳ ибн Қайс шомлик тобеинлардан, ишончли. Аммо ундан мазкур ҳадисни ривоят қилган Бақия ибн Валид заиф ва кўп ҳадислари мункардир. Лекин бу ҳадис Оиша онамиздан бошқа йўл билан ҳам ривоят қилинган".

Яна бир тоифа уламолар айтадилар: "Гўдаклар ҳам охиратда имтиҳон қилинади. Бунга далил Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадис: "Расулulloҳ сол-лаллоҳу

алайҳи ва саллам жоҳилият даврида (яъни, Ислом келмасидан авчал) ҳалок бўлган инсон, нодон-ақлсиз инсон ҳамда гўдак ҳақида шундай дедилар: "Жоҳилият даврида ҳалок бўлган одам: "Менга китоб ҳам, Пайғамбар ҳам келмади", дейди", дедилар, сўнг ушбу оятни ўқидилар: "Агар биз уларни (Муҳаммад келишидан ва Қуръон нозил бўлишидан) илгари бирор азоб билан ҳалок қилганимизда, улар албатта: **"Парвардигоро, бизларга бирор пайғамбар юборганинга эди, бизлар хор-зор ва шарманда бўлмай, Сенинг оятларингга эргашар-итоат этар эдик", деган бўлур эдилар**" (Тоҳо, 134). Сўнгра яна сўзларида давом этдилар: "Нодон инсон: "Эй Раббим, менга яхши ва ёмонни ажратишим учун ақл бермадинг", дейди. Гўдак эса: "Парвардигоро, мен балоғатга етмадим", дейди. Улардан олов кўтарилади ва: "Уларни қайтариб, унга киргизинглар", дейилади. Бас, уларни қайтарадилар ва Аллоҳнинг азалий ва абадий ишида ким амал қилиб, бахтлилар қаторида бўлиши ёзилган бўлса, шу жаннатга киргизилади ва Аллоҳнинг илмида ким бахтсиз бўлса (яъни, Исломни таниб, ақли етиб, балоғатга етса ҳам, итоатсиз бўлиш мумкин эди), у ушлаб қолинади. Бас, Аллоҳ таоло: "Менга осийлик қияпсизку, Пайғамбарларга қандай итоат қилардингиз", дейди".

Бу ҳадис маъно жиҳатидан заифдир. Чунки охират имтиҳон диёри эмас, савоб ва гуноҳларнинг жазосини берадиган жой.

Сумра ибн Жундуб розийаллоҳу анҳу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилган узун ҳадисда шундай дейилган: "Жаннатда бўйи энг узун киши Иброҳим алай-ҳиссалом. Атрофларидаги болалар эса, барча фитратга кўра туғилган гўдаклардир". Шунда: "Эй Расулulloҳ, мушрикларнинг болаларичи?" деб сўрашди. "Мушрикларнинг болалари ҳам" дедилар" (Бухорий ривояти).

Бир жамоалар уламолар мана шу фикрдалар. Айни пайтда бу бобларда зикр қилинган фикрларнинг тўғрироғи ҳам шу, яъни, мушрикларнинг гўдаклари жаннатдадирлар. (Мазҳабимиз амоми Абу Ҳанифа мушрикларнинг болалари каерда бўлиши ҳақида сукут қилганлар. - Мух.) Улар фикрларига Оиша розийаллоҳу анҳодан ривоят қилинган ҳадисни ҳужжат қиладилар: "Ҳадича онамиз Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан мушриклар болалари ҳақида сўрадилар. У зот: "Улар оталари билан бирга", дедилар. Сўнг бундан кейин яна сўрадилар. У зот унда: "Улар нима қилувчи эканликларини Аллоҳ бил-гувчироқ", дедилар. Сўнг Ислом қарор топиб, **"Ҳеч бир кўтаргувчи (яъни, гуноҳкор жон) ўзга жоннинг юкини (яъни гуноҳини) кўтармас"** (Анъом, 164, Исро 15, Фотир, 18), ояти нозил бўлганидан кейин яна сўрадилар. У зот уларнинг жаннатда экани хабарини бердилар" (Абу Умар "Таҳмид" китобида келтирган).

Анас ибн Молик розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Парвардигоримдан башарият зурриётидан бўлган ёш болаларни азоб-ламаслигини сўрадим, бас, У сўраганимни берди".

Яна бир тоифа уламо: "Мушрикларнинг болалари жаннат аҳлининг хизматчиларидир", дейди. Уларнинг ҳужжатлари Анас розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисдир: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Мушрикларнинг болалари жаннат аҳлининг хизматчиларидир". Бу хабарни Абу Умар зикр қилган, аммо исноди қувватли эмас, бироқ, улар жаннатда ёки жаннатда хизматчи, деган маъно саҳиҳдир.

ФАРЗАНДИ ВАФОТ ҚИЛГАН КИШИНING МУКОФОТИ ҲАҚИДА

Муслим Абу Ҳассондан ривоят қилади: "Мен Абу Ҳурайра розийаллоҳу анҳуга икки ўғлим вафот қилганини айтиб, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан у иккови туфайли нафсимизни шодлантирадиган ҳадисни сўйлаб беришини сўрадим. У зот: "Уларнинг кичиклари жаннатнинг даомисларидир (даомис — сувда юрадиган кичик ҳайвон), улардан бири отасини ёки ота-онасини кутиб олади ва кийимидан ёки қўлидан, мен сенинг мана бу кийимингдан ушлаганим каби, ушлайди, сўнг Аллоҳ уни ва ота-онасини жаннатга киргизади", дедилар".

Абу Довуд Таёлисий Шуъба Муовия ибн Куррадан, у отасидан ривоят қилади: "Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳузурларига ансорлардан бир киши ўғли билан тез-тез келиб турар эди. Бир куни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у кишидан: "Ўғлингни яхши кўрасанми?" деб сўрадилар. У: "Ҳа", деб жавоб берди. "Сен уни яхши кўргандек, Аллоҳ сени яхши кўрсин", дедилар шунда Набий (с.а.в.). Сўнг у киши бир муддат кўринмай қолди. Уни суриштирган эдилар, ўғилчаси вафот қилганини айтишди. (У келгач) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Жаннат эшикларидан бирига етганинда, у югуриб келиб, эшикни сенга очишига рози бўлмайсанми?!" дедилар. Атрофдагилар: "Эй Расулulloҳ (с.а.в.), бу фақат унга тегишлими ёки ҳаммамизгами?" деб сўрашди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ҳаммаларингизга", дедилар".

Убода ибн Сомитдан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: "Нифослик аёлларнинг (яъни, янги туққан аёлнинг ҳали нифосдан покланмай туриб вафот этган) боласи қиёмат куни уларни шодлик билан жаннатга етаклайди" (Абу Довуд ривояти).

Бу ҳадис мўминлар болалари жаннатда эканига далолат қилади. Илм аҳлидан кўпчиликнинг сўзи ҳам шу, Аллоҳ таолонинг ушбу: **"Ўзлари иймон келтириб, зурриётлари ҳам уларга иймон билан эргашган зотларга (ўша) зурриётларини қўшдик"** (Ват-тур, 21), оятининг зоҳири ҳам шу маънони тақозо қилади.

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Кимнинг балоғатга етмаган уч фарзанди вафот қилса, унга дўзахдан тўсиқ бўлишади ва у жаннатга киритилади" (Бухорий ривояти).

Ибн Масъуддан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Ким эсини танимаган боласидан учтасини бериб қўйса, улар ота-онаси учун дўзахдан мустаҳкам қўрғон бўладилар". Абу Зар шунда: "Иккита боласи ўлган бўлсачи?" деб сўради. У зот: "Иккита бўлса ҳам", дедилар. Сўнг қориларнинг саййиди Убай ибн Каъб: "Битта бўлса-чи?" деди. "Битта бўлса ҳам. Лекин дастлабки лаҳзадаёқ сабр қилган бўлса", дедилар (Термизий, Ибн Можа ривояти).

Бу ҳадисларнинг ҳаммасида мусулмонларнинг гўдаклари жаннатда бўлишига далил бор. Чунки болалар раҳмат қилинганлари туфайли оталари ҳам раҳмат қилиняпти. Болалар раҳмат қилинмаган бўлса, оталарига шафоатчи қилиниши мумкин бўлмаган ишдир.

ЖАННАТ АҲЛИНИНГ ЖАННАТГА КИРГАН ПАЙТЛАРИДАГИ ЕГУЛИК ВА СОВҒАЛАРИ ҲАҚИДА

Абу Саид Худрий розийаллоҳу анҳу ривоят қилади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Қиёмат куни ер битта нон зувалаги каби бўлади, сизлар хамир қориб, зувала қилганингиз янглиғ Аллоҳ таоло уни зувала қилгай, сўнг жаннат аҳлига таом қилиб йўллагай", дедилар. Шу аснода бир яҳудий келиб: "Эй Абулқосим, Аллоҳ таоло сизга баракот ато қилсин! Қиёмат куни жаннат аҳлига юбориладиган егулик ҳақида сизга айтиб берайми?" деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "Ҳа, айт!" дедилар. Яҳудий: "Ҳа, Набий айтганларидек, қиёмат куни ер битта нон зуваласи каби бўлади", деди. Шунда Набий сол-лаллоҳу алайҳи ва саллам бизга бир кулиб қараб қўйдилар, ҳатто қозик тишлари кўриниб кетди, сўнг "Уни хушхўр қилувчи хурушлари ҳақида ҳам айтиб берайми? У "лом" ва "нун" билан хушхўр бўлади", дедилар. Саҳобалар: "У нима?" дейишди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "Ҳўкиз ва наҳанг бўлиб, уларнинг жигаридан ўсиб чиққан парчасини етмиш минг киши ейди", дедилар" (Бухорий ва Муслим ривояти).

Расулulloҳнинг (с.а.в.) мавлолари Савбон ривоят қилади: "Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида ўтирган эдим, бир яҳудий руҳоний келиб: "Ассалому алайка, эй Муҳаммад (с.а.в.)", деди. Шунда мен уни бир итариб юбордим, йиқилиб тушишига оз қолди. У менга: "Нега итарасан?" деди. Мен: "Расулulloҳ (с.а.в.), демайсанми?" дедим. Яҳудий: "Биз уни

аҳли чақирадиган ном билан чақирамиз", деди. Расулulloҳ (с.а.в.): "Аҳлим мени Муҳаммад (с.а.в.), деб чақиради", дедилар. Жухуд: "Сендан баъзи нарсаларни сўраш учун келдим", деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.) унга: "Айттанларим сенга фойда берармикан?" дедилар. У: "Икки қулоғим билан эшитаман", деди. Сўнг Расулulloҳ (с.а.в.) қўлларидага чўп билан ерни чиздилар-да: "Сўра", дедилар. Яҳудий: "Ер бошқа ерга, осмонлар бошқа осмонга айланиб қоладиган кунда инсонлар қаерда бўлади?" деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "Кўприкисиз зулмат-да", деб жавоб бердилар. Яҳудий: "Биринчи ижозат бериладиган инсонлар кимлар?" деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "Муҳожирларнинг фақирлари", деб жавоб бердилар. Яҳудий: "Уларнинг егуликлари нима?" деди кейин. Жанобимиз: "Улар учун жаннатнинг кўкатларидан еб юрган жаннат хўкизи сўйилади", деб жавоб бердилар. Яҳудий: "Унинг кетидан ичадиган ичимликлари нима бўлади?" деди. Жаноб Расулulloҳ (с.а.в.): "У ердаги салсабил чашмасидан ичадилар", дедилар. Шунда ҳалиги жухуд руҳоний: "Рост айтдинг", деди" (Муслим ривояти).

ЖАННАТ КАЛИТИ "ЛАА ИЛАҲА ИЛЛАЛЛОҲ" КАЛИМАСИ ҲАМДА НАМОЗ ЭКАНИ ҲАҚИДА

Жобир ибн Абдуллоҳ розийаллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Намознинг калити - таҳорат, жаннатнинг калити - намоз" (Абу Довуд ривояти).

Муоз ибн Жабални Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Яманга юбораётганларида унга шундай дедилар: "Тез кунларда аҳли китоблар сендан жаннат калити ҳақида сўрайдилар, уларга "Лаа илаҳа иллаллоҳ", деб гувоҳлик бермоқ, дегин" (Байҳақий ривояти).

"Саҳихул Бухорий"да келишича, Ваҳб ибн Мунаббаҳга: "Жаннатнинг калити "лаа илаҳа иллаллоҳ" эмасми?" дейилди. Ваҳб: "Шундоқ, лекин ҳар қандай калитнинг тишлари бўла-ди. Агар калит тишли бўлса, эшик очилади, тиши бўлмаса, очилмайди", деди.

Тишлар Аллоҳ таолони якка-ю ёлғиз билиш ва Унгагина ибодат қилишдан иборат.

Аллоҳ таоло деди: **"Иймон келтириб, яхши амаллар қилган зотларга хушхабар беринги, улар учун остларидан дарёлар оқиб турувчи боғлар бор"** (Бақара, 25);

"Албатта иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар учун фирдавс боғлари манзил бўлур" (Қаҳф, 107).

Иймон билан амал ҳақидаги бундай мисоллар Қуръонда жуда кўп. Юқорида Жобир ибн Абдуллоҳдан ривоят қилинган биринчи ҳадиснинг тақозоси ҳам шу.

Жаннат калити фақат тавҳид экани ҳақида ҳадислар жуда кўп. "Саҳихайн"да Абу Зар ва бошқалардан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: "Ким Аллоҳ та-олога бирор нарсани ширк келтирмасдан вафот қилса, жаннатга киради", дедилар. "Зино ва ўғрилиқ қилса ҳамми?" дейишди. "Зино ва ўғрилиқ қилса ҳам", дедилар.

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: "Малакул мавт (Ўлим фариштаси) бир кишининг олдида ҳозир бўлди. Аъзоларининг ҳар бирини қараб чиқди ва ҳеч қандай яхшилиқ топмади. Сўнг қалбини ёриб кўрди, унда ҳам ҳеч нарса топмади. Сўнг жағини очди ва тили танглайига "лаа илаҳа иллаллоҳ" деб ёпишиб қолганини кўрдида; "Ихлос калимасини айтганинг эвазига сенга жаннат вожиб бўлди", деди" (Табароний ривояти).

"Тазкира... "нинг "Жаннат боби" тугади